

The background of the entire image is a watercolor-style illustration. It depicts several hands of different colors (red, purple, blue, pink) reaching out and holding a flag with a blue cross on a white background, set against a green, textured background with small pink and brown stars. The illustration is rendered in a soft, painterly style.

Iceland
Liechtenstein
Norway grants

www.wydawnictwoscriptum.pl

ISBN 978-83-67586-20-7

9 788367 586207

Natalia Maria Ruman • Anne Grete Brevik

Odpowiedzialność i wrażliwość kluczem do lepszego świata
Responsibility and Sensitivity – the Key to a Better World

Natalia Maria Ruman • Anne Grete Brevik

Odpowiedzialność i wrażliwość
kluczem do lepszego świata

Responsibility and Sensitivity –
the Key to a Better World

**Odpowiedzialność i wrażliwość
kluczem do lepszego świata**

**Responsibility and Sensitivity –
the Key to a Better World**

**Responsibility and Sensitivity –
the Key to a Better World**

**Youth participation in education
for sustainable development**

Natalia Maria Ruman • Anne Grete Brevik

**Odpowiedzialność i wrażliwość
kluczem do lepszego świata**

**Partycypacja młodzieży w edukacji
na rzecz zrównoważonego rozwoju**

Kraków–Pszczyna–Stjørdal 2023

© Copyright by Natalia Maria Ruman & Anne Grete Brevik, 2023

© Copyright by Wydawnictwo «scriptum», 2023

Recenzent naukowy
dr hab. Anna Studenska

Projekt „Odpowiedzialność i wrażliwość kluczem do lepszego świata”
korzysta z dofinansowania o wartości 66 350,00 EUR otrzymanego od Islandii,
Liechtensteinu i Norwegii w ramach Funduszy EOG
w ramach Komponentu IV.

Cel projektu: wymiana dobrych praktyk między szkołami Powiatowym
Zespołem Szkół nr 2 im. Karola Miarki w Pszczynie a Ole Vig Videregaende
Skole w Stjørdal w obszarach edukacyjnych dotyczących praw człowieka,
ekologii, rozwoju kompetencji społecznych uczniów.

Przygotowanie do druku
Tomasz Sekunda

Projekt okładki
Patrycja Mrozik Uczennica Liceum Ogólnokształcącego o innowacji pedagog
społeczny w Powiatowym Zespole Szkół nr 2 w Pszczynie

Wydanie I

ISBN 978-83-67586-20-7

Wydawnictwo «scriptum»
Tomasz Sekunda
tel. 604 532 898
e-mail: scriptum@wydawnictwoscriptum.pl

www.wydawnictwoscriptum.pl

*Umysł nie jest naczyniem, które należy napelniać,
lecz ogniem, który trzeba rozniecać.*

*The mind is not a vessel to be filled,
but a fire that needs to be lit.*

Plutarch z Cheronei¹

---

¹ Urodzony ok. 50 n.e., zmarł ok. 125 n.e. – jeden z największych pisarzy starożytnej Grecji, historyk, filozof-moralista oraz orator/ One of the greatest writers of ancient Greece, historian, philosopher-moralist and orator.

Table of Contents

Preface	8	
Introduction	10	
Part I		
Theoretical Issues about Responsibility, Values and Sensitivity for a Better World		18
Key competencies – definitions and descriptions.....	28	
Issues of Pro-Social Behavior in the Literature	38	
Stages of Implementation and Tasks of the Project	42	
Part II		
Comparative Research of Project Participants from Poland and Norway on the Importance of Social Competencies in the Life of a Young Person		48
Badania Własne / Our Research.....	53	
Description of Project Activities	88	
Mobility days in Norway	92	
Mobility days in Poland	96	
Workshop Scenarios.....	106	
Oxford Union Style Debate.....	140	
A Poem: No Matter What	148	
Conclusion	152	
Bibliography	165	
Appendix (Photografic documentation of the Project).....	167	

Spis treści

Wprowadzenie	9
Wstęp	11
Część I	
Teoretyczne zagadnienia o odpowiedzialności, wartościach i wrażliwości na lepszy świat	19
Kompetencje kluczowe – definicje i opisy	29
Problematyka zachowań prospołecznych w literaturze przedmiotu ...	39
Etapy realizacji i zadania projektu	43
Część II	
Badania porównawcze uczestników projektu z Polski i Norwegii na temat ważności kompetencji społecznych w życiu młodego człowieka	49
Badania własne / Our Research	53
Opis działań w projekcie	89
Przebieg projektu w Norwegii	93
Przebieg projektu w Polsce	97
Scenariusze warsztatów	107
Debata w stylu unii oxfordzkiej	141
Wiersz podsumowujący projekt: Bez względu na wszystko	149
Zakończenie	153
Bibliografia	166
Aneks (Dokumentacja fotograficzna Projektu)	167

Preface

Our impression of the project and what it has given to our school

This project is in many ways about building bridges. The cultural exchange with students from Poland visiting our school lets the students see what they have in common as students in upper secondary education. At the same time, the student group from our school is composed of students from different lines of study, academic and vocational, who do not normally meet during their school days, but who are now brought together in this project. Similarly, the teachers who collaborate to arrange the exchange, discover similarities and differences in our school systems and cultures, and get to know each other.

Students in upper secondary education might seem very pre-occupied with their own stage of life. This project's focus on both children in kindergarten and the elderly in retirement homes provides a bridge to other life stages for our students. Interacting with both young and old, as well as teenagers from a different country, helps the students show different sides of themselves than the normal school day. Interacting and cooperating with others strengthens relations, but also let them learn about themselves. It is good to see the students taking responsibility for others, worrying about whether our visitors have plans for the day and planning activities they hope will be meaningful for them together. They learn that they need to work together and that they need to be good team workers.

Anne Grete Brevik

Wprowadzenie

Nasze wrażenia z projektu i to, co dał on naszej szkole

Ten projekt to w wielu aspektach budowanie mostów. Wymiana kulturowa z udziałem uczniów z Polski, odwiedzających naszą szkołę pozwala uczniom zobaczyć, co ich łączy jako uczniów szkół ponadpodstawowych. Jednocześnie grupa uczniów z naszej szkoły składa się z uczniów z różnych kierunków, którzy zwykle nie spotykają się w czasie zajęć szkolnych, ale teraz spotykają się w ramach tego projektu. Podobnie nauczyciele, którzy współpracują przy organizacji wymiany, odkrywają podobieństwa i różnice w naszych systemach szkolnych i kulturach, a także poznają się nawzajem.

Uczniowie szkół średnich mogą wydawać się bardzo zajęci swoim własnym etapem życia. Projekt ten skupia się zarówno na dzieciach w przedszkolu, jak i na osobach starszych w domach spokojnej starości i stanowi dla naszych uczniów pomost do innych etapów życia. Interakcja z osobami młodymi i starszymi, jak również z nastolatkami z innego kraju, pomaga uczniom pokazać inne strony siebie niż podczas normalnego dnia w szkole. Interakcje i współpraca z Innymi wzmacniają relacje, ale także pozwalają im dowiedzieć się czegoś o sobie. Dobrze jest widzieć, jak uczniowie biorą odpowiedzialność za innych, martwią się o to, czy nasi goście mają plany na dany dzień i planują działania, które mają nadzieję, że będą miały dla nich znaczenie. Uczą się, że muszą pracować razem i że muszą być dobrymi pracownikami zespołowymi.

Introduction

The International “Responsibility and Sensitivity Key to a Better World” project is developing inclusive education and education concerning the child welfare system – *child welfare education*. The project was carried out interchangeably in Poland and Norway. It is primarily an educational project, which is a team, planned activity of students, teachers from both institutions to solve a specific problem, using a variety of methods. The aim of the project is to prevent social exclusion of people from disadvantaged groups by equipping beneficiaries with intercultural competencies, integrating a course in intercultural education into the curricula of secondary schools, and establishing cooperation between schools and institutions in Poland and Norway, through the exchange of experience and validation of innovative practices.

Planned activities within the framework of transnational cooperation include, among others, exchange of staff of academic staff of secondary schools and students, creation of new projects, concerning the education of social, linguistic competences, exchange of various experiences in the field of intercultural education. The expected results of transnational cooperation, are: increased knowledge of employees of broadly understood social services about the needs of Others, curricula enriched with subjects in the field of intercultural education.

The essence of the project is the understanding of the need to develop new strategies related to the education of social and civic

Wstęp

Projekt Międzynarodowy „Odpowiedzialność i wrażliwość kluczem do lepszego świata” to rozwijanie edukacji sprzyjającej włączeniu społecznemu (*inclusive education*) oraz edukacja dotycząca systemu opieki społecznej nad dziećmi – *child welfare education*. Projekt realizowany był wymiennie w Polsce i w Norwegii. To przede wszystkim projekt edukacyjny, który jest zespołowym, planowym działaniem uczniów, nauczycieli z obydwu placówek, mającym na celu rozwiązanie konkretnego problemu, z zastosowaniem różnorodnych metod. Celem projektu jest zapobieganie wykluczeniu społecznemu osób z grup defaworyzowanych poprzez wyposażenie beneficjentów w kompetencje międzykulturowe, włączenie kursu z zakresu edukacji międzykulturowej do programów nauczania w szkołach ponadpodstawowych oraz ustanowienie współpracy pomiędzy szkołami i instytucjami w Polsce i Norwegii, poprzez wymianę doświadczeń oraz walidację innowacyjnych praktyk.

Planowane działania w ramach współpracy ponadnarodowej obejmują między innymi wymianę kadry pracowników naukowych szkół ponadpodstawowych i uczniów, tworzenie nowych projektów, dotyczących kształcenia kompetencji społecznych, językowych, wymianę różnorodnych doświadczeń z zakresu edukacji międzykulturowej. Oczekiwane efekty współpracy ponadnarodowej, to: zwiększona wiedza pracowników szeroko rozumianych służb społecznych na temat potrzeb Innych, programy nauczania wzbogacone o przedmioty z zakresu edukacji międzykulturowej.

competencies, necessary when working with people at risk of social exclusion due to cultural differences (people belonging to national minorities, people with disabilities, the elderly, etc.).

The implementation of the project has led to the equipping of social and civic, linguistic, intercultural competencies not only of social service workers, but also of research and teaching staff of schools, who - while teaching subjects in the field of intercultural education - will be able to equip their students with social and intercultural competencies. Having responsibility and sensitivity is the key to a better world!

The result of the project's activities was, among other things, the development of new transnational solutions and the exchange of experience in state-of-the-art methods, forms, technologies for competence development, as well as the creation of an international partnership for innovation in secondary education.

Recognizing the need to move away from a narrow understanding of education that emphasizes only the „reason” (intellect) side, reference should be made to UNESCO and over the years to new development paradigms for a shift to education for sustainable development, that is, a broad view of the role, scope and tasks of education, combining environmental education, social education and economic education into a coherent whole. It is a necessity to integrate education, which should encompass the various dimensions of quality of life (material, mental and spiritual) in terms of its close relationship with culture in the broadest sense. The essence of such education is expressed directly in the European Strategy of Education for Sustainable Development. It is necessary to ensure high efficiency of education, prepare for further education, provide conditions for comprehensive development of each student.

This project, an undertaking carried out with great momentum, which was aimed at secondary school students. Cultural project events and participation in liberating activities made the participants deepen their competencies. All project activities with students were aimed at whole classes, because in group work using the project method, the

Istotę projektu stanowi zrozumienie konieczności wypracowania nowych strategii związanych z kształceniem kompetencji społecznych i obywatelskich, koniecznych w pracy z osobami zagrożonymi wykluczeniem społecznym ze względu na różnice kulturowe (osobami należącymi do mniejszości narodowych, osobami niepełnosprawnymi, osobami starszymi itp.).

Realizacja projektu doprowadziła do wyposażenia w kompetencje społeczne i obywatelskie, językowe, międzykulturowe nie tylko pracowników służb społecznych, ale także pracowników naukowo-dydaktycznych i dydaktycznych szkół, którzy – prowadząc przedmioty z zakresu edukacji międzykulturowej będą mogli wyposażać w kompetencje społeczne i międzykulturowe swoich uczniów. Posiadanie odpowiedzialności i wrażliwości to klucz do lepszego świata!

Efektom działania projektu było m.in. wypracowanie nowych ponadnarodowych rozwiązań oraz wymiana doświadczeń w zakresie najnowocześniejszych metod, form, technologii rozwoju kompetencji, a także utworzenie międzynarodowego partnerstwa na rzecz innowacji w szkolnictwie ponadpodstawowym.

Uznając potrzebę odejścia od wąskiego rozumienia edukacji, która kładzie nacisk tylko na stronę „rozumową” (intelekt), należy nawiązać do UNESCO i od lat do nowych paradygmatów rozwoju na rzecz przejścia do edukacji dla zrównoważonego rozwoju, czyli szerokiego ujęcia roli, zakresu i zadań edukacyjnych, łączących w spójną całość edukację ekologiczną, edukację społeczną i edukację ekonomiczną. To konieczność integrowania edukacji, która powinna obejmować różne wymiary jakości życia (materialne, psychiczne i duchowe) w aspekcie jej ścisłych związków z szeroko pojętą kulturą. Istota takiej edukacji wyrażona jest wprost w europejskiej Strategii Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju. Należy zapewnić wysoką efektywność kształcenia, przygotować do dalszej edukacji, zapewnić warunki wszechstronnego rozwoju każdego ucznia.

Projekt ten, to przedsięwzięcie realizowane z ogromnym rozmachem, który był skierowany do uczniów klas ponadpodstawowych.

diversity of knowledge and skills was multiple and fostered teamwork. This type of leveling the playing field together, strengthened the faith of individual students and increased the sense of group work in pursuit of the goal.

The project was aimed at those involved in development education, aiming to improve the quality of the activities carried out and raise awareness of sensitivity and responsibility for a better world. In the modern world, no one is a lonely island in their activities, they need the support of others, hints, help, suggestions, which can be extremely informative and creative. This type of group work in the implementation of projects opens the minds of students, allows them to have the courage to look to the future from the position of one who may have something to offer, is equipped with the courage to take on new challenges and consistency in pursuit of the goal. This project can be described as experiencing in action and awakening creative potentials with the development of key competencies in various fields of self-realization by young people.

In summary, the aim of the project was to raise the level of key competencies in communication and social skills in high school students; communication in foreign languages; and cultural awareness and expression; to create opportunities to compare students' achievements in support institutions, as well as to participate in high-level cultural events on field trips and cultural and social events.

Although the main goal of the project was to raise the key competencies of students, the added value of raising the competencies of teachers became apparent during the implementation of the project. The assumed goals of the project have been achieved, as demonstrated during numerous audits and during the project's summary conference, which took place on March 28, 2023 in Pszczyna.

The culmination of the project is a publication co-financed from the funds of the project, promoting the activities of the project entitled *Responsibility and Sensitivity – the Key to a Better World* by Natalia Maria Ruman and Anne Grete Brevik (Scriptum Publishing House,

Wydarzenia projektowe kulturalne i udział w zajęciach wyzwalających, sprawiły iż Uczestnicy pogłębili swoje kompetencje. Wszelkie działania projektowe z uczniami były skierowane do całych klas, ponieważ w pracy grupowej metodą projektów różnorodność wiedzy i umiejętności była wieloraka i sprzyjała pracy zespołowej. Tego typu wyrównywanie szans wspólnymi siłami, umacniało wiarę poszczególnych uczniów i wzmagało sens pracy grupowej w dążeniu do celu.

Projekt był skierowany dla osób zajmujących się edukacją rozwojową, mający na celu podniesienie jakości prowadzonych działań oraz zwiększenie świadomości na temat wrażliwości i odpowiedzialności za lepszy świat. We współczesnym świecie nikt nie stanowi samotnej wyspy w swoich działaniach, potrzebuje wsparcia innych, podpowiedzi, pomocy, sugestii, co bywa niezwykle pouczające i kreatywne. Tego typu praca grupowa w realizacji projektów otwiera umysły uczniów, pozwala na odwagę patrzenia w przyszłość z pozycji tego, który może mieć coś do zaoferowania, jest zaopatrzone w odwagę podejmowania nowych wyzwań i konsekwencję w dążeniu do celu. Projekt ten można określić jako doświadczanie w działaniu i budzenie potencjałów twórczych z rozwijaniem kompetencji kluczowych na różnych polach realizacji siebie przez młodych ludzi.

Reasumując celem projektu było podwyższenie u uczniów szkół ponadpodstawowych poziomu kompetencji kluczowych w zakresie umiejętności komunikacyjnych i społecznych; porozumiewania się w językach obcych; oraz świadomości i ekspresji kulturalnej; stworzenia możliwości porównywania osiągnięć uczniów w placówkach wsparcia, a także uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych wysokiej rangi przy okazji wyjazdów na wycieczki i wydarzeniach kulturalno-społecznych.

Mimo, że głównym celem projektu było podnoszenie kompetencji kluczowych uczniów, to w trakcie jego realizacji ujawniła się wartość dodana, czyli podnoszenie kompetencji nauczycieli. Zakładane cele projektu zostały zrealizowane, co wykazano podczas licznych audytów oraz podczas konferencji podsumowującej projekt, która miała miejsce 28 marca 2023 roku w Pszczynie.

Krakow 2023). The publication in hard copy – is received by the project participants from Norway and Pszczyna, as well as Entities cooperating with the Schools.

Wyjazd do Norwegii wydaje mi się wyjazdem, który już na zawsze zapamiętam jako jedna z najbardziej niesamowitych wycieczek w jakich miałam okazję uczestniczyć. Zaskakujący spokój i poczucie zwolnienia czasu jakie towarzyszyły mi już od pierwszych dni, były dla mnie czymś odmiennym w mojej codzienności. Możliwość poznania osób żyjących kompletnie inaczej niż ja, ale jednocześnie w podobny sposób. Było to dla mnie czymś, za co jestem wdzięczna.

The trip to Norway seems to me to be a trip that I will forever remember as one of the most amazing trips I have ever had the opportunity to participate in. The surprising tranquility and sense of slowing down time that accompanied me from the first days was something different in my everyday life. The opportunity to meet people living completely different lives from mine, but at the same time in a similar way. It was something I am grateful for.

Oliwia

Zwieńczeniem projektu jest publikacja współfinansowana ze środków tego projektu, promująca działania z tego przedsięwzięcia pt. *Odpowiedzialność i wrażliwość kluczem do lepszego świata* autorstwa Natalii Marii Ruman i Anne Grete Brevik (Wydawnictwo Scriptum, Kraków 2023). Publikację w wersji papierowej – otrzymują uczestnicy projektu z Norwegii i Pszczyny oraz Podmioty współpracujące ze Szkołami.

Dyrektor Powiatowego Zespołu Szkół nr 2 im. K. Miarki
w Pszczynie
mgr inż. **Piotr Cygan**

Uczestnik projektu
dr Natalia Maria Ruman

Part I

Theoretical Issues about Responsibility, Values and Sensitivity for a Better World

The early 21st century is witnessing significant changes in life models and patterns. The postmodern period promotes completely different values, including freedom, diversity and tolerance, which consequently leads to relativism of values, introducing “axiological chaos.” In such a diverse and complicated reality, today’s young people are forming their value system and determining their plans for the near and distant future.

The problem of education is not only a problem of education, but a problem of human survival in an increasingly threatened and hostile world. One is struck by moral decay, a sick work ethos, disrespect for religious and social values, a crisis of authority, a crisis of trust in relation to truth, a crisis of interpersonal solidarity, practical materialism, an over-awakening of consumerist attitudes, passivity, a lack of a sense of responsibility. There has been a contemporary crisis of truth, the collapse of morality in the economic sphere, social and individual morality. Relativism promotes the model of a man liberated from truth and morality, from fixed beliefs and religion, who rejects any asceticism and sacrifice for others, who, as a tolerant person, does not judge anyone or anything negatively. Young people under the

Część I

Teoretyczne zagadnienia o odpowiedzialności, wartościach i wrażliwości na lepszy świat

Na początku XXI wieku obserwuje się istotne zmiany modeli i wzorów życia. Okres ponowoczesności propaguje zupełnie odmienne wartości, w tym swobodę, różnorodność i tolerancję, co w konsekwencji prowadzi do relatywizmu wartości, wprowadzając „aksjologiczny chaos”. W tak różnorodnej i skomplikowanej rzeczywistości współczesna młodzież kształtuje swój system wartości i określa plany na najbliższą i odległą przyszłość.

Problem edukacji jest nie tylko problemem edukacji, ale problemem przetrwania człowieka w coraz bardziej zagrożonym i nieprzyjaznym świecie. Uderza rozprężenie moralne, chory etos pracy, brak szacunku dla wartości religijnych i społecznych, kryzys autorytetów, kryzys zaufania w stosunku do prawdy, kryzys międzyludzkiej solidarności, materializm praktyczny, zbytne rozbudzenie postawy konsumpcyjnej, bierność, brak poczucia odpowiedzialności. Nastąpił jednocześnie kryzys prawdy, upadek moralności w sferze gospodarczej, moralności społecznej i jednostkowej. Relatywizm propaguje model człowieka wyzwolonego od prawdy i moralności, od stałych przekonań i religii, który odrzuca jakąkolwiek ascezę i poświęcenie dla innych, który jako osoba tolerancyjna nie ocenia negatywnie nikogo ani niczego. Młodym

influence of these ideas have devalued such things as concern for the meaning of life, trust, responsibility, truthfulness, respect for others. A sign of today's times is the disappearance of a clear hierarchy of values and the collapse of authorities, bringing harmony among values. The lack of effective education in values often leads to the negation of the meaning and purpose of life, to life hedonism and relativism in the world of values.

Three subjects (teachers, parents, students) – are three fields of reality affected by crisis phenomena, building a community of educators is a very important task not only from a pedagogical point of view, but in the perception of people thinking about the future of the country is the most important task.

It is postulated to raise people who are open to new problems, who are able to use their knowledge in a changing civilization, who are capable of alternative and malleable thinking, who undertake risky acts. It is postulated to educate independent perpetrators rather than passive recipients. A person should contribute to the continuous improvement of the cultural and moral level of society, above all the society in which he lives. However, this perfect identity is subject to many adversities in order for it to fully develop. These obstacles come both from a lack of trust in social structures, from which both insecurity and lack of personal conviction arise, but also from the contagious influence of the increasing secularization of the world, the loss of the sense of authority and the proper use of freedom.

Schools should shift from the “three Z’s” system (memorize, pass, forget) to teaching the “four C”

- Critical thinking
- Communication
- Cooperation
- Creativity.

ludziom pod wpływem tych idei zdewaluowały się takie sprawy jak troska o sens życia, zaufanie, odpowiedzialność, prawdomówność, poszanowanie drugich. Znakiem dzisiejszych czasów jest zanik przejrzystej hierarchii wartości i upadek autorytetów, wprowadzających harmonię wśród wartości. Brak efektywnego wychowania do wartości często prowadzi do zanegowania sensu i celu życia, do hedonizmu życiowego i relatywizmu w świecie wartości¹.

Trzy podmioty (nauczyciele, rodzice, uczniowie) – to trzy pola rzeczywistości dotknięte przez zjawiska kryzysowe, budowanie wspólnoty wychowującej to zadanie bardzo ważne nie tylko z pedagogicznego punktu widzenia, lecz w odczuciu ludzi myślących nad przyszłością kraju to zadanie najważniejsze².

Postuluje się wychowanie ludzi otwartych na nowe problemy, umięjących wykorzystywać swoją wiedzę w zmieniającej się cywilizacji, zdolnych do alternatywnego i plastycznego myślenia, podejmujących czyny ryzykowne. Postuluje się kształcenie samodzielnych sprawców niż biernych odbiorców. Człowiek powinien przyczynić się do nieustannego podnoszenia poziomu życia kulturalnego i moralnego społeczeństwa, przede wszystkim społeczeństwa, w którym żyje. Jednak ta doskonała tożsamość jest poddana wielu przeciwnościom, aby mogła się w pełni rozwijać. Przeshkody te pochodzą zarówno ze strony braku zaufania w stosunku do struktur społecznych, z czego wynika zarazem niepewność i brak osobistych przekonań, ale również zarażający wpływ postępującej laicyzacji świata, utrata sensu autorytetu i odpowiedniego używania wolności³.

Szkoły powinny przestawić się z systemu „trzech Z” (zapamiętać, zdać, zapomnieć) na uczenie „czterech K”

- Krytycznego myślenia
- Komunikacji
- Kooperacji
- Kreatywności.

---

¹ M. Rusiecki, *System chrześcijańskiego wychowania*, Kielce 1995, s. 117–119.

² F. Adamski, *Kultura między sacrum a profanum*, Impuls, Kraków 1989, s. 117.

³ Zob. szerzej Jan Paweł II, Encyklika *Laborem exercens*, 14 IX 1981, s. 17n.

The issues of responsibility and sensitivity to the surrounding world, have been repeatedly analyzed by many researchers from different disciplines. These concepts function in different approaches, most often they correspond to the desire to achieve a certain value, i.e. objects of the model or level of life, states that are important for the individual and future generations. In psychological terms, it is: “the pursuit of goals outlined for oneself, the desire to realize higher values, such as various kinds of life ideals.

Among the classifications of aspirations of an individual, B. Gołębiowski places aspirations: “Aspirations are called only needs, aspirations and interests that an individual plans to realize, pretends to meet them in a certain time and conditions with the help of his own action, other people’s or his own and others’ action”. Aspirations correspond to the concept of values, the activity undertaken has its origin in their arrangement, hierarchy.

Value as a general criterion on the basis of which a person considers various objects as worthy of positive evaluation. There are the following types Values: intellectual values, social values - the functioning of these values is manifested in the evaluation of people from the point of view of their activities and interests for the maintenance or transformation of social structures, in the perception and valuation of phenomena from the point of view of their social values; aesthetic values - are preferred by people who evaluate reality in terms of beauty.

J. Szczepanski defines value as “any material or ideal object, idea or institution, real or imaginary object, in relation to which individuals or collectivities adopt an attitude of reverence, attribute to it an important role in their lives and the pursuit of it is felt as a compulsion.” By

Problematyka odpowiedzialności i wrażliwości na otaczający świat, była wielokrotnie analizowana przez wielu badaczy z różnych dyscyplin. Pojęcia te funkcjonują w różnych ujęciach, najczęściej odpowiadają pragnieniu osiągnięcia pewnej wartości, czyli przedmiotów modelu lub poziomu życia, stanów ważnych dla jednostki i przyszłych pokoleń. W psychologicznym znaczeniu jest to: „dążenie do osiągnięcia nakreślonych sobie celów, pragnienie realizacji wyższych wartości, jak różnego rodzaju ideały życiowe”.⁴

Wśród klasyfikacji dążeń jednostki B. Gołębiowski umiejscawia aspiracje: „Aspiracjami nazywamy tylko potrzeby, dążenia i zainteresowania, które jednostka planuje realizować, pretenduje do ich zaspokojenia w określonym czasie i warunkach przy pomocy działania własnego, innych ludzi bądź własnego i innych”⁵. Aspiracje korespondują z pojęciem wartości, podejmowana aktywność ma swoje źródło w ich układzie, hierarchii⁶.

Wartość jako ogólne kryterium, na podstawie którego człowiek uznaje różne obiekty jako godne pozytywnej oceny. Wyróżnia się następujące rodzaje wartości: wartości intelektualne, wartości społeczne – funkcjonowanie tych wartości przejawia się w ocenie osób pod kątem widzenia ich aktywności i zainteresowań dla utrzymania lub przekształcania struktur społecznych, w postrzeganiu i wartościowaniu zjawisk z punktu widzenia ich społecznych walorów; wartości estetyczne – preferowane są przez osoby, które oceniają rzeczywistość pod kątem piękna⁷.

J. Szczepański definiuje wartość jako „dowolny przedmiot materialny czy idealny, ideę lub instytucję, przedmiot rzeczywisty lub wyimaginowany, w stosunku do którego jednostki lub zbiorowości przy-

---

⁴ *Wielka Encyklopedia Powszechna PWN*, Warszawa 1992, s. 417.

⁵ B. Gołębiowski, *Dynamika aspiracji*, KIW, Warszawa 1977, s. 85.

⁶ M. Pacholski, A. Słaboń, *Słownik pojęć socjologicznych*, WUE, Kraków 2010, s. 243–245.

⁷ M. Truszkowska, *Rodzina jako wartość w życiu młodzieży licealnej. Przypadek jednej szkoły*. W: A. Janke (red.): *Wychowanie rodzinne w teorii i praktyce. Rozwój pedagogicznej orientacji familiologicznej*, Akapit, Toruń 2008, s. 194–196.

creating axiological situations, the educator-teacher can help the pupil hone his skills in recognizing and understanding a variety of values, while distinguishing and rejecting anti-values, and classifying and prioritizing values. In addition, it can provide assistance in forming a personal value system and a sense of responsibility for one's own choices and actions, in developing moral sensitivity and imagination, and in forming a conscience.

Through responsibility, we can pass on to students such values that will be the foundation of his personality. Responsibility is the goal of upbringing. Values are the foundation of the process of upbringing, the essence of upbringing should be to show young generations by parents, teachers what is valuable, to introduce and justify these values. The importance of activity and creativity in school can be evaluated through the prism of various organizational forms of teaching-learning. Valuing forms of didactic work, using such a criterion, leads to the conclusion that activity and creativity are fostered by group work, field activities, as well as school projects.

Free will is the basis of sustainable development. Only free, fully conscious people can participate in true sustainable development, can co-create it. Education for sustainable development (ESD) is presented as:

- education that enables the learner to acquire the skills, knowledge and qualities that ensure his or her sustainable development,
- education equally available at all levels and in all social contexts (family, school, work, local community),
- education that builds civic responsibility and promotes democracy by making the individual aware of his rights and duties,
- education based on the principle of lifelong learning,
- education that promotes the balanced development of the individual.

mują postawę szacunku, przypisują mu ważną rolę w życiu swoim i dążenie do jego osiągnięcia odczuwają jako przymus”⁸. Poprzez stwarzanie sytuacji aksjologicznych wychowawca-nauczyciel może pomóc wychowankowi doskonalić umiejętności rozpoznawania i rozumienia różnorodnych wartości, przy odróżnianiu i odrzucaniu antywartości oraz klasyfikowania i hierarchizowania wartości. Ponadto może stanowić pomoc w kształtowaniu osobistego systemu wartości i poczucia odpowiedzialności za własne wybory i czyny, w rozwijaniu wrażliwości i wyobraźni moralnej oraz w kształtowaniu sumienia.

Dzięki odpowiedzialności możemy przekazać uczniom takie wartości, które będą fundamentem jego osobowości. Odpowiedzialność to cel wychowania. Wartości stanowią fundament procesu wychowania, istotą wychowania powinno być ukazanie młodym pokoleniom przez rodziców, nauczycieli tego, co wartościowe, przybliżenie i uzasadnienie tych wartości. Znaczenie aktywności i twórczości w szkole można oceniać przez pryzmat różnorodnych form organizacyjnych nauczania-uczenia się. Wartościowanie form pracy dydaktycznej, przy zastosowaniu takiego kryterium, prowadzi do wniosku, że aktywności i twórczości sprzyjają praca w grupach, zajęcia w terenie, a także szkolne projekty.

Wolna wola stanowi podstawę zrównoważonego rozwoju. Tylko osoby wolne, w pełni świadome mogą uczestniczyć w prawdziwym zrównoważonym rozwoju, mogą go współtworzyć. Edukacja dla zrównoważonego rozwoju (EZR) przedstawia się jako:

- edukację, która umożliwi uczącemu się zdobywanie umiejętności, wiedzy i przymiotów zapewniających mu trwały rozwój,
- edukację jednakowo dostępną na wszystkich szczeblach i we wszelkich społecznych kontekstach (rodzinnym, szkolnym, zawodowym, w lokalnej społeczności),
- edukację budującą odpowiedzialność obywatelską i promującą demokrację poprzez uświadomienie jednostce jej praw i obowiązków,

---

⁸J. Szczepański, *Elementarne pojęcia socjologii*, PWN, Warszawa 1992, s. 97–98.

The word “development” in the concept of eco-development should be understood as comprehensive human flourishing, a qualitative level of well-being. Young people who have knowledge of the interdependence of people and nature, will become responsible and active citizens of both their “small homelands” and the world, living sustainably - wisely using the benefits of nature and taking care of their own and other people’s needs now and in the future.

The modern school is responsible for creating individuals who will be able to face the socio-economic changes in our country. This means that it is necessary to ensure that today’s students in adulthood demonstrate operability and broad initiative. A modern school is a school that develops each student’s interests, emphasizes comprehensive development, assists in problem-solving, and promotes pro-social attitudes. In such a school, a student should feel safe and know that the people around him or her have sympathy and trust, and provide the necessary support when needed.

Knowing the preferred values and declared aspirations, it is possible to accompany young people in the process of creating a vision of the future, to help them realistically see a better world and to discover their personality potential: character traits, abilities, the development of predispositions and competencies, skills and interests.

- edukację opartą na zasadzie nauki przez całe życie,
- edukację wspierającą równomierny rozwój jednostki.

Słowo „rozwój” w pojęciu ekorozwoju należy rozumieć jako wszechstronny rozkwit człowieka, jakościowy poziom dobrobytu. Młodzi ludzie, którzy dysponują wiedzą o współzależnościach ludzi i przyrody, staną się odpowiedzialnymi i aktywnymi obywatelami zarówno swoich „małych ojczyzn” jak i świata, żyjącymi w sposób zrównoważony – mądrze korzystając z dobrodziejstw natury oraz dbając o potrzeby swoje i innych ludzi teraz i w przyszłości⁹.

Szkoła współczesna jest odpowiedzialna za wykreowanie jednostek, które będą w stanie stawić czoła przemianom społeczno-gospodarczym w naszym kraju. Oznacza to, że należy zadbać, aby obecni uczniowie w dorosłym życiu wykazali się operatywnością i szeroko rozumianą inicjatywą. Współczesna szkoła to szkoła rozwijająca zainteresowania każdego ucznia, kładąca nacisk na jego wszechstronny rozwój, wspomagająca w rozwiązywaniu problemów, a także promująca postawy prospołeczne. W takiej szkole uczeń powinien czuć się bezpiecznie i wiedzieć, że otaczający go ludzie darzą go sympatią i zaufaniem, a w razie potrzeby udzielają mu koniecznego wsparcia.

Znając preferowane wartości i deklarowane aspiracje, można towarzyszyć młodym ludziom w procesie kreowania wizji przyszłości, pomóc w realistycznym oglądzie lepszego świata oraz w odkrywaniu potencjału osobowościowego: cech charakteru, zdolności, rozwoju predyspozycji i kompetencji, umiejętności i zainteresowań.

---

⁹ S. Kawula, *Człowiek w relacjach socjopedagogicznych. Szkice o współczesnym wychowaniu*. Wyd. Edukacyjne AKAPIT, Toruń 2004, s. 78–84.

Key competencies – definitions and descriptions

According to A. Ludwiczynski, “a competence is a disposition in terms of knowledge, skills and attitudes, ensuring the implementation of professional tasks at an effective and (or) distinctive level according to the standards set by the organization of a given position. It is worth mentioning that many authors, in addition to the above-mentioned components, additionally distinguish experience, motivation, or personality traits, which fall into the three basic elements of competence.”

The teacher’s reflexivity can be expressed through so-called problem-based teaching. Using this type of methodology involves teaching something by practicing it at the same time. Problem teaching involves a high awareness of the subject about learning. The teacher’s critical self-reflection can be regarded as an in-depth analysis of his or her own practice. The activity involves reconsidering and questioning one’s own professional experience. A reflective thinking teacher will consider the way he or she teaches in a broad context. He or she will take into account ethics, theories of learning he or she is familiar with, and the technologies used in the classroom. Critical self-reflection can lead teachers to a so-called contextual awareness. The subject then becomes aware of his own behavior in specific contexts, and knows that his behavior can depend on conditions and circumstances.

Kompetencje kluczowe – definicje i opisy

Według A. Ludwicyńskiego „kompetencja to dyspozycje w zakresie wiedzy, umiejętności i postaw, zapewniające realizację zadań zawodowych na poziomie skutecznym i (lub) wyróżniającym stosownie do standardów określonych przez organizację danego stanowiska. Warto wspomnieć, że wielu autorów obok wymienionych wyżej komponentów wyróżnia dodatkowo jeszcze doświadczenie, motywację, czy też cechy osobowości, które mieszczą się w trzech podstawowych elementach kompetencji”¹⁰.

Refleksyjność nauczyciela wyrażać się może poprzez tak zwane nauczanie problemowe. Stosowanie tego rodzaju metodyki polega na nauczaniu czegoś poprzez jednoczesne ćwiczenie tego. Nauczanie problemowe wiąże się z wysoką świadomością podmiotu na temat uczenia się. Krytyczna refleksja nauczyciela nad sobą może być traktowana jako dogłębna analiza własnej praktyki. Aktywność ta polega na ponownym rozważaniu oraz kwestionowaniu własnych doświadczeń zawodowych. Nauczyciel myślący refleksyjnie będzie rozważał sposób, w jaki prowadzi zajęcia w szerokim kontekście. Uwzględni w swoim postępowaniu etykę, znane mu teorie uczenia się oraz zastosowane na zajęciach tech-

---

¹⁰ L. Kirwil, *Polskie dzieci w Internecie. Zagrożenia i bezpieczeństwo – część 2: Częściowy raport z badań EU Kids Online*, Warszawa 2011, SWPS – EU Kids Online – PL [dostęp 27.07.2022].

One of the main factors that determines the effectiveness of teaching is the teacher's intrinsic motivation to be effective. Teachers with a high sense of self-efficacy are aware of their metacognitive abilities. They are ready to change the teaching strategies they use depending on their assumed goals. In other words, they do not use learned solutions in their practice. Teachers' self-efficacy is influenced by such factors as pedagogical self-vision, understanding oneself as a subject of social change. Teachers with a sense of self-efficacy are ready to motivate students more, they know that they will keep their attention in the teaching process. The reflective attitude of teachers is the basis for implementing students to function reflectively in the future. The role of retrospection, problem-based teaching, critical analysis of events and thinking while acting is emphasized. Students to whom the aforementioned methodologies have been applied become candidates for reflective practitioners. They realize that the ability to understand the world and themselves is more important than acquiring new "encyclopedic knowledge."

Social competencies are complex skills that determine the effectiveness of coping with certain social situations. Social skills are essential for creating and maintaining satisfying interpersonal relationships, on which psychological well-being, quality of human life and a sense of happiness depend. They include specific skills: communicating with others, assertiveness, cooperation in a group, giving and receiving support, empathy, coping with stress, conflict resolution, understanding and predicting human behavior. Social skills are related to indicators of "adaptation to life changes." They are acquired in the course of socialization.

Pro-social behavior is characterized by the fact that the person taking the action not only bears the natural costs of involvement (devoting energy, time, interest and attention) for the benefit of another

nologie. Krytyczna refleksja nad sobą może doprowadzić u nauczycieli do powstania tzw. kontekstowej świadomości. Podmiot uświadamia sobie wówczas własne zachowania w określonych kontekstach, wie, że jego zachowanie może zależeć od warunków i okoliczności.

Jednym z głównych czynników, który decyduje o skuteczności nauczania jest wewnętrzna motywacja nauczyciela do bycia efektywnym. Nauczyciele o wysokim poczuciu własnej skuteczności mają świadomość swoich metapoznawczych zdolności. Są gotowi do zmiany używanych przez siebie strategii nauczania w zależności od zakładanych celów. Innymi słowy nie stosują w swojej praktyce wyuczonych rozwiązań. Na skuteczność nauczycieli wpływają takie czynniki jak pedagogiczna wizja siebie, pojmowanie siebie jako podmiotu społecznej zmiany. Nauczyciele mający poczucie własnej skuteczności są gotowi bardziej motywować uczniów, wiedzą, że utrzymają ich uwagę w procesie uczenia. Refleksyjna postawa nauczycieli jest podstawą wdrożenia uczniów do refleksyjnego funkcjonowania w przyszłości. Podkreśla się rolę retrospekcji, nauczania problemowego, krytycznej analizy zdarzeń i myślenia podczas działania. Uczniowie, wobec których były stosowane wspomniane metodyki stają się kandydatami na refleksyjnych praktyków. Zdają sobie sprawę z tego, że zdolności rozumienia świata i siebie samego są ważniejsze od zdobywania nowych „encyklopedycznych wiadomości”¹¹.

Kompetencje społeczne to złożone umiejętności warunkujące efektywność radzenia sobie w określonych sytuacjach społecznych. Umiejętności społeczne są niezbędne do tworzenia i utrzymywania satysfakcjonujących relacji interpersonalnych, od których zależy dobrostan psychiczny, jakość życia człowieka i poczucie szczęścia. Obejmują specyficzne umiejętności: komunikowanie się z innymi, asertywność, współpracę w grupie, dawanie i przyjmowanie wsparcia, empatię, radzenie sobie ze stresem, rozwiązywanie konfliktów, rozumienie i prze-

---

¹¹ M. Truszkowska, *Rodzina jako wartość w życiu młodzieży licealnej. Przypadek jednej szkoły*. W: A. Janke (red.), *Wychowanie rodzinne w teorii i praktyce. Rozwój pedagogicznej orientacji familiologicznej*. Akapit, Toruń 2008, s. 194–196.

person, but is also willing to sacrifice personal goods (such as his own property, health or good name). The second criterion constituting the specificity of this class of behavior is that these costs are incurred by the subject without entangling self-interest, understood as the expectation of external reinforcement, which is why such behavior is referred to as “disinterested”. Other researchers consider pro-social behavior only as actions that are undertaken for the benefit of other people without the expectation of external rewards.

Described below are those competencies that students from Norway and Poland acquire in the project.

Social and civic competencies. These are personal, interpersonal and intercultural competencies covering the full range of behaviors that prepare individuals to participate effectively and constructively in social and professional life, especially in societies characterized by increasing diversity, as well as to resolve conflicts when necessary. Civic competence prepares individuals to participate fully in civic life based on knowledge of social and political concepts and structures and a sense of active and democratic participation .

The necessary knowledge, skills and attitudes associated with this competence:

A. Social competence is related to personal and social well-being, which requires an awareness of how to ensure an optimal level of physical and mental health, understood also as a resource of the person and his family and immediate social environment, and knowledge of how an appropriate lifestyle can contribute to this. It is necessary to understand the multicultural and socioeconomic dimensions of European societies, as well as the interplay of national cultural identity and European identity. The basic skills of this competence include

widywanie ludzkich zachowań. Umiejętności społeczne wiążą się ze wskaźnikami „przystosowania się do zmian życiowych”. Nabywane są w toku socjalizacji¹².

Zachowania prospołeczne charakteryzują się tym, że osoba podejmująca działanie ponosi nie tylko naturalne koszty zaangażowania (poświęcając energię, czas, zainteresowanie i uwagę) na rzecz innej osoby, ale i gotowa jest poświęcić dobra osobiste (jak własny majątek, zdrowie czy dobre imię). Drugim kryterium stanowiącym o specyfice tej klasy zachowań jest to, że owe koszty ponoszone są przez podmiot bez uwikłania w nie interesu własnego, rozumianego jako oczekiwanie zewnętrznego wzmocnienia, dlatego też zachowania takie określane są mianem „bezinteresownych”. Inni badacze traktują zachowania prospołeczne tylko jako działania, która są podejmowane na rzecz innych ludzi bez oczekiwania zewnętrznego nagród.¹³

Poniżej zostały opisane te kompetencje, które nabywają w projekcie uczniowie z Norwegii i Polski.

Kompetencje społeczne i obywatelskie. Są to kompetencje osobowe, interpersonalne i międzykulturowe obejmujące pełny zakres zachowań przygotowujących osoby do skutecznego i konstruktywnego uczestnictwa w życiu społecznym i zawodowym, szczególnie w społeczeństwach charakteryzujących się coraz większą różnorodnością, a także rozwiązywania konfliktów w razie potrzeby. Kompetencje obywatelskie przygotowują osoby do pełnego uczestnictwa w życiu obywatelskim w oparciu o znajomość pojęć i struktur społecznych i politycznych oraz poczuwanie się do aktywnego i demokratycznego uczestnictwa¹⁴.

Niezbędna wiedza, umiejętności i postawy powiązane z tą kompetencją:

---

¹² M. Argyle, *Nowe ustalenia w treningu umiejętności społecznych*. W: W. Domachowski, M. Argyle (red.), *Reguły życia społecznego. Oksfordzka psychologia społeczna*, PWN, Warszawa 1994.

¹³ M. Lewicka, *Jednostka i społeczeństwo. Podejście psychologiczne*, GWP, Gdańsk 2002, s. 199–200.

¹⁴ G. Small, G. Vorgan, *iMózg. Jak przetrwać technologiczną przemianę współczesnej umysłowości*, Vesper, Poznań 2011, s. 11–17.

the ability to communicate constructively in different environments, demonstrate tolerance, express and understand different points of view, negotiate coupled with the ability to create a climate of trust, as well as the ability to empathize. This competence is based on cooperation, assertiveness and integrity. Individuals should be interested in socio-economic development, intercultural communication, value diversity and respect other people, and be prepared to overcome prejudices and compromise.

B. Civic competence is based on knowledge of the concepts of democracy, justice, equality, citizenship and civil rights, including how they are articulated in the Charter of Fundamental Rights of the European Union and international declarations, and how they are applied by various institutions at local, regional, national, European and international levels. Civic competence skills include the ability to engage effectively, with others, in public action, to show solidarity and interest in solving problems facing local and wider communities. It also includes demonstrating a sense of duty, as well as showing understanding of and respect for the shared values necessary to ensure community cohesion, such as respect for democratic principles. Constructive participation also includes civic activities, support for diversity and social cohesion and sustainability, and a willingness to respect the values and privacy of others.

All competencies are considered equally important; each contributes to a successful life in society. Competencies can be applied in many different contexts and a variety of combinations. Their scopes overlap and are interrelated: aspects in one area support competencies in another.

Skills such as critical thinking, problem solving, teamwork, communication and negotiation skills, analytical skills, creativity and intercultural skills are part of all competencies.

A. Kompetencje społeczne są związane z dobrem osobistym i społecznym, które wymaga świadomości, w jaki sposób można zapewnić sobie optymalny poziom zdrowia fizycznego i psychicznego, rozumianego również, jako zasób danej osoby i jej rodziny oraz bezpośredniego otoczenia społecznego, a także wiedzy, w jaki sposób może się do tego przyczynić odpowiedni styl życia. Konieczne jest rozumienie wielokulturowych i społeczno-ekonomicznych wymiarów społeczeństw europejskich, a także wzajemnej interakcji narodowej tożsamości kulturowej i tożsamości europejskiej. Podstawowe umiejętności w zakresie tej kompetencji obejmują zdolność do konstruktywnego porozumiewania się w różnych środowiskach, wykazywania się tolerancją, wyrażania i rozumienia różnych punktów widzenia, negocjowania połączonego ze zdolnością tworzenia klimatu zaufania, a także zdolność do empatii. Kompetencja ta opiera się na współpracy, asertywności i prawości. Osoby powinny interesować się rozwojem społeczno-gospodarczym, komunikacją międzykulturową, cenić różnorodność i szanować innych ludzi, a także być przygotowane na pokonywanie uprzedzeń i osiągnięcie kompromisu.

B. Kompetencje obywatelskie opierają się na znajomości pojęć demokracji, sprawiedliwości, równości, obywatelstwa i praw obywatelskich, łącznie ze sposobem ich sformułowania w Karcie Praw Podstawowych Unii Europejskiej i międzynarodowych deklaracjach oraz ich stosowaniem przez różne instytucje na poziomach lokalnym, regionalnym, krajowym, europejskim i międzynarodowym. Umiejętności w zakresie kompetencji obywatelskich obejmują zdolność do efektywnego zaangażowania, wraz z innymi ludźmi, w działania publiczne, wykazywania solidarności i zainteresowania rozwiązywaniem problemów stojących przed lokalnymi i szerszymi społecznościami. Obejmuje ona również wykazywanie się poczuciem obowiązku, jak i okazywanie zrozumienia i poszanowania wspólnych wartości, niezbędnych do zapewnienia spójności wspólnoty, takich jak respektowanie demokratycznych zasad. Konstruktywne uczestnictwo obejmuje również działalność obywatelską, wspieranie różnorodności i spójności społecznej i zrów-

Projekt „Odpowiedzialność i wrażliwość, kluczem do lepszego świata” był dla mnie bardzo inspirującym i wzbogacającym doświadczeniem. W ciągu kilku dni uczestniczyliśmy w wielu ciekawych dyskusjach i warsztatach, aby pogłębić naszą wiedzę na temat odpowiedzialności i wrażliwości. Zrozumiałam, że jako ludzie mamy wpływ na nasze otoczenie, a dzięki wspólnej pracy możemy tworzyć lepszy i bardziej przyjazny świat. Pracowaliśmy razem nad projektami i wymienialiśmy się doświadczeniami, a także wspólnie planowaliśmy i wdrażaliśmy je w życie. Byłam bardzo podekscytowana, gdy mogłam spotkać się z innymi ludźmi, którzy dzielili podobne wartości i mieli tak samo silne pragnienie tworzenia lepszego świata. Projekt pozwolił mi wyraźnie zobaczyć, jak wielki wpływ może mieć odpowiedzialność i wrażliwość na nasze społeczeństwo. Moim zdaniem jest to niesamowite doświadczenie.

The project „Responsibility and Sensitivity, the key to a better world” was a very inspiring and enriching experience for me. Over the course of several days, we participated in many interesting discussions and workshops to deepen our knowledge of responsibility and sensitivity. I realized that as people we have an impact on our environment, and by working together we can create a better and kinder world. We worked together on projects and exchanged experiences, and planned and implemented them together. I was very excited to meet other people who shared similar values and had the same strong desire to create a better world. The project allowed me to see clearly how great an impact responsibility and sensitivity can have on our society. In my opinion, this is an amazing experience.

Emilia

noważonego rozwoju oraz gotowość poszanowania wartości i prywatności innych osób.

Wszystkie kompetencje uważa się za jednakowo ważne; każda z nich przyczynia się do udanego życia w społeczeństwie. Kompetencje mogą być stosowane w wielu różnych kontekstach i rozmaitych kombinacjach. Ich zakresy się pokrywają i są ze sobą powiązane: aspekty w jednej dziedzinie wspierają kompetencje w innej.

Takie umiejętności jak krytyczne myślenie, rozwiązywanie problemów, praca zespołowa, umiejętności komunikacyjne i negocjacyjne, umiejętności analityczne, kreatywność i umiejętności międzykulturowe są elementem wszystkich kompetencji.

Issues of Pro-Social Behavior in the Literature

Pro-social behavior is characterized by the fact that the person taking the action not only bears the natural costs of involvement (devoting energy, time, interest and attention) for the benefit of another person, but is also willing to sacrifice personal goods (such as his own property, health or good name). The second criterion constituting the specificity of this class of behavior is that these costs are incurred by the subject without entangling self-interest, understood as the expectation of external reinforcement, which is why such behavior is referred to as “disinterested”. Other researchers consider pro-social behavior only as an action that is undertaken for the benefit of other people without the expectation of external rewards.

Pro-social behavior is behavior whose balance of positive personal and supra-personal effects benefits two or more people, i.e. leads to maximization of the common interest. The question of common interest concerns, at least, two entities and the relationship between them. The first definition emphasizes the “supra-personal” sources, while the second definition emphasizes the “supra-personal” positive effects of behavior and their relative value to the actors of the situation. Behaviors called pseudo-social by Szuster can be called simply pro-

Problematyka zachowań prospołecznych w literaturze przedmiotu

Zachowania prospołeczne charakteryzują się tym, że osoba podejmująca działanie ponosi nie tylko naturalne koszty zaangażowania (poświęcając energię, czas, zainteresowanie i uwagę) na rzecz innej osoby, ale i gotowa jest poświęcić dobra osobiste (jak własny majątek, zdrowie czy dobre imię). Drugim kryterium stanowiącym o specyfice tej klasy zachowań jest to, że owe koszty ponoszone są przez podmiot bez uwikłania w nie interesu własnego, rozumianego jako oczekiwanie zewnętrznego wzmocnienia, dlatego też zachowania takie określane są mianem „bezinteresownych”. Inni badacze traktują zachowania prospołeczne tylko jako działania, która są podejmowane na rzecz innych ludzi bez oczekiwania zewnętrznego nagród¹⁵.

Prospołeczne zachowania to takie zachowanie, którego bilans pozytywnych skutków osobistych i ponadosobistych jest korzystny dla dwóch lub więcej osób, czyli prowadzi do maksymalizacji interesu wspólnego. Pytanie o interes wspólny dotyczy, co najmniej dwóch podmiotów i relacji między nimi. W pierwszej definicji kładzie się akcent na „ponadosobiste” źródła, w definicji drugim na „ponadosobiste”, pozytywne skutki zachowań i ich relatywną wartość dla aktorów sytuacji. Zachowania zwane przez Szuster pseudospołecznymi można w drugim

---

¹⁵ M. Lewicka, *Jednostka i społeczeństwo. Podejście psychologiczne*, GWP, Gdańsk 2002, s. 199–200.

social in the second definition, as long as the balance of effects is favorable to the actors of the interaction. Purely altruistic behavior is then one subset of the set of prosocial behaviors. Pro-social behaviors, depending on the theoretical perspective, can thus be: mate selection and such benefits to others that serve the evolution of the species (evolutionary perspective); donating blood or helping a disabled person (altruistic perspective); two drivers removing a tree that has fallen on the road, too heavy for one of them to do so; self-restraint in water intake during a drought; beautifying the immediate neighborhood with ornamental plants; intervening in cases of vandalism (social exchange theory perspective). Helping is one aspect of pro-social behavior, which, according to Batson, consists of a wide range of behaviors – such as comforting, sharing or cooperating – aimed at benefiting one person or many people other than ourselves.

Teachers, educators pose a question about the possibility of forming pro-social motivation. The answer is derived from knowledge of the types of motivation and the conditions for the formation of motivation. This knowledge is needed to create conditions conducive to the formation of the readiness of alumni to help and their recognition of the characteristics of the social position of different people as indicators of the needs of these people. Helping behaviors implemented in interpersonal relations of great importance to the recipient, create a sense of security for him and a feeling that he can count on social support in difficult situations. These behaviors form the basis of social order. Maintaining social order based on such a foundation is much less costly than maintaining it through repressive methods.

ujęciu nazwać po prostu prospołecznymi, jeżeli tylko bilans skutków jest korzystny dla aktorów interakcji. Zachowania czysto altruistyczne są wtedy jednym z podzbiorów zbioru zachowań prospołecznych. Zachowaniami prospołecznymi, zależnie od perspektywy teoretycznej, mogą być zatem: dobór partnerów i takie świadczenia na rzecz innych, które służą ewolucji gatunku (perspektywa ewolucyjna); oddawanie krwi czy pomoc osobie niepełnosprawnej (perspektywa altruizmu); usuwanie przez dwóch kierowców zwałonego na drogę drzewa, zbyt ciężkiego, by jeden z nich mógł to uczynić; samoograniczenie w pobieraniu wody w czasie suszy; upiększanie ozdobnymi roślinami najbliższego sąsiedztwa; interwencja w przypadku wandalizmu (perspektywa teorii wymiany społecznej)¹⁶. Pomaganie jest to jeden z aspektów zachowania prospołecznego, na którego według Batsona składa się szeroki zakres zachowań – takich jak pocieszanie, dzielenie się czy współpraca – mających na celu przyniesienie korzyści jednej osobie lub wielu osobom innym niż my sami¹⁷.

Nauczyciele, wychowawcy stawiają pytanie o możliwość kształtowania motywacji prospołecznej. Odpowiedź na nie jest pochodną wiedzy o rodzajach motywacji oraz o warunkach powstawania motywacji. Ta wiedza jest potrzebna do tworzenia warunków sprzyjających kształtowaniu się gotowości wychowanków do pomagania i rozpoznawania przez nich cech położenia społecznego różnych osób jako wskaźników potrzeb tych osób. Zachowania pomocne realizowane w relacjach interpersonalnych wielkie znaczenie dla odbiorcy, stwarzają mu poczucie bezpieczeństwa i poczucie, że może liczyć na wsparcie społeczne w sytuacjach trudnych. Zachowania te stanowią podstawę ładu społecznego. Utrzymanie ładu społecznego opartego na takim fundamencie jest znacznie mniej kosztowne niż utrzymanie go metodami represji¹⁸.

---

¹⁶ D. Rutkowska, A. Szuster, *O różnych obliczach altruizmu*, SCHOLAR, Warszawa 2008, s. 100–101.

¹⁷ D. Clarke, *Zachowania prospołeczne i antyspołeczne*, GWP, Gdańsk 2005, s. 12.

¹⁸ B. Hajduk, E. Hajduk, *O rodzajach pomocy*, Impuls, Kraków 2006, s. 102–104.

Stages of Implementation and Tasks of the Project

The project method does not reject conventional teaching content. Projects cover the content, principles and activities envisioned by the curriculum. Material is selected from various fields as it is needed for projects. The project method strives to activate students and emphasizes their development. It is a method of teaching and learning at the same time.

The project is usually a long-term task. The essence of this method is the independent work of students, who carry out a specific “big project”, based on predetermined recommendations. It allows students to develop many skills related to decision-making, planning and exploration.

STAGES

1. theoretical introduction to the issue of diversification of socio-economic development and contemporary education for sustainable development in Norway and learning about the practical aspects of life for 16-year-olds in one of the countries of the global North.
2. Discussion of how the perception of young people about Poland's place in the world has changed after gaining this knowledge.
3. A discussion of how youth react (positively/negatively) in Norway after gaining knowledge about education in Poland.

Etapy realizacji i zadania projektu

Metoda projektów nie odrzuca konwencjonalnych treści nauczania. Projekty obejmują treści, zasady i działania przewidywane przez program nauczania. Materiał dobiera się z różnych dziedzin w miarę jak jest on potrzebny do realizowania projektów. Metoda projektów dąży do aktywizowania uczniów, kładzie nacisk na ich rozwój. Jest to metoda nauczania i jednocześnie uczenia się.

Projekt jest zazwyczaj zadaniem długoterminowym. Istotą tej metody jest samodzielna praca uczniów, którzy realizują konkretne “duże przedsięwzięcie”, na podstawie ustalonych wcześniej zaleceń. Pozwala ona na kształtowanie u uczniów wielu umiejętności związanych z podejmowaniem decyzji, planowaniem i poszukiwaniem.

ETAPY

1. Teoretyczne zapoznanie się z zagadnieniem zróżnicowania rozwoju społeczno-gospodarczego oraz współczesnej edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju w Norwegii i poznanie praktycznych aspektów życia 16-latków w jednym z krajów globalnej Północy.

2. Dyskusja o tym, jak zmieniła się percepcja młodzieży o miejscu Polski w świecie po zdobyciu tejże wiedzy.

3. Dyskusja o tym, jak młodzież reaguje (pozytywnie/negatywnie) w Norwegii po zdobyciu wiedzy na temat edukacji w Polsce.

4. A survey of basic facts about international (Polish and Norwegian) development cooperation, culminating in a youth discussion. A discussion to develop their own understanding of sensitivity and responsibility for a better world. Youth use a variety of sources in the study.

5. Critical verification of information and comparison of the results of the above content. Drawing conclusions. Team preparation of the presentation of the project results.

6. Discussion and preparation of a presentation plan. Team development of an implementation plan and joint preparation of the presentation of the project results.

7. Conducting a public presentation of the project results and presentation of the project results in a joint Polish-Norwegian publication.

LEARNING OBJECTIVES

The student:

- shows empathy and solidarity with students in the countries of the Global North,
- collects, verifies and critically interprets information independently using a variety of sources,
- is more prepared to consciously participate in public life through familiarization with the concept of transparency and access to public information,
- accurately situates the problems of his/her environment and contemporary Poland in comparison with the people of Norway,
- broadens his horizons with knowledge of the realities of life for most people on Earth,
- critically analyzes media messages, evaluates their reliability,
- critically analyzes information from a variety of sources and correctly draws conclusions,

4. Badanie podstawowych faktów na temat międzynarodowej (polskiej i norweskiej) współpracy rozwojowej, zakończone dyskusją młodzieży. Dyskusja mająca na celu wypracowanie własnego rozumienia wrażliwości i odpowiedzialności za lepszy świat. W badaniu młodzież wykorzystuje różnorodne źródła.

5. Krytyczna weryfikacja informacji i porównanie wyników ww. treści. Wyciągnięcie wniosków. Zespołowe przygotowanie prezentacji rezultatów projektu.

6. Dyskusja i przygotowanie planu prezentacji. Zespołowe opracowanie planu wdrożenia i wspólne przygotowanie prezentacji rezultatów projektu.

7. Przeprowadzenie publicznej prezentacji rezultatów projektu oraz prezentacja rezultatów projektu we wspólnej publikacji polsko-norweskiej.

CELE EDUKACYJNE

Uczeń:

- przejawia empatię i solidarność w stosunku do uczniów w krajach globalnej Północy,
- samodzielnie zbiera, weryfikuje i krytycznie interpretuje informacje przy wykorzystaniu różnorodnych źródeł,
- jest bardziej przygotowany do świadomego uczestnictwa w życiu publicznym dzięki zaznajomieniu się z pojęciem przejrzystości i dostępu do informacji publicznej,
- trafnie sytuuje problemy swojego otoczenia i współczesnej Polski na tle mieszkańców Norwegii,
- poszerza horyzonty o wiedzę o realiach życia większości ludzi na Ziemi,
- krytycznie analizuje przekazy medialne, ocenia ich rzetelność,
- krytycznie analizuje informacje pochodzące z różnorodnych źródeł i poprawnie wyciąga wnioski,

- formulates conclusions on desirable actions to respect human rights and improve the situation of the people of both countries,
- in the presentation refers to both Polish and Norwegian authors,
- in the presentation of the results of the project observes the principles of reliable information about Norway and Poland.

The project method as a special form of cooperative learning is the allocation of learning material to individual groups, then individual small groups are asked to present to the whole group/class the content they have developed using activation methods – with the phases of presentation, exercise and checking only. This method shapes social competence.

Students divided into groups developed issues, where each group focused on a different aspect of the issue's content. This was followed by a meeting of content experts on a particular aspect to discuss and make agreements. The experts then return to the base teams and present the issues they have developed in turn. A quiz is conducted, which is arranged by the students themselves, and the best team is rewarded. This is an example of the method of learning by teaching. In a school community with mature, clear roles and rules of the game, the student will find models that suit his abilities and inclinations, and slowly assimilate those values that will enable him to live in the community.

Teamwork – inherent in educational projects – also teaches openness, cooperation, trust and responsibility, essential components of social capital.

- formułuje wnioski dotyczące pożądaných działań zmierzających do poszanowania praw człowieka i poprawy sytuacji mieszkańców obu krajów,
- w prezentacji odwołuje się zarówno do autorów polskich, jak i pochodzących z Norwegii,
- w prezentacji rezultatów projektu przestrzega zasad rzetelnego informowania o Norwegii i Polsce.

Metoda projektowa jako szczególna forma kooperatywnego uczenia się to przydział poszczególnym grupom materiału do nauki, następnie prosi się poszczególne małe grupki o przedstawienie całej grupie/klasie opracowanych przez nie treści metodami aktywizującymi – wyłącznie z fazami: prezentacji, ćwiczeń i sprawdzania. Metoda ta kształtuje kompetencję społeczną.

Uczniowie podzieleni w grupy opracowywali zagadnienia, gdzie każda z grup skupiała się na innym aspekcie treści danego zagadnienia. Następnie dochodziło do spotkania ekspertów od treści zawartych w danym aspekcie celem przedyskutowania i dokonania uzgodnień. Następnie eksperci wracają do zespołów bazowych i przedstawiają kolejno opracowaną przez siebie problematykę. Przeprowadzony zostaje quiz, który układają sami uczniowie, i najlepszy zespół zostaje nagrodzony. To przykład metody uczenia się poprzez nauczanie. W społeczności szkolnej z dojrzałymi, jasnymi rolami i zasadami gry, uczeń znajdzie sobie modele odpowiadające jego zdolnościom i skłonnościom i powoli przyswoi sobie te wartości, które umożliwią mu życie w społeczności¹⁹.

Praca zespołowa – właściwa dla projektów edukacyjnych – uczy też otwartości, współpracy, zaufania i odpowiedzialności, czyli niezbędnych składników kapitału społecznego.

---

¹⁹ M. Spitzer, *Jak uczy się mózg*, PWN, Warszawa, 2008, s. 35–38.

Part II

Comparative Research of Project Participants from Poland and Norway on the Importance of Social Competencies in the Life of a Young Person

Youth is not a homogeneous group. It is pointed out that the internal differentiation of the situation of young people in Poland or Norway is influenced by a number of factors that also determine attitudes towards the here and now, as well as visions of their own future. Aspirations and life plans of students of schools located in the two countries differ from aspirations and visions of the future of young people. Economic conditions, characteristics of the family of origin or living environment are also important differentiating factors. The ideas about one's future are also determined by individual personality predispositions, intellectual dispositions and expectations.

Aspirations and plans are something special for young people, as they determine the future path of life. Their creation falls on the period of adolescence, as this is when the greatest and strongest interest in the future appears. The creation of a vision of a future better life, as well as its eventual realization, takes place in the social context and under its significant influence (social expectations of the young person, norms, ideas, culturally assigned roles are particularly influential.

Część II

Badania porównawcze uczestników projektu z Polski i Norwegii na temat ważności kompetencji społecznych w życiu młodego człowieka

Młodzież nie jest grupą jednorodną. Zwraca się uwagę, że na wewnętrzne zróżnicowanie sytuacji młodzieży w Polsce czy Norwegii wpływa wiele czynników decydujących również o nastawieniu do tego, co tu i teraz, a także o wizji własnej przyszłości. Aspiracje i plany życiowe uczniów szkół zlokalizowanych w obu krajach różnią się od dążeń i wizji przyszłości młodzieży. Ważnymi czynnikami różnicującymi są także: warunki ekonomiczne, cechy rodziny pochodzenia czy środowiska zamieszkania. Wyobrażenia dotyczące własnej przyszłości zdeterminowane są również indywidualnymi predyspozycjami osobowościowymi, intelektualnymi i oczekiwaniami.

Dążenia i plany są dla młodzieży czymś szczególnym, ponieważ wyznaczają przyszłą drogę życia. Ich tworzenie przypada na okres dorastania, gdyż wtedy pojawia się największe i najsilniejsze zainteresowanie przyszłością. Kreowanie wizji przyszłego lepszego życia, a także jej ewentualna realizacja przebiega w kontekście społecznym i pod znaczącym jego oddziaływaniem (szczególny wpływ mają społeczne oczekiwania wobec młodej osoby, normy, idee, przypisane kulturowo

The construction of life plans also depends on: the level of personal development, the amount of accumulated experience, the ability to observe social reality and the ability to critically relate to the learned world. The design of the future by young people, in a unitary approach, is mainly influenced by their individual characteristics, such as age and gender, level of intelligence, but also other important factors, and among them the place of residence, material status take the leading place.

The information obtained through prospective studies is particularly useful for determining the directions of social policy, especially in its demographic aspect. Among other things, they allow the construction of legislation to support family-oriented and educational policies.

The research was conducted in October 2022 by a diagnostic survey method, using a survey questionnaire. The survey questionnaire, which consisted of 13 questions, including five open-ended questions that initiated free statements by students on their understanding and interpretation of pro-social behavior, was prepared for self-completion by high school students and covered the following topics: young people's opinions on the need to help others, setting life goals, interest in other people's affairs and functioning in society. The auditory survey was conducted on the premises of Ole Vig videregående skole school in Norway, during the stay of students from Poland. The quantitative research consisted of collecting responses contained in survey questionnaires. A total of 24 high school students from Poland and Norway participated in the study, 12 students from each school, including 2 boys and 10 girls from Poland and 3 boys and 9 girls from Norway. The Supervisors of the project were also interviewed. The interview questionnaire included 5 open-ended questions about volunteer activities at school and sustainability in education.

role. Konstruowanie planów życiowych pozostaje także w zależności z: poziomem osobistego rozwoju, ilością nagromadzonych doświadczeń, zdolnością do obserwacji rzeczywistości społecznej i umiejętnością krytycznego odniesienia się do poznawanego świata. Na projektowanie przyszłości przez młode osoby, w podejściu jednostkowym, mają wpływ głównie ich cechy indywidualne, jak wiek i płeć, poziom inteligencji, ale także inne ważne czynniki, a wśród nich czołowe miejsce zajmują miejsce zamieszkania, status materialny.

Uzyskane w drodze badań prospektywnych informacje są szczególnie przydatne dla wyznaczenia kierunków działań w ramach polityki społecznej, a zwłaszcza w jej demograficznym aspekcie. Pozwalają m.in. na konstruowanie przepisów wspierających politykę prorodzinną i edukacyjną.

Badania zostały przeprowadzone w październiku 2022 r. metodą sondażu diagnostycznego, z użyciem kwestionariusza ankiety. Kwestionariusz ankiety składający się z 13 pytań, w tym pięć pytań otwartych, które inicjowały swobodne wypowiedzi uczniów na temat rozumienia i interpretacji zachowań prospołecznych, był przygotowany do samodzielnego wypełnienia przez uczniów szkół średnich i obejmował następujące zagadnienia: opinie młodzieży na temat potrzeby pomagania innym, stawiania celów życiowych, zainteresowania sprawami innych ludzi i funkcjonowania w społeczeństwie. Audytoryjne badania ankietowe przeprowadzono na terenie szkoły Ole Vig videregående skole w Norwegii, w czasie pobytu uczniów z Polski. Badania ilościowe polegały na zgromadzeniu odpowiedzi zawartych w kwestionariuszach ankiet. Ogółem w badaniach wzięło udział 24 uczniów szkół średnich Polski i Norwegii, 12 uczniów z każdej szkoły, w tym 2 chłopców i 10 dziewcząt z Polski i 3 chłopców i 9 dziewcząt z Norwegii. Został również przeprowadzony wywiad z Opiekunami projektu. Kwestionariusz wywiadu zawierał 5 pytań otwartych dotyczące działań wolontaryjnych w szkole i zrównoważonego rozwoju w edukacji.

Na projekt do Norwegii zgłosiłam się ponieważ zawsze chciałam wyjechać na wymianę. Przyczynił się również do tego sam temat projektu „Odpowiedzialność i wrażliwość kluczem do lepszego świata”, który bardzo mnie zainteresował. Podczas projektu realizowaliśmy tematy ekologiczne, braliśmy udział w przedstawieniu dla dzieci z przedszkola oraz byliśmy w Domu Pomocy Społecznej w którym mieliśmy możliwość porozmawiać z jego mieszkańcami. Oprócz tego działo się wiele ciekawych aktywności które bardzo mi się podobały. Jedną z nich było zwiedzanie miasta Trondheim oraz byliśmy na integracyjnym ognisku w górach. Większość czasu spędziliśmy z norweskimi uczniami, z którymi złapaliśmy dobry kontakt. Dzięki temu mogłam podszkolić moją znajomość języka angielskiego. Podczas pobytu mogłam poznać kulturę oraz zwyczaje Norwegów. Bardzo miło wspominam spędzony tam czas i jestem bardzo szczęśliwa, że miałam możliwość tam być. W przyszłości, gdy nadejdzie taka okazja, z chęcią bym tam pojechała.

I applied for the project to Norway because I had always wanted to go on an exchange trip. Also the theme of the project itself „Responsibility and sensitivity as a key to a better world” contributed to this. , which interested me very much. During the project we carried out ecological themes, took part in a performance for children from a kindergarten, and were in a Nursing Home where we had the opportunity to talk to its residents. In addition, there were many interesting activities going on that I really enjoyed. One of them was a tour of the city of Trondheim and we were at an integration campfire in the mountains. We spent most of our time with Norwegian students, with whom we caught a good contact. As a result, I was able to improve my English language skills. During my stay I was able to learn about the culture and customs of the Norwegians. I have very fond memories of my time spent there and I am very happy that I had the opportunity to be there. In the future, when such an opportunity arises, I would love to go there.

Hania

BADANIA WŁASNE / OUR RESEARCH

Pytanie 1

Czy uważasz, że powinno się okazywać bezinteresowną życzliwość nieznajomym ludziom? / Do you think we should show selfless kindness to strangers?	Polacy	Norwedzy
Tak / Yes	12	11
Nie / No	-	1

Prawie wszyscy uczniowie twierdzą, że należy okazywać bezinteresowną życzliwość nieznajomym ludziom. Takie postępowanie spełnia ich oczekiwania.

Almost all students say it is important to show selfless kindness to strangers. Such behavior meets their expectations.

Pytanie 2

Jak często okazujesz troskę nieznajomym ludziom? How often do you show kindness to people you know?	Polacy	Norwedzy
Zawsze /Always	-	1
Często /Often	5	9
Czasem /Sometimes	7	1
Rzadko /Rarely	-	1
Nigdy /Never	-	-

Uczniowie z Polski czasami lub często pomagają nieznanym, a przeważnie wszyscy uczniowie z Norwegii często są gotowi nieść pomoc nieznanym.

Polish students sometimes or often help strangers, and mostly all Norwegian students are often willing to help strangers.

Pytanie 3

Gdzie lub kto ukazał Ci słusność interesowania się sprawami innych? Who or what showed you that its worth taking interest in others?	Polacy	Norwedzy
Rodzice / Parents	11	10
Koleżanki, koledzy / Friends	5	8
Internet / the Internet	5	3
Literatura / Literature	5	-
Inne / Other sources	-	Szkoła, praktyki

Uczniowie z Polski i z Norwegii przeważnie wymieniali rodziców, że to oni ukazują im słusność interesowania się sprawami innych.

Students from Poland and Norway mostly cited their parents as showing them the rightness of taking an interest in the affairs of others.

Pytanie 4

Czy gdyby nieznanemu na ulicy działa się krzywda okazałbyś/okazałabyś mu troskę? If you saw a stranger in the street getting hurt, would you help him?	Polacy	Norwedzy
Zdecydowanie tak / Definitely yes	1	8
Raczej tak / Probably yes	11	4
Raczej nie / probably no	-	-
Zdecydowanie nie/ definitely no	-	-

Prawie wszyscy polscy respondenci raczej by pomogli nieznajomemu na ulicy, a większość respondentów norweskich zdecydowana jest pomóc, natomiast mniejszość raczej by pomogła nieznajomemu na ulicy.

Almost all Polish respondents would rather help a stranger on the street, while the majority of Norwegian respondents are determined to help, and a minority would rather help a stranger on the street.

Pytanie 5

Czy ryzykował byś życie dla ratowania obcej osoby? Would you risk your life to save a stranger?	Polacy	Norwedzy
Zdecydowanie tak Definitely yes	-	-
Raczej tak /Probablyly yes	3	7
Raczej nie / Probably no	8	5
Zdecydowanie nie /definitely no	-	-

Większość uczniów z Polski nie ryzykowałaby życia dla ratowania obcej osoby, a z Norwegii prawie ta sama ilość uczniów raczej by pomogła. Jedyna dziewczyna z Polski zaznaczyła odpowiedź: Nie mam zdania – jest to trudne pytanie a wszystko zależy od wielu współczynników np. kogo ratujemy, jak zadziała na mnie adrenalina/ta sytuacja, czy będę świadoma ryzyka.

Most students from Poland would not risk their lives to save a stranger, while from Norway almost the same number of students would rather help. The only girl from Poland marked the answer: I don't have an opinion – this is a difficult question and it all depends on many factors, e.g. who we are rescuing, how the adrenaline/this situation will affect me, whether I will be aware of the risk.

Pytanie 6

Czy uważasz, że zainteresowanie sprawami innych ludzi pomaga w funkcjonowaniu w społeczeństwie? Do you think that getting interested in other people's matters helps in social life?	Polacy	Norwedzy
Zdecydowanie tak / Definitely yes	5	3
Raczej tak / Probably yes	5	7
Trudno powiedzieć / difficult to say	2	2
Raczej nie / Probably no		
Zdecydowanie nie / definitely no		

Uczniowie uważają, że zainteresowanie się sprawami innych pomaga w funkcjonowaniu w społeczeństwie.

Students believe that taking an interest in the affairs of others helps them function in society.

Pytanie 7

Czy należy pomagać ludziom uzależnionym? Do you think we should help addicted people?	Polacy	Norwedzy
Zdecydowanie tak/ definitely yes	6	9
Raczej tak / Probably yes	6	3
Trudno powiedzieć / difficult to say	–	–
Raczej nie / Probably no	–	–
Zdecydowanie nie / definitely no	–	–

Uczniowie uważają, że należy pomagać uzależnionym. Nikt z uczniów nie odmówiłby pomocy takim osobom.

Students believe that addicts should be helped. None of the students would refuse to help such people.

Pytanie 8

Wyjaśnij po co pomagać? Dlaczego to ważne dla społeczeństwa?
Explain why should we help? Why is it important for the society?

Wypowiedzi Norwegia

- » Powinniśmy dawać innym ludziom możliwości zdobycia kontroli nad swoim życiem. To co inni ludzie zrobili by tobie, gdyż nigdy nie wiemy kiedy będziemy potrzebowali pomocy od innych.
- » Pomoc jest ważna, bo przyczynia się do bezpiecznego środowiska, każdy zasługuje na szansę by stać się lepszym człowiekiem. Te działania pomagają większej ilości osób wnieść swój wkład dla całego społeczeństwa.
- » Są ludzie, którzy są bardzo często uzależnieni od pomocy innym, są zmotywowani, by coś zrobić dla innych.
- » Powinniśmy ukarać ludzi, którzy nie chcą pomagać a mają takie możliwości, bo każdy powinien być zaangażowany w dobro społeczeństwa.
- » Pomaganie jest ważne byśmy się czuli bezpiecznie i mieli dobre życie.
- » By żyło się lepiej.
- » Pomaganie jest potrzebne i ono bardzo często wraca do nas, ważna jest przede wszystkim troska o tą osobę i żeby uczynić ją szczęśliwszą.
- » Bo każdy potrzebuje kolejnej szansy i każdy zasługuje na pomoc.
- » Wszyscy zasługują na pomoc jeśli jesteśmy w stanie im pomóc, jeśli oni tego chcą i otrzymując ją wiedzą, co z nią zrobić.
- » Jakby wszyscy pomagali sobie nawzajem to świat byłby lepszy.
- » Gdy chcemy wymagać coś od innych musimy sami od siebie zacząć, wtedy będziemy wzorem dla innych, pokażemy jak powinni postępować, nie będzie tyle wtedy zła wśród ludzi i tyle cierpienia.

- » We should give other people opportunities to gain control over our lives. What other people would do to you, because we never know when we will need help from others.

- » Help is important because it contributes to a safe environment, everyone deserves a chance to become a better person. These activities help more people contribute to society as a whole.
- » There are people who are very often addicted to helping others, they are motivated to do something for others.
- » We should punish people who do not want to help and have the ability to do so, because everyone should be involved in the welfare of society.
- » Helping is important so that we feel safe and have a good life.
- » To live a better life
- » Helping is needed and it very often comes back to us, it is important first of all to take care of that person and to make them happier.
- » Because everyone needs another chance and everyone deserves help.
- » Everyone deserves help if we are able to help them, if they want it and receiving it they know what to do with it.
- » As if everyone helped each other the world would be a better place.
- » When we want to demand something from others we must start with ourselves, then we will be a model for others, we will show how they should act, then there will not be so much evil among people and so much suffering.

Wypowiedzi Polska

- » Społeczeństwo nie mogłoby funkcjonować bez pomocy i życzliwości. Nie każdy jest w stanie sobie poradzić sam ale ważne jest mieć w kimś oparcie.
- » Pomoc jest bardzo ważna, ponieważ mało kto w dzisiejszym świecie myśli o pomocy innym szczególnie tej bezinteresownej. Pomoc może zmienić życie danej osobie nawet ta najmniejsza pomoc.
- » Pomoc jest bardzo ważna, ponieważ społeczeństwo może lepiej funkcjonować. Gdy pomagamy słabszym osobom to podnosimy je na duchu przez co więcej udzielają się społecznie.
- » Pomoc jest bardzo ważna, ponieważ bycie miłym i pomocnym jest bardzo potrzebne do utrzymania relacji, do bycia szczęśliwym. Warto pomagać do szczęścia innych.

- » Myślę, że pomaganie daje więcej wiary w społeczeństwo, staje się bardziej otwarte oraz przyjazne. Uważam, że jak czyni się dobro ono wraca do nas, dlatego to tak ważne dla społeczeństwa.
- » Pomagając innym okazujemy im troskę i życzliwość wzbudzając w nich dobre emocje i czyniąc ich szczęśliwymi, bo w szczęśliwym społeczeństwie lepiej się żyje.
- » Pomoc jest bardzo ważna, ponieważ ludzie uczą się troskliwości i dbania o innych. Społeczeństwo staje się bardziej otwarte na innych ludzi.
- » Warto pomagać ponieważ nigdy nie wiadomo czy tą pomocą nie ratujemy czyjegoś życia.
- » Należy pomagać aby na świecie było lepiej. Gdyby każdy zaczął pomagać chociaż w małym stopniu, czy to ludziom czy planecie, żyłoby się lepiej i szczęśliwiej.
- » Pomoc jest bardzo ważna, ponieważ społeczeństwo może lepiej funkcjonować. Gdy pomagamy słabszym osobom to podnosimy je na duchu przez co więcej udzielają się społecznie.
- » Bezinteresowna pomoc ludziom może sprawić, że świat stanie się lepszym miejscem. Czasem w życiu dużo rzeczy otrzymujemy za darmo, więc należy docenić życzliwość i pomoc.
- » Dzięki pomaganiu uczymy się zachowań społecznych i ludzie dzięki temu zbliżają się do siebie.

- » Society could not function without help and kindness. Not everyone is able to cope alone but it is important to have someone to lean on.
- » Help is very important because few people in today's world think about helping others especially the selfless ones. Help can change a person's life even the smallest help.
- » Help is very important because society can function better. When we help weaker people we lift their spirits by which they contribute more socially.

- » Help is very important because being kind and helpful is very necessary to maintain relationships, to be happy. It is worth helping to the happiness of others.
- » I think that helping gives more faith in society, it becomes more open and friendly. I believe that when we do good it comes back to us, that is why it is so important for society.
- » By helping others we show them care and kindness by arousing good emotions in them and making them happy, because in a happy society one lives better.
- » Helping is very important because people learn to be caring and considerate of others. Society becomes more open to other people.
- » It's worth helping because you never know if with this help you are not saving someone's life.
- » It is necessary to help to make the world a better place. If everyone started to help at least to a small degree, be it people or the planet, life would be better and happier.
- » Help is very important because society can function better. When we help weaker people it lifts their spirits by which they contribute more socially.
- » Selfless help to people can make the world a better place. Sometimes in life we get a lot of things for free, so kindness and help should be appreciated.
- » Thanks to helping, we learn social behavior and people get closer to each other thanks to it.

Pytanie 9

Czym według Ciebie jest altruizm?

What is altruism in your opinion?

Wypowiedzi Norwegia

- » Bycie bezinteresownym, pomoc innym, żeby być lepszą osobą w udoskonalaniu swojego charakteru.

- » Postawienie innych przed sobą, inni są ważniejsi ode mnie. Odwrócenie myśli, że inni ludzie nie są twoimi dłużnikami, nie czerpiesz korzyści pomagając innym ludziom.
- » To jest pomoc ludziom, którzy nie mają takich samych możliwości co my.
- » Chęcią pomocy.
- » To jest osoba, która nie oczekuje odwzajemnienia się za swoją dobroć, bo ta pomoc, którą czyni, sprawia, że czuje się szczęśliwszą osobą.
- » Akt wobec innych ludzi.
- » Nie wiem.
- » Oddanie czegoś swojego innej osobie i nie oczekiwanie za to podziękowań.
- » Pomoc innym, troska o innych .
- » To część społeczeństwa, których potrzebujemy jako wzór dla ludzi .
- » To pomoc innym i przedkładanie dobra innych nad swoje.

- » Putting others before myself, others are more important than me. Reversing the idea that other people are not your debt, you do not benefit by helping other people.
- » Being selfless, helping others to be a better person in improving your character.
- » This is to help people who do not have the same opportunities as us.
- » Willingness to help.
- » This is a person who does not expect to be repaid for his kindness, because the help he does makes him feel a happier person.
- » Act towards other people.
- » Don't know.
- » Giving something of yours to another person and not expecting thanks for it.
- » Helping others, caring for others.
- » It's part of society that we need as a role model for people.
- » Is to help others and put the good of others before your own.

Wypowiedzi Polska

- » Altruizm jest bezinteresowną pomocą, czasem własnym kosztem.
- » Altruizm to bezinteresowna pomoc innym (x4).
- » Altruizm to niesienie pomocy innym i nie oczekiwanie nic w zamian (x3).
- » Altruizm jest bezinteresowną pomocą dla innych, posiadaniem potrzeby pomagania innym bez oczekiwania czegoś w zamian.
- » To bezinteresowne pomaganie innym, gdy my nie bierzemy z tego nic dla siebie.
- » To potrzebna bezinteresowna pomoc do granic moich możliwości.
- » To pomoc innym bez oczekiwania na nagrodę czy pochwałę.

- » Altruism is selfless help, sometimes at one's own expense.
- » Altruism is selfless help to others (x4).
- » Altruism is helping others and expecting nothing in return (x3).
- » Altruism is selflessly helping others, having the need to help others without expecting anything in return.
- » Is selflessly helping others when we take nothing from it for ourselves.
- » Is needed selfless help to the limit of my ability.
- » Is helping others without expecting reward or praise.

Pytanie 10

Czy w pomaganiu należy stawiać granice? Czy została kiedyś odzucona Twoja pomoc lub nadwyrężona Twoja dobroć? Opisz sytuację

Should we set boundaries as far as helping is concerned? Has your help ever been rejected or your kindness abused? Describe the situation?

Wypowiedzi Norwegia

- » Czasami ludzie potrzebują mnie oraz mojej pomocy. Uważam że potrzebujący powinni zawsze taka pomoc otrzymać.

- » Wyznaczanie granic jest niezwykle ważne dla naszego własnego szczęścia. Dobroć która jest wykorzystywana to sytuacja straszna ale uczy życia niech to nie wpływa na nasze działania.
- » My powinniśmy zawsze troszczyć się o siebie ale też być użytecznym i nie sadzę żeby była taka sytuacja, że po niej już bym nie pomagała.
- » Tak, ale to zależy od danej sytuacji, w której znajdują się te osoby, mnie się nie zdarzyło spotkać w takiej sytuacji.
- » Pomoc i odwzajemnianie się są bardzo miłe, ale czasami można powiedzieć nie, co sprawia że jesteś nieszczęśliwa w konsekwencji i cierpisz z tego powodu.
- » Nie wiem, nie przypominam sobie takiej sytuacji (x2).
- » Nie powinno się, ale doświadczenie życia potem nam pokazuje, że jednak trzeba, bo inni patrzą tylko na korzyści dla siebie a nie na osoby, które im pomagają. Niestety doświadczyłam sytuacji, gdy ktoś nadwyrężył moją pomoc.
- » My potrzebujemy sprawdzić, czy ktoś realnie potrzebuje naszej pomocy.
- » Nie potrafię przypomnieć sobie sytuacji (x2).

- » Sometimes people need me and my help. I believe that those in need should always receive such help.
- » Setting boundaries is extremely important for our own happiness. Kindness that is exploited is a terrible situation, but teaches life let it not affect our actions.
- » We should always take care of ourselves, but also be useful, and I do not think that there is a situation that I would no longer help afterwards.
- » Yes, but it depends on the situation in which these people are, I did not happen to meet in such a situation.
- » Help and reciprocation are very nice, but sometimes you can say no, which makes you unhappy as a consequence and suffer because of it.

- » I do not know, I do not recall such a situation (x2).
- » You shouldn't, but the experience of life later shows us that, however, you should, because others only look at the benefits for themselves and not the people who help them. Unfortunately, I have experienced a situation where someone has strained my help.
- » We need to see if someone realistically needs our help.
- » I can't recall the situation (x2).

Wypowiedzi Polska

- » Jeśli chodzi o granice w pomaganiu to zawsze powinny być. Można pomagać ale nie własnym kosztem psychicznym lub fizycznym. Moja dobroć została parę razy nadwyrężona (czasem poprzez moją naiwność).
- » Uważam że należy stosować granicę, ponieważ często zdarza się tak, że osoba zaczyna wykorzystywać naszą dobroć. Tak moja dobroć została nadwyrężona, też min. Że mam problem ze stawianiem granic.
- » Uważam że należy stosować granicę, ponieważ kiedy osoba oczekująca pomocy jest w stanie zrobić coś sama to dajemy „wędkę zamiast ryby”. W moim życiu bardzo rzadko miały miejsce sytuacje, w których moja dobroć została nadwyrężona.
- » Osobiście nie miałam sytuacji, w której ktoś nadwyrężył moją dobroć, aczkolwiek uważam, że trzeba być ostrożnym w pomaganiu żeby nie doradzić czegoś złego lub zrobić coś co mogłoby pogorszyć sytuację, lub źle wpłynąć na siebie samych. Dlatego czasem powinno się stawiać pewne granice.
- » Powinno stawiać się granice, gdyż niektóre osoby czasem za bardzo z tego korzystają i mogą nas wykorzystać. Ja nie miałam takiej sytuacji.
- » Uważam że należy pomóc, kto tej pomocy wymaga lub o nią prosi. Jednak zawsze na pierwszym miejscu należy stawiać swoje życie i zdrowie. W sytuacji kiedy miałabym poświęcić swoje życie drugiej

osobie nie pomogłabym. Moja pomoc nigdy nie została odrzucona a dobroć nadwyrężona ponieważ znam swoje granice.

- » W pomaganiu trzeba stawiać granice ponieważ niektórzy ludzie wykorzystują naszą dobroć. My chcemy być dobrzy a ten ktoś to zauważa i wykorzystuje.
- » Gdy poczujemy że dane udzielanie pomocy wpływa na nas negatywnie lub naraża nas na szkody powinniśmy postawić granice i pomóc na tyle na ile czujemy się komfortowo.
- » Nie powinno się naruszać własnych granic na rzecz innych ludzi. Byłam w sytuacji – chciałam pomóc bratu w lekcjach, bo chyba nie był to jego najlepszy dzień i wiem po tym zdarzeniu, że nie powinno się pomagać na siłę bo to już nie jest pomoc.
- » Uważam że należy stosować granicę, ponieważ kiedy osoba oczekująca pomocy jest w stanie zrobić coś sama to dajemy „wędkę zamiast ryby”. w moim życiu bardzo rzadko miały miejsce sytuacje, w których moja dobroć została nadwyrężona.
- » Należy stawiać granice i nie raz moja pomoc została odrzucona i nadwyrężona ale nie pamiętam dokładnie szczegółów.
- » Oczywiście, że należy stawiać granicę, bo jeśli będzie się za dużo pomagać jednej osobie to potem ona nie będzie umiała nic sama zrobić. Tak nadużywały mojej dobroci osoby, które co dopiero poznałem.

- » When it comes to boundaries in helping there should always be. One can help but not at one's own mental or physical expense. My kindness has been strained a few times (sometimes through my naivety).
- » I believe a boundary should be used, because it often happens that a person begins to take advantage of our kindness. Yes my goodness has been strained, also min that I have a problem with setting boundaries.
- » I believe that a boundary should be used, because when the person who expects help is able to do something on his own then we give

“a rod instead of a fish” . in my life very rarely have there been situations in which my kindness was strained.

- » Personally, I have not had a situation in which someone has strained my kindness, although I believe that you need to be careful in helping in order not to advise something wrong or do something that could aggravate the situation, or badly affect themselves. Therefore, sometimes one should put some boundaries.
- » One should put boundaries, because some people sometimes take too much advantage of this and can take advantage of us. I have not had such a situation.
- » I believe that one should help whoever requires or asks for such help. However, you should always put your life and health first. In a situation where I would have to sacrifice my life to another person I would not help. My help has never been rejected and kindness strained because I know my limits.
- » In helping, you have to put limits because some people take advantage of our kindness. We want to be good and someone notices and takes advantage of it.
- » When we feel that helping someone negatively affects us or exposes us to harm, we should set boundaries and help as much as we feel comfortable doing.
- » You shouldn't violate your own boundaries for the benefit of other people. I was in a situation – I wanted to help my brother with his lessons, because it probably wasn't his best day, and I know after this incident that you shouldn't help by force because it's no longer help.
- » I think a boundary should be used, because when the person expecting help is able to do something on his own then we give “a rod instead of a fish” . in my life there have very rarely been situations in which my kindness was strained.
- » Boundaries should be set and more than once my help was rejected and strained but I do not remember the exact details.

- » Of course you should put a limit, because if you help one person too much then later they won't know how to do anything themselves. This is how my kindness was abused by people I just met.

Pytanie 11

Jakie emocje i uczucia Ci towarzyszą, gdy pomagasz drugiej Osobie?
How do you feel while helping others? Describe the emotions

Wypowiedzi Norwegia

- » Jestem potrzebna, przydatna, użyteczna, odczuwam szczęście, i sama sobie pomagam tym, wykonując tę pomoc.
- » Odczuwam szczęście, radość, ulgę, pomaganie innym jest najlepszym uczuciem na świecie.
- » Szczęście kiedy pomagam tak samo przykreść jeżeli nie mogę pomóc.
- » Tak, ale to zależy od danej sytuacji, w której znajdują się te osoby, mnie się nie zdarzyło spotkać w takiej sytuacji.
- » Szczęście, satysfakcja, to mnie rozwesela i rozprzestrzenia dobro wśród innych.
- » W pełni dobrze, ja lubię rozdawać dobroć i lubię jak inni wokoło ludzie się uśmiechają.
- » Czuję się bardzo szczęśliwa, kiedy mogę komuś pomóc.
- » Ciepło na serduszku, podziękowanie samej sobie że dobrze wykonałam zadanie, satysfakcję.
- » Nie potrafię przypomnieć sobie sytuacji.
- » Jak już pomogę to czuję się niesamowicie.
- » Po prostu dobrze się czuję.

- » I am needed, useful, useful, I feel happiness, and I help myself by doing this help myself.
- » I feel happiness, joy, relief, helping others is the best feeling in the world.

- » Happiness when I help just as sorry if I can't help.
- » Yes, but it depends on the particular situation in which these people are, I did not happen to meet in such a situation.
- » Happiness, satisfaction, it cheers me up and spreads goodness to others.
- » Fully well, I like to spread kindness and I like other people around me to smile.
- » I feel very happy when I can help someone.
- » Warmth on my heart, thanking myself that I did a good job, satisfaction.
- » I can't recall the situation.
- » Once I help I feel amazing.
- » I just feel good.

Wypowiedzi Polska

- » Kiedy pomagam komuś czuję wewnętrzny spokój i szczęście. Jestem też wdzięczna osobie, której pomagam za zaufanie.
- » Sadzę, że dość typowe jak większości osób np. ekscytacja radości, poczucie że nawet ten drobny gest może zmienić chociaż w małym stopniu życie tej osoby.
- » Podczas pomagania czuję radość oraz dumę z tego że mogę zrobić coś dla innych. Czasem czuję też niepokój ponieważ nie wiem jak zostanie odebrana moja pomoc.
- » Zawsze bardzo wczuwam się w dany problem i okazuję zainteresowanie. Odczuwam współczucie i chęć wykonania czynów, które mogłyby w jakiś sposób pomóc rozwiązać dany problem.
- » Radość, że mogę w jakikolwiek sposób przyczynić się do dobra dla drugiego człowieka.
- » Pozytywne uczucia.
- » Czuję dumę, chęć dalszej pomocy i szczęście.
- » Szczęście, duma, radość. Lubię pomagać innym.
- » Radość, że mogę pomóc chociaż w najmniejszym stopniu.

- » Podczas pomagania czuję radość oraz dumę z tego że mogę zrobić coś dla innych. Czasem czuję też niepokój ponieważ nie wiem jak zostanie odebrana moja pomoc.
- » Czuję radość, lepsze samopoczucie, duma z siebie.
- » Czuję szczęście z siebie oraz dumę, że mogłem komuś pomóc.

- » When I help someone I feel inner peace and happiness. I am also grateful to the person I am helping for trusting me.
- » I think that quite typical for most people, e.g. the excitement of joy, the feeling that even this small gesture can make at least a small difference in the life of this person.
- » While helping, I feel joy and pride that I can do something for others. Sometimes I also feel anxious because I do not know how my help will be received.
- » I always get very involved in the problem and show interest. I feel compassion and a desire to perform acts that could in some way help solve a problem.
- » Joy that I can contribute in any way to the good for another person.
- » Positive feelings.
- » I feel pride, a desire to continue helping and happiness.
- » Happiness, pride, joy. I enjoy helping others.
- » Joy that I can help at least in the smallest way.
- » When helping I feel joy and pride that I can do something for others. Sometimes I also feel anxious because I don't know how my help will be received.
- » I feel joy, a better sense of well-being, pride in myself .
- » I feel happy with myself and proud that I could help someone .

Pytanie 12

Jakiego podziękowania oczekujesz za okazaną pomoc?

What kind of acknowledgement do you expect for your help?

Wypowiedzi Norwegia

- » Zrozumienia, postarania się , popatrzenia innego, że starałam się jak najlepiej.
- » Pomagający nie powinien spodziewać się wiele za odwziękę, uśmiech powinien wystarczyć. Tylko życzliwość powinna być zawsze twoim celem.
- » Ja szanuję ludzi, którzy pomagają za wdzięczność i jak odwzięczają się tym samym.
- » Spojrzenie w oczy, przytulenie, uśmiech.
- » Tak długo jak osoba pozostaje wierna sobie i jest szczerą.
- » Oczekuję od nich życzliwości w przyszłości i że nie będą natarczywi.
- » Nie dbam o to by cokolwiek użykać, pomagam tym ludziom którzy tej pomocy potrzebują właśnie teraz.
- » Wyras dziękuje albo inne formy podziękowań.
- » Wypowiedzą podziękowanie lub się uśmiechną .
- » Podziękowania nie są ważne te na pokaz, tylko co oni czują w sercu, myślę że nagrodą jest to że zobaczę że sobie radzi ta osoba w przyszłości, może uścisk dłoni, choć to nie potrzebne.
- » Nawet samo przyjęcie mojej pomocy byłoby wystarczające, ale wyraz dziękuje już wuraża dla mnie wdzięczność .

- » Understanding, make an effort , look at another that I tried my best.
- » The helper should not expect much in return, a smile should be enough. Only kindness should always be your goal.
- » I respect people who help for gratitude and how they return the same.
- » As long as the person remains true to himself and is sincere.
- » I expect kindness from them in the future and that they are not pushy.

- » A look in the eye, a hug, a smile.
- » I do not care about getting anything, I help those people who need this help right now.
- » Thanks are not important those for show, just what they feel in the heart, I think the reward is that I will see that I can handle this person in the future, maybe a handshake, although it is not needed.
- » An expression of thanks or other forms of gratitude.
- » Even just accepting my help would be enough, but the word thank you already wuraja gratitude for me.
- » They will say thank you or smile.

Wypowiedzi Polska

- » Wiele ludzi oczekuje nie wiadomo jakich prezentów i dozgonnej wdzięczności. Mi wystarczy zwykły szczery uśmiech i ulgę wypisaną na twarzy.
- » Wydaje mi się, że zwykły uśmiech bądź dziękuję są wystarczającym podziękowaniem.
- » Najczęściej za okazaną pomoc nie oczekuję nic. Jeżeli już to mam nadzieję że druga osoba po prostu będzie wdzięczna.
- » Nie oczekuję podziękowania, sam uśmiech lub szczęście, które ukazują się poprzez pomoc jest definitywnie wystarczające.
- » Oczekuję szczerego uśmiechu oraz szczęścia drugiego człowieka.
- » W przypadku w którym sama będę potrzebować pomocy chciała-bym by mi została udzielona.
- » Oczekuję szczerego uśmiechu i szczerego powiedzenia dziękuję.
- » Oczekuję, że gdy ja będę potrzebować pomocy to ta osoba mi ją okaże.
- » Wdzięczność, bo fajnie byłoby wiedzieć, że moje starania są doceniane i nie idą na marne.
- » Najczęściej za okazaną pomoc nie oczekuję nic. Jeżeli już to mam nadzieję że druga osoba po prostu będzie wdzięczna.
- » Oczekuję miłych słów a nie materialnego podziękowania .
- » Żadnego nie oczekuję .

- » Many people expect unknown gifts and eternal gratitude. For me a simple sincere smile and relief written on my face is enough.
- » It seems to me that a simple smile or a thank you is enough thanks..
- » Most often I do not expect anything for the help I give. If I do, I hope that the other person will simply be grateful.
- » I do not expect a thank you, a smile or happiness that shows through the help is definitely enough.
- » I expect a sincere smile and the happiness of the other person.
- » In case I need help myself I would like it to be given to me.
- » I expect a sincere smile and a sincere saying thank you.
- » I expect that when I need help this person will show it to me.
- » Gratitude, because it would be nice to know that my efforts are appreciated and not in vain.
- » Most often for the help shown I expect nothing. If I do, I hope that the other person will simply be grateful.
- » I expect kind words and not material thanks .
- » I do not expect any .

Pytanie 13

Wymień Osoby, które dla Ciebie są inspiracją w pomaganiu Innym?
Mention people who inspire you to help others?

Wypowiedzi Norwegia

- » Moi starsi bracia, rodzice, rodzina, przyjaciele, mili nieznajomi.
- » Ludzie w potrzebie (oni są jak inspiracja do pomagania), rodzina (babcia), w zawodzie (przedszkolanki, nauczyciele, pracownicy służby zdrowia).
- » Moi rodzice, rodzina, przyjaciele, nauczyciele, ludzie, którzy są w potrzebie.
- » Moi rodzice, rodzina, przyjaciele, .
- » Osoby z różnych dokumentów, reportaży, organizacje charytatywne.

- » Osoby, które pracowały przy pandemii, nauczyciele, dozorczy, służba zdrowia.
- » Rodzice, niektórzy przyjaciele.
- » Osoby o których mówią inni, że pomagali komuś.
- » Michelle Obama, hokeista z Norwegii Per-Age Skroder, moi rodzice.
- » Moi, rodzice, mój pies .
- » Ludzie, którzy pomagają innym i się im przyglądam .

- » My older brothers, parents, family, friends, kind strangers.
- » People in need (they are like an inspiration to help), family (grandmother), in the profession (kindergarten teachers, teachers, health workers).
- » My parents, family, friends, teachers, people who are in need.
- » People from various documentaries, reports, charitable organizations.
- » People who worked on the pandemic, teachers, caretakers, health care workers.
- » My parents, family, friends.
- » Parents, some friends.
- » People who others say helped someone.
- » Michelle Obama, Norwegian hockey player Per-Age Skroder, my parents.
- » My, parents, my dog.
- » People who help others and I look up to them.

Wypowiedzi Polska

- » Moją inspiracją była ciocia, która jakby mogła to serce na tacy by oddała. W domu od zawsze wpajano mi dobroć, życzliwość i pomoc drugiej osobie oraz zwierzęta.
- » Moja rodzina.
- » Moi rodzice, moja babcia.
- » Moi rodzice, moja siostra oraz niektórzy nauczyciele. Te osoby pokazały wiele razy że warto pomagać, ponieważ dobro wraca.

- » Znajomi, przyjaciele, którzy sami często potrzebują pomocy, a mimo wszystko nadal chcą pomagać innym.
- » Nie osoby, ale w internecie widzę jak dużo można zrobić w różnych organizacjach i to daje mi do myślenia.
- » Moi rodzice, i bliscy znajomi.
- » Moi rodzice, rodzice, starsi ludzie, osoby angażujące się w organizacje charytatywne.
- » Nie mam takich sama dla siebie jestem inspiracją.
- » Moi rodzice, moja siostra oraz niektórzy nauczyciele. Te osoby pokazały wiele razy że warto pomagać, ponieważ dobro wraca.
- » Moi rodzice, przyjaciele.
- » Osoby, które pracują w domu Pomocy Społecznej Sióstr Boromeuszek.

- » My inspiration was my aunt, who, as if she could, would give her heart on a platter. At home, kindness, kindness and helping the other person and animals have always been instilled in me.
- » My family.
- » My parents, my sister and some teachers. These people have shown many times that it is worth helping, because goodness returns.
- » Acquaintances, friends who themselves often need help and yet still want to help others.
- » Not individuals but on the Internet I see how much can be done in various organizations and this gives me food for thought.
- » My parents, and close friends.
- » My parents, parents, elderly people, people involved in charitable organizations.
- » My parents, my grandmother..
- » I do not have such for myself I am an inspiration.
- » My parents, my sister and some teachers. These people have shown many times that it is worth helping, because good comes back.
- » My parents, friends.
- » People who work at the Borromeo Sisters' nursing home.

Wyjazd do Norwegii był jednym z najlepszych jakich doświadczyłam. Kraj jest przepiękny, co chwilę zachwycalam się krajobrazem i pogodą. Uczniowie norwescy okazali się wspaniałymi ludźmi i kolegami, mieliśmy bardzo wiele okazji na rozmowy i integrację. Dzięki temu zyskałam kilka nowych przyjaźni. Zajęcia były ciekawe, tak samo jak miejsca odwiedzane przez nas. Wyjazd również spowodował rozpoczęcie przyjaźni między polakami. Nigdy wcześniej nie miałam okazji rozmawiać po angielsku przez tak długi czas i czuję, że bardzo mi się to przydało, oprócz tego poznałam podstawy języka norweskiego, który bardzo mi się spodobał. Mam cudowne wspomnienia i jeśli pojawi się następna okazja do odwiedzenia tego kraju, z chęcią skorzystam.

The trip to Norway was one of the best I have experienced. The country is beautiful, every now and then I marveled at the landscape and weather. Norwegian students turned out to be wonderful people and colleagues, we had a lot of opportunities to talk and integrate. Thanks to this, I gained several new friendships. The activities were interesting, as were the places we visited. The trip also resulted in the beginning of friendships between Polish people. I've never had the opportunity to speak English for such a long time before and I feel it was very useful, in addition to learning the basics of Norwegian, which I really enjoyed. I have wonderful memories and if the next opportunity to visit this country arises, I will gladly take it.

Maja/Kai

The purpose of the research was to obtain information on the selfless help and concern shown to other people by young people from different backgrounds, i.e. Poland and Norway, and to learn about possible differences in altruistic behavior (selfless kindness, concern shown to other people and interest in other people's affairs) of students.

Successful pro-social activities motivate future pro-social activities in similar situations. Helpful behaviors implemented in interpersonal relationships are of great importance to the recipient, creating a sense of security and a feeling that they can count on social support in difficult situations. These behaviors are the basis of social order. If our motivation is selfishness, then we help when we desire the fame our actions bring us, we care only about ourselves. The expectation of later reward is often an ulterior motive for many behaviors considered altruistic. In contrast, if we help for altruistic reasons, fame and possible danger are the last things we think about at the time.

J. Reykowski defines pro-social behaviors as a special form of adaptive activities that do not serve to directly secure the acting individual, but serve other individuals, or the group as a whole. They are organized to sustain, protect or advance the interests of these individuals or groups, called "social objects." Reykowski states that pro-social activities can be characterized by considering: the social object for the sake of which the activities are undertaken. Objectives of activities – removal of harm or increase of good in the following spheres: bodily, material, moral, orientational, practical and emotional. Temporal size – events that are short-lived, one-time; events that extend over time, recurring; events that occur continuously, covering most of life. "Activity costs" – natural costs; additional costs, such as the threat of bodily, material, moral, emotional harm; the loss of value that could be achieved by directing one's time and effort to personal goals.

The students surveyed are generally optimistic about their pro-social activities. The way young people living in Norway and Poland act is very similar (no statistically significant differences were found). A characteristic feature of young people is planning their future by

Celem badań było uzyskanie informacji na temat okazywanej bezinteresownej pomocy i troski innym ludziom przez młodzież z różnych środowisk tj. Polski i Norwegii oraz poznanie ewentualnych różnic w zachowaniach altruistycznych (bezinteresownej życzliwości, troski okazywanej innym ludziom i zainteresowanie sprawami innych ludzi) uczniów.

Działania prospołeczne zakończone sukcesem motywują do podejmowania w przyszłości działań prospołecznych w podobnych sytuacjach. Zachowania pomocne realizowane w relacjach interpersonalnych mają wielkie znaczenie dla odbiorcy, stwarzają mu poczucie bezpieczeństwa i poczucie, że może liczyć na wsparcie społeczne w sytuacjach trudnych. Zachowania te stanowią podstawę ładu społecznego. Jeśli naszą motywacją jest egoizm, to wtedy pomagamy, gdy pragniemy sławy, jaką przynoszą nam nasze działania, dbamy tylko o siebie. Oczekiwanie późniejszej nagrody często stanowi ukryty motyw wielu zachowań uznawanych za altruistyczne. Natomiast jeśli pomagamy z powodów altruistycznych, sława oraz ewentualne niebezpieczeństwo są ostatnimi rzeczami, o jakich wtedy myślimy.²⁰

J. Reykowski określa zachowania prospołeczne jako szczególną formę czynności adaptacyjnych, które nie służą bezpośrednio zabezpieczeniu działającego osobnika, lecz służą innym osobnikom, bądź też grupie jako całości. Są one zorganizowane tak, aby podtrzymać, chronić lub rozwijać interes tych jednostek lub grup, nazywanych „obiektami społecznymi”. Reykowski stwierdza, że czynności prospołeczne można scharakteryzować, biorąc pod uwagę: obiekt społeczny, ze względu na który czynności są podejmowane. Cele czynności – usunięcie szkody lub zwiększenie dobra w sferach: cielesnej, materialnej, moralnej, orientacyjnej, praktycznej i emocjonalnej. Rozmiar czasowy – zdarzenia krótkotrwałe, jednorazowe; zdarzenia rozciągłe w czasie, powtarzające się; zdarzenia występujące stale, obejmujące większą część życia. „Koszty czynności” – koszty naturalne; koszty dodatkowe, takie jak: groźba poniesienia szkody cielesnej, materialnej, moralnej,

---

²⁰D. Clarke, *Zachowania prospołeczne i antyspołeczne*, GWP, Gdańsk 2005, s. 16–17.

setting more or less concrete life goals. All students share the view that it makes sense to help other people have a better life, but this depends on a variety of factors that can support or hinder their realization. Among the factors that positively influence the achievement of life goals, the greatest importance was given to diligence and commitment and a relatively large group of students also point to other character and personality traits, such as courage, self-confidence, patience, perseverance and selflessness.

Dla mnie czas spędzony w Norwegii będzie niezapomnianym przeżyciem. Bardzo miło spędziłem czas z nowymi przyjaciółmi, odkryłem nowe miejsca. Spędzając wspólne chwile z Norwegami czas nam płynął bardzo szybko i przyjemnie. Dzięki naszym spotkaniach integracyjnych mogliśmy się wiele nauczyć oraz poznać kulturę i swoje zainteresowania naszych rówieśników. Nie mogę się doczekać kiedy zobaczymy się w marcu w Polsce. To było niezapomniane przeżycie dla mnie kiedy pływaliliśmy łódką po norweskim jeziorze. W ostatni dzień poszliśmy z naszymi norweskimi rówieśnikami na kręgle żeby spędzić czas razem po raz ostatni w Norwegii

For me, the time spent in Norway will be an unforgettable experience. I had a very nice time with new friends, discovered new places. Spending time together with Norwegians, our time passed very quickly and pleasantly. Thanks to our integration meetings, we were able to learn a lot and learn about the culture and our peers' interests. I can't wait when we will see each other in March in Poland. It was an unforgettable experience for me when we went boating on a Norwegian lake. On the last day we went bowling with our Norwegian peers to spend time together for the last time in Norway.

Piotrek

emocjonalnej; utrata wartości, które można by osiągnąć, kierując swój czas i wysiłek na cele osobiste.²¹

Badani uczniowie to na ogół osoby optymistycznie nastawione do swojej działalności prospołecznej. Sposób działania przez młodzież mieszkającą w Norwegii i Polsce jest bardzo podobny (nie stwierdzono istotnych statystycznie różnic). Charakterystyczną cechą ludzi młodych jest planowanie swojej przyszłości poprzez stawianie mniej lub bardziej skonkretyzowanych celów życiowych. Wszyscy uczniowie podzielają pogląd, że ma sens pomaganie innym ludziom, by żyło się lepiej, lecz to zależy od różnorodnych czynników, które mogą wspomagać lub utrudniać ich realizację. Wśród czynników pozytywnie wpływających na osiągnięcie celów życiowych największe znaczenie przypisano pracowitości i zaangażowaniu a także stosunkowo duża grupa uczniów wskazuje również na inne cechy charakteru i osobowości, takie jak: odwaga, pewność siebie, cierpliwość, wytrwałość i bezinteresowność.

---

²¹ J. Różańska-Kowal, *Motywacja zachowań prospołecznych i antyspołecznych nieletnich*, Impuls, Kraków 2010, s. 63.

Kwestionariusz wywiadu z Opiekunami projektu zawierał 5 pytań:
The interview questionnaire with the Project Supervisors included 5 questions:

1.

Czy uczniowie w szkole, w której pracujesz są chętni do działań wolontaryjnych? Jeśli tak, opisz jakich?

In your school are students willing to take part in charity work? If so, what kind of charity?

2.

Które działania z projektu uważasz za priorytetowe do wprowadzenia w każdej Szkole i dlaczego?

Which activities from the project do you consider the priority to introduce in every school and why?

3.

Jak rozumiesz pojęcie zrównoważony rozwój w edukacji?

Explain the term: sustainability in education?

4.

Czy do czasu sprzed projektu uczestniczyłaś/łeś w szkoleniach dotyczących promocji wolontariatu, praw człowieka lub postaw proekologicznych? Jeśli tak, to w jakich?

Before the project did you take part in any trainings related to promoting charity, human rights or environmentally-friendly attitude? If so, what were they?

5.

Co powinno się zmienić w Szkołach Przyszłości, opartych na działaniach zrównoważonego rozwoju?

What should be changed in Schools of Future based on sustainable development activities?

Wypowiedzi Norwegia

Anne Grete Brevik

1. I tak i nie. Każdego roku mamy zorganizowany DZIEŃ PRACY podczas którego uczniowie pracują i pieniądze zarobione przekazują na charytatywność, natomiast starsi uczniowie co roku przekazują pieniądze na dalszą profilaktykę i badania nad rakiem

2. Uważam że lepsze zrozumienie i nauka tego co potrzebujemy zrobić żeby zatrzymać zmiany klimatyczne i co zrobić lepszego dla świata, co możemy wspólnego na ten temat obmyśleć

3. Zrównoważony rozwój – dla mnie to nauka o tym co wszyscy wspólnie możemy zrobić, aby poprawić przyszłość naszą i świata

4. Tak w lokalnych i ogólnokrajowych (w skali kraju) uczyłam się, jak nauczać o zrównoważonym rozwoju

5. My potrzebujemy takich działań bardzo dużo. W Norwegii właśnie zmieniliśmy program nauczania i zrównoważony rozwój jest włączony do każdego przedmiotu

1 And yes and no. Every year we have an organized WORK DAY during which students work and donate the money earned to charity, while older students donate money every year to further cancer prevention and research

2. I believe that a better understanding and learning of what we need to do to stop climate change and what to do better for the world, what we can think together about it

3. Sustainable development - for me it is the science of what we can all do together to improve our future and that of the world

4. Yes in local and national (nationwide) learned how to teach sustainability

5. We need such activities a lot. In Norway we just changed the curriculum and sustainability is included in every subject

Anne Kirstin

1. Uczniowie zbierają pieniądze na różne organizacje i biorą udział w Dniu Pracy

2. Przyjaźń ponad granicami; wiedza o prawach dziecka; wspólnie spędzony czas na zrozumieniu różnych kultur

3. Edukacja nt. jak się stać bardziej odpowiedzialnym; kierować się dobrymi wartościami i dobre postawy przyjmować wobec natury, segregacji śmieci, odpadów i prawidłowej postawy w stosunku do społeczeństwa

4. W Norwegii zwykle w szkole mamy międzynarodowy dzień; wykłady nt. praw człowieka dotyczące zrównoważonego rozwoju. Jeździmy także samochodami z napędem elektrycznym

5. JAKOŚĆ PRZED ILOŚCIĄ, więcej mamy pracy cyfrowej, chodzimy do pracy więcej niż jeździmy samochodem, mamy więcej działań charytatywnych z uczniami

1. Students raise money for various organizations and participate in Labor Day

2. Friendship across borders; knowledge of children's rights; spending time together to understand different cultures

3. Education on how to become more responsible; have good values and good attitudes towards nature, segregation of garbage, waste, proper attitude towards society

4. In Norway, we usually have an international day at school; lectures on human rights, sustainability. We also drive electric cars

5. QUALITY BEFORE QUANTITY, we have more digital work, we walk to work more than we drive, we have more charity activities with students

Magda Szczyrbowska

1. Tak, w mojej szkole są uczniowie, którzy chętnie biorą udział w działalności charytatywnej. W szkole oferowanych jest wiele możliwości wolontariatu. Niektóre aktywności są organizowane cykliczne, np. szlachetna paczka, kwestowanie podczas WOŚP, kiermasze na rzecz potrzebujących, zbiórki na rzecz schronisk dla zwierząt, pikniki charytatywne, akcja Szafowanie i inne. W roku 2022 wielu uczniów angażowało się w zbiórki na rzecz imigrantów z Ukrainy, pomagali też w ośrodku zarządzającym zbiórkami rzeczy dla przybyłych z Ukrainy. Uczniowie szczególnie klas mundurowych w ramach wolontariatu biorą udział w zabezpieczaniu różnych imprez kulturowo-sportowych, a z klas pedagogiczno-społecznych organizują aktywności dla dzieci w przedszkolach i dla seniorów (np. przedstawienia, organizowanie zajęć)

2. Szczególnie cenne są wszelkie aktywności, które uczą empatii, zrozumienia dla inności szeroko rozumianej. Wartościowe było spotkanie z osobami starszymi w domach opieki, a także zajęcia, w czasie których podejmowano tematykę zagrożeń współczesnego świata i szukanie sposobów na ich rozwiązanie

3. Zrównoważony rozwój w edukacji dotyczy szkoły jako instytucji, która powinna zadbać o wielokierunkowy rozwój ucznia. Poza wiedzą z różnych dziedzin wiedzy należy wyposażyć uczniów w kompetencje kluczowe niezbędne w XXI wieku, ze szczególnym zwróceniem uwagi na kompetencje społeczne w tym otwartość i inkluzywność.

4. Nie brałam udziału w szkoleniach bezpośrednio związanych z podanymi zagadnieniami.

5. W szkole powinno więcej czasu poświęcać się na zajęcia/tematy poświęcone kształtowaniu umiejętności społecznych oraz wrażliwości na krzywdę drugiego człowieka. Warto wskazywać uczniom możliwości udziału w akcjach na rzecz innych ludzi bądź ważnych tematów np. ekologicznych z wykorzystaniem ich talentów np. artystycznych, organizacyjnych, technicznych, itp. Konieczne są rozmowy, dyskusje, wymiana opinii, myślenie krytyczne, szukanie wartościowych źródeł wiedzy.

1. Yes, there are students at my school who are eager to participate in charitable activities. Many volunteer opportunities are offered at the school. Some activities are organized on a recurring basis, such as the noble package, fundraising during the Great Orchestra of Christmas, bazaars for the needy, collections for animal shelters, charity picnics, the Closet action and others. In 2022, many students were involved in collections for Ukrainian immigrants, and helped at the center managing collections of items for Ukrainian arrivals. Students especially from the uniformed classes as part of their volunteer work take part in securing various cultural and sports events, and from the pedagogical-social classes organize activities for children in kindergartens and for senior citizens (such as performances, organizing activities)

2. Especially valuable are all activities that teach empathy, understanding of otherness in the broadest sense. Valuable was the meeting with the elderly in nursing homes, as well as activities that dealt with the subject of the dangers of the modern world and looking for ways to solve them

3. Sustainability in education concerns the school as an institution that should take care of the multidirectional development of the student. In addition to knowledge in various fields of knowledge, students should be equipped with key competencies necessary in the 21st century, with particular attention to social competencies including openness and inclusiveness.

4. I have not participated in training directly related to the issues given.

5. At school, more time should be devoted to activities/topics devoted to the formation of social skills and sensitivity to the injustice of others. It is worth pointing out to students the opportunities to participate in actions for the benefit of other people or important topics such as environmental issues using their talents such as artistic, organizational, technical, etc. It is necessary to talk, discuss, exchange opinions, think critically, look for valuable sources of knowledge.

Irena Laska

1. Jest wielu uczniów gotowych zaangażować się w prace charytatywne, jednak wielu bierze w nich udział ponieważ cała klasa lub grupa bierze udział więc żeby nie wyróżniać się w jakimś stopniu też starają się zaangażować. Są również tacy uczniowie, na których nigdy nie można liczyć podczas organizacji eventów charytatywnych – ale to chyba jednostki. Z drugiej strony jest też wiele osób, którzy nie tylko angażują się w akcje, ale same wychodzą z inicjatywą. (w mojej klasie był uczeń chory na raka, potrzebne były pieniądze na leczenie i uczniowie mojej klasy wymyślali różne akcje, które pozwalały zebrać fundusze, zarówno w szkole jak i w innych miejscach). Jest jeszcze kwestia czasu – część uczniów chętniej angażuje się w akcje, jeśli odbywają się w czasie lekcji, ale dla większości liczy się to, że mogą zrobić coś dobrego.

2. Myślę, że spotkania z seniorami i dziećmi są warte wprowadzenia – pomogłyby zrozumieć problemy różnych pokoleń i nauczyć empatii. Tym bardziej jest to ważne dla osób, które w rodzinie nie mają kontaktu z dziadkami czy małymi dziećmi.

3. Zrównoważony rozwój w edukacji oznacza organizację lekcji i innych działań w szkole w taki sposób, aby uczniowie rozwijali wiedzę i wrażliwość na problemy związane ze zrównoważonym rozwojem i nauczyli się żyć zgodnie z jego zasadami.

4. Nie brałam udziału w żadnych szkoleniach.

5. Przede wszystkim nauczyciele powinni być przeszkoleni w zakresie zrównoważonego rozwoju, bo to na nich spoczywa przekazanie tych wartości uczniom. Bez nich uczniowie sami nie zaczną martwić się o przyszłość i nie zmienią swojego stylu życia na bardziej przyjazny naturze.

1. There are many students who are ready to get involved in charity work, but many take part because the whole class or group takes part so in order not to stand out to some extent they also try to get involved. There are also some students who can never be counted on to organize charity events – but these are probably individuals. On the other hand,

there are also many who not only get involved in actions, but come up with the initiative themselves. (In my class there was a student suffering from cancer, money was needed for treatment and the students of my class came up with various actions to raise funds, both at school and elsewhere). There is also the question of time - some students are more willing to get involved in actions if they take place during class time, but for most it is the fact that they can do something good that counts.

2. I think that meetings with seniors and children are worth introducing – they would help to understand the problems of different generations and teach empathy. This is all the more important for people who have no contact with grandparents or young children in the family.

3. Sustainability in education means organizing lessons and other activities at school in such a way that students develop knowledge and sensitivity to sustainability issues and learn to live according to its principles.

4. I have not participated in any training courses.

5. first of all, teachers should be trained in sustainability, because it is incumbent on them to convey these values to students. Without them, students themselves will not start worrying about the future and will not change their lifestyles to be more nature-friendly.

Projekt, który realizowaliśmy w Norwegii był bardzo ciekawy i inspirujący. wiele momentów utkwiło mi w głowie, ale jest kilka, które pamiętam najlepiej. Uwielbiałam nasze wieczory, kiedy nasi norwescy koledzy nas odwiedzali w hotelu i razem spędzaliśmy super czas. Graliśmy w gry, rozmawialiśmy na wiele tematów, mogliśmy się lepiej poznać, a nawet obchodziliśmy urodziny.

Bardzo dobrze wspominałam nasze wyjście w góry, kiedy zrobiliśmy sobie ognisko oraz mogliśmy popływać łódeczką, wtedy bardzo zbliżyłam się do natury i poczułam wewnętrzny spokój, który jest bardzo ważny. Wyglupy z naszymi norweskimi kolegami sprawiły, że czułam się beztrosko. Uczyliśmy się tańca ludowego co spowodowało wiele śmiechu i radości na naszych twarzach. Ten wyjazd był dla mnie jednym z lepszych doświadczeń w życiu a wspomnienia, które posiadam nie jest mi w stanie nic zastąpić.

The project we did in Norway was very interesting and inspiring . many moments stuck in my mind, but there are a few that I remember best. I loved our evenings when our Norwegian colleagues visited us at the hotel and we had a super time together. We played games, talked about many topics, were able to get to know each other better, and even celebrated birthdays.

I remember very well our trip to the mountains, when we made a bonfire and were able to go boating, then I got very close to nature and felt inner peace, which is very important. Playing with our Norwegian colleagues made me feel carefree. We learned folk dancing which brought a lot of laughter and joy to our faces. This trip was one of the best experiences of my life and the memories I have cannot be replaced by anything.

Karolina

DESCRIPTION OF PROJECT ACTIVITIES

The project involved two 7-day student mobilities: in the autumn of 2022, a 14-person Polish group (12 students and 2 chaperones) was mobile to Norway, and in the spring of 2023, a 14-person Norwegian group came to Poland.

Recruitment for the project was carried out in both schools in two stages in an open and transparent manner. Stage one was filling out an application form, stage two was an interview. No student was excluded, what mattered was mainly motivation and willingness to engage in project activities. Accordingly, the profile of a participant is a student aged 15-18, who is bothered by the problems of the surrounding world, who is sensitive, feels responsible for the environment and has the need to influence it.

The project included activities based on workshops and other activities, developing social competencies of Polish and Norwegian youth, concerning human rights and especially children's rights, transmitting positive energy and learning positive thinking, as well as practical educational activities in the ecological and social field. The participants created a sensory path for children from a local kindergarten and a tree and a wall of good thoughts for seniors, left a lasting mark by planting trees in a designated place, and organized ecological workshops, all based on creativity and creativity. In addition, during their stay, the students participated in workshops planned by the school's Human Rights Group from the Polish side, and by Amnesty International activists

OPIS DZIAŁAŃ W PROJEKCIE

Projekt zakładał dwie 7-dniowe mobilności uczniowskie: jesienią 2022 czternastoosobowa grupa polska (12 uczniów i 2 opiekunów) odbywała mobilność do Norwegii, a wiosną 2023 czternastoosobowa grupa norweska przyjechała do Polski.

Rekrutacja do projektu przeprowadzana była w obu szkołach dwuetapowo w sposób jawny i transparentny. Etap pierwszy to wypełnienie formularza aplikacyjnego, etap drugi to rozmowa kwalifikacyjna. Żaden uczeń nie był wykluczony, liczyła się głównie motywacja i chęć zaangażowania w aktywności projektowe. W związku z tym profil uczestnika to uczeń w wieku 15-18 lat, którego nurtują problemy otaczającego świata, który jest wrażliwy, czuje się odpowiedzialny za otoczenie i ma potrzebę wpływania na nie.

Projekt zakładał działania oparte na warsztatach i innych aktywnościach, rozwijających kompetencje społeczne młodzieży polskiej i norweskiej, dotyczące praw człowieka a w szczególności dziecka, przekazywania pozytywnej energii i nauki pozytywnego myślenia, a także praktyczne działania edukacyjne w dziedzinie ekologiczno-społecznej. Uczestnicy stworzyli ścieżkę sensoryczną dla dzieci z lokalnego przedszkola i drzewko oraz ścianę dobrych myśli dla seniorów, pozostawili po sobie trwałe ślady sadząc drzewa w wyznaczonym miejscu, zorganizowali też warsztaty ekologiczne, a wszystko oparte było na twórczości i kreatywności. Ponadto, w trakcie pobytu uczniowie uczestniczyli w warsztatach zaplanowanych przez Szkolną Grupę Praw

from the Norwegian school, aimed at spreading attitudes of acceptance towards the “Inne” as well as mutual respect, observance of human rights, bringing people together in the formation of jointly recognized global values. The students also widely presented their activities in the field of volunteering, exchanged experiences in this field and compared how volunteering works among young people in Poland and Norway. In this way, the students also gained knowledge about the customs and mentality of other cultures. All project activities served as a basis for creating teaching materials.

1. On 16.09.2022, the K. Miarki District School Complex No. 2 in Pszczyna hosted a delegation from the partner school Ole Vig videregående skole from Norway.

During the preparatory visit, they discussed details of the project entitled “Responsibility and sensitivity as a key to a better world,” implemented under the Component IV of the Education Program funded by the Norwegian Funds. The project involved an exchange of young people from both schools. As part of it, students from Poland in October 2022 went on a mobility trip to Stjørdal, Norway and in March 2023 Norwegian youth came to Poland.

(See photos 1, 2)

2. Before leaving for Norway, the Polish Students on 21.10.2022 went to the Nursing Home of the Congregation of the Sisters of Charity of St. Charles Borromeo in Pszczyna. The students learned about the specifics of work in the Center, had the opportunity to talk with the Wards, and received valuable tips on how to work with the elderly or non-disabled.

(See photos 3, 4)

Człowieka z polskiej strony, a przez aktywistów Amnesty International ze szkoły norweskiej, ukierunkowanych na upowszechnianie postaw akceptacji wobec „Innych” jak również wzajemnego poszanowania, przestrzegania praw człowieka, zbliżaniu ludzi w kształtowanie wspólnie uznawanych światowych wartości. Uczniowie szeroko przedstawili również swoje działania na polu wolontariatu, wymienili się doświadczeniami w tym zakresie i porównali, jak działa wolontariat wśród młodzieży w Polsce i w Norwegii. Uczniowie pozyskali w ten sposób również wiedzę dotyczącą zwyczajów i mentalności innych kultur. Wszelkie działania projektowe posłużyły jako baza do tworzenia materiałów dydaktycznych.

1. Dnia 16.09.2022 r. w Powiatowym Zespole Szkół nr 2 im. K. Miarki w Pszczynie gościła delegacja ze szkoły partnerskiej Ole Vig videregående skole z Norwegii.

W trakcie wizyty przygotowawczej omówiono szczegóły projektu pt. „Odpowiedzialność i wrażliwość kluczem do lepszego świata”, realizowanego w ramach Komponentu IV Programu Edukacja finansowanego z Funduszy Norweskich. Projekt zakładał wymianę młodzieży z obu szkół. W jego ramach uczniowie z Polski w październiku 2022 r. wyjechali na mobilność do miejscowości Stjørdal w Norwegii, a w marcu 2023 młodzież norweska przyjechała do Polski.

(zob. zdjęcie 1, 2)

2. Przed wyjazdem do Norwegii Uczniowie z Polski 21.10.2022 udali się do Domu Pomocy Społecznej Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia św. Karola Boromeusza w Pszczynie. Uczniowie poznali specyfikę pracy w Ośrodku, mieli możliwość porozmawiania z Podopiecznymi, a także otrzymali cenne wskazówki, jak pracować z osobami starszymi lub niepełnosprawnymi.

(zob. zdjęcie 3, 4)

MOBILITY DAYS IN NORWAY

On 23.10.2022 – The students landed in Trondheim, and on 24.10 they met Norwegian colleagues. There were integration exercises, discussions about what unites us and what divides us, and designing the ideal citizen of the world. We understood what a lemon has to do with our individuality, the importance of knowledge, feelings and skills, and the power of community. There was no end to the laughs and conversations. Complementing today's activities was an evening meeting at the school, visiting the area designated for students with special needs.

(See photo 5–7)

25.10. 2022 – Students worked together to create sensory boxes for the youngest children. Afterwards, they talked about the education system, as well as charitable actions and other activities that are organized at the school, thanks to previously prepared presentations. Then they toured impressive school building with special attention to the works of artworks that are housed in it.

(See photo 8–10)

26.10 – the students went to a care center for the elderly. Selected in Polish-Norwegian duos, they asked questions and the Norwegian students translated them into Norwegian. They talked to the Wards about their dreams, realized plans, favorite activities. The result of the work was a tree of good thoughts, sentences in Polish, English and Norwegian were written on fruit cut out of colored paper, which they hung so that the residents of the nursing home could read an optimistic sentence each day.

(See photo 11–13)

On the next day of the project , i.e. 27.10, a lot of activities awaited the Students. Norwegian students first saw our presentations, and then played Quizlet together – the exercises were about Poland and Norway.

PRZEBIEG PROJEKTU W NORWEGII

Dnia 23.10.2022 r. – Uczniowie wylądowali w Trondheim, a 24.10 poznali norweskich kolegów. Były ćwiczenia integracyjne, dyskusje o tym, co nas łączy i co nas dzieli oraz projektowanie idealnego obywatela świata. Zrozumieliśmy, co cytryna ma wspólnego z naszą indywidualnością, jak ważne są wiedza, uczucia i umiejętności, jaka siła tkwi we wspólnocie. Śmiechom i rozmowom nie było końca. Uzupełnieniem dzisiejszych aktywności było wieczorne spotkanie w szkole, zwiedzanie strefy przeznaczonej dla uczniów ze specjalnymi potrzebami.

(zob. zdjęcie 5–7)

25.10.2022 – Uczniowie wspólnie tworzyli pudełka sensoryczne dla najmłodszych. Następnie, dzięki wcześniej przygotowanym prezentacjom, opowiadali o systemie edukacji oraz akcjach charytatywnych i innych działalnościach, które organizowane są w szkole. Potem zwiedzali imponujący budynek szkolny ze szczególnym uwzględnieniem dzieł sztuki, które się w nim znajdują.

(zob. zdjęcie 8–10)

26.10 – Uczniowie wybrali się do ośrodka opieki dla starszych osób. Dobrani w duety polsko-norweskie zadawali pytania, a norwescy uczniowie tłumaczyli je na język norweski. Rozmawiali z Podopiecznymi o marzeniach, zrealizowanych planach, ulubionych zajęciach. Efektem pracy było drzewko dobrych myśli, zapisane zostały na wyciętych z kolorowego papieru owocach zdania po polsku, po angielsku i po norwesku, które zawieszali, by mieszkańcy domu opieki każdego dnia mogli przeczytać optymistyczną sentencję.

(zob. zdjęcie 11–13)

W kolejnym dniu realizacji projektu, czyli 27.10, czekało na Uczniów sporo aktywności. Uczniowie norwescy najpierw zobaczyli nasze prezentacje, a później zagraли wspólnie w Quizlet – ćwiczenia dotyczyły

They were able to teach each other what is a popular dish in Norway and Poland, who is a famous celebrity and who is the Prime Minister, etc. Later, they had discussions in groups about their interests, interesting facts about Poland, important issues, e.g. tolerance, democracy.

Then the Students used products from their recent purchases. They prepared waffles and other sweets, which they later sold to students and teachers as a charity event. The proceeds were earmarked for a campaign to fight cancer. This action was even supported by the Speaker of the Parliament in Norway, Masud Gharahkhani, who was a guest of Ole Vig School that day.

(See photos 14, 15)

During the 5th day of their stay in Norway, 28.10, Students from Poland had the opportunity to present a performance – fairy tales about children's rights – to children from a nearby kindergarten. Hansel and Gretel and Baba Yaga argued that children must not be bullied, and that everyone deserves support. Cinderella and Macocha taught that children can't work hard and everyone deserves equal treatment. The story of the Girl with the Matchstick drew attention to the fact that children have the right to have a home, a meal, clothing and the opportunity for education.

The youngest also used the sensory boxes prepared in advance. They touched pinecones, stones, feathers, leaves, moss, etc., to experience the differences between them.

Later, the Students participated in an interesting geography lesson, where the UN's Strategic Goals – SDGs (Sustainable Development Goals) were discussed, which are based on values in line with the theme of our project. Mixed Polish-Norwegian groups chose one of the goals and prepared posters about it.

(See photos 16–21)

On 31.10, the students took part in a WOS lesson, during which they discussed the traditions and differences of our countries. They

Polski i Norwegii. Mogli wzajemnie nauczyć się, jaka jest popularna potrawa w Norwegii i Polsce, kto jest znanym celebrytą, a kto premierem, itp. Później w grupach prowadzono dyskusje, w których poruszano tematy swoich zainteresowań, ciekawostek o Polsce, ważnych zagadnień np. tolerancji, demokracji.

Potem Uczniowie wykorzystali produkty z ostatnich zakupów. Przygotowywali gofry i inne słodkości, które w ramach akcji charytatywnej sprzedawali potem uczniom i nauczycielom. Dochód przeznaczony był na akcję walki z rakiem. Tę akcję wsparł nawet Marszałek Sejmu w Norwegii Masud Gharahkhani, który był w tym dniu gościem szkoły Ole Vig.

(zob. zdjęcia 14, 15)

Podczas piątego dnia pobytu w Norwegii, 28.10, Uczniowie z Polski mieli okazję zaprezentować dzieciom z pobliskiego przedszkola przedstawienie – bajki dotyczące praw dziecka. Jaś i Małgosia oraz Baba Jaga przekonywali, że nie wolno znęcać się nad dziećmi, a każdy zasługuje na wsparcie. Kopciuszek z Macochą uczyli, że dzieci nie mogą ciężko pracować i wszyscy zasługują na równe traktowanie. Historia Dziewczynki z zapalkami zwracała uwagę na to, że dzieci mają prawo mieć dom, posiłek, ubranie, możliwość edukacji.

Najmłodszy korzystał również z przygotowanych wcześniej pudełek sensorycznych. Dotykali szyszek, kamieni, piórek, liści, mchu, itd., by doświadczyć różnic między nimi.

Później Uczniowie uczestniczyli w ciekawej lekcji geografii, gdzie omawiane były cele strategiczne ONZ – SDG (Sustainable Development Goals), które opierają się na wartościach zgodnych z tematem naszego projektu. Mieszane polsko-norweskie grupy wybierały jeden z celów i przygotowywały na jego temat plakaty.

(zob. zdjęcia 16–21)

Dnia 31.10 Uczniowie wzięli udział w lekcji WOS-u, w czasie której rozmawiali o tradycjach i różnicach naszych krajów. Uczestniczyli

also participated in two English lessons. When they finished the WOS lesson and the first English lesson they divided into two groups. The first group prepared pots to plant flower bulbs, which (we hope) will bloom in the colors of our national flags. Meanwhile, the second group dug a hole outside, in which they planted a tree together with their Norwegian colleagues. These symbolic actions are meant to remind us that nature without man survives, and man without nature no longer...
(see photos 22–25)

During the last day of the stay in Norway on 01.11 in the framework of the project “Responsibility and sensitivity as a key to a better world” the whole trip and the results of the work were summed up.

There were final activities in the form of games and surveys. Plans for March 2023, when students from Norway will visit Poland, were also discussed.

(see photos 26, 27)

MOBILITY DAYS IN POLAND

19.03.2023 arrival of a group from Norway. Students learned about the cultural heritage of the city of Pszczyna, visited the Castle, Park and Bison enclosure

(see photos 28, 29)

On 20.03.2023 they visited for the first time the K. Miarka District School Complex No. 2 in Pszczyna. There they participated in socio-cultural activities and demonstration lessons.

(see photos 30, 31)

również w dwóch lekcjach języka angielskiego. Kiedy zakończyli lekcję WOSU oraz pierwszą lekcję angielskiego podzielili się na dwie grupy. Pierwsza grupa przygotowała donice do zasadzenia cebulek kwiatów, które (mamy nadzieję) zakwitną w kolorach naszych flag narodowych. Natomiast druga grupa na zewnątrz kopła dół, w którym razem z kolegami z Norwegii zasadzili drzewko. Te symboliczne działania mają przypominać, że natura bez człowieka przetrwa, a człowiek bez natury już nie...

(zob. zdjęcia 22–25)

Podczas ostatniego dnia pobytu w Norwegii 01.11 w ramach projektu „Odpowiedzialność i wrażliwość kluczem do lepszego świata” podsumowano cały wyjazd i efekty pracy. Nastąpiły końcowe aktywności w formie gier i ankiet. Omówiono również plany na marzec 2023, kiedy to do Polski zawitają uczniowie z Norwegii.

(zob. zdjęcia 26, 27)

PRZEBIEG PROJEKTU W POLSCE

19.03.2023 przyjazd grupy z Norwegii. Uczniowie poznali dziedzictwo kulturowe miasta Pszczyna, zwiedzili Zamek, Park i Zagrodę Żubrów.

(zob. zdjęcia 28, 29)

20.03.2023 po raz pierwszy odwiedzili Powiatowy Zespół Szkół nr 2 im. K. Miarki w Pszczynie. Tam uczestniczyli w zajęciach społeczno-kulturalnych i lekcjach pokazowych.

(zob. zdjęcia 30, 31)

21.03.2023 At the School and Kindergarten Complex in Pszczyna (41 Staromiejska Street) they created sensory paths for children from the Kindergarten, performed a play on human rights, and organized animation games, which were very popular with the young audience. They also managed to visit the Open Air Museum that day.

(see photos 32, 33)

22.03.2023 At the Nursing Home of the Congregation of the Borromean Sisters in Pszczyna, the Students made a wall of good thoughts together with the Wards, which will remain as a nice memento at the day care center. Then at the School the Students held an Oxford Debate.

(see photos 34, 35)

MEETING WITH THE ELDERLY

The young people presented in the form of a talk that everyone has days in their lives that cause heaviness not only physically, but also emotionally. Then we need a place where we can return with memories to a time of joy and well-being.

In today's consumerist world, we think that happiness can be brought to us by someone or something, and we treat it as one of life's many goals, and we forget that in such the greatest measure it is not things or any external events that are responsible for the feeling of happiness only we ARE responsible. These character traits of ours, our values, our attitude to life this is the most important thing, but to know this we need to know it and then when we understand it and feel it then everything will slowly begin to blossom.

Well-being according to Martin E.P. Seligman - a positive psychologist consists of:

1. positive emotions - subjectively assessed - life good, pleasant, then we feel the fullness of this well-being, when we feel ourselves that this our life is good, that it is pleasant

21.03.2023 W Zespole Szkolno-Przedszkolnym w Pszczynie (ul. Staromiejska 41) tworzyli ścieżki sensoryczne dla dzieci z Przedszkola, wykonali przedstawienie na temat praw człowieka, a także zorganizowali zabawy animacyjne, które cieszyły się dużą popularnością wśród młodych odbiorców. Tego dnia udało się również zwiedzić Skansen.

(zob. zdjęcia 32, 33)

22.03.2023 W Domu Pomocy Społecznej Zgromadzenia Sióstr Boromeuszek w Pszczynie Uczniowie wykonali wraz z Podopiecznymi ściankę dobrych myśli, która zostanie jako miła pamiątka na świetlicy. Następnie w Szkole Uczniowie odbyli Debatę Oksfordzką.

(zob. zdjęcia 34, 35)

SPOTKANIE Z OSOBAMI STARSZYMI

Młodzież przedstawiła w formie pogadanki, że każdy ma dni w swym życiu, które sprawiają ciężkość nie tylko fizyczną, ale również emocjonalną. Wtedy potrzebujemy miejsca, w którym wrócimy wspomnieniami do czasu radości i dobrostanu.

W dzisiejszym konsumpcyjnym świecie myślimy, że szczęście może nam przynieść ktoś lub coś i traktujemy to jako jeden z wielu życiowych celów, a zapominamy o tym, że w takiej największej mierze to nie rzeczy ani żadne zdarzenia zewnątrz odpowiadają za poczucie szczęścia tylko odpowiadamy my SAMI. Te nasze cechy charakteru, nasze wartości, nasze nastawienie do życia to jest najważniejsze, ale żeby o tym wiedzieć musimy je poznać i wtedy kiedy to zrozumiemy i to pocujemy to wszystko powoli zacznie rozkwitać.

Dobrostan według Martina E.P. Seligmana – psychologa pozytywnego polega na:

1. pozytywnych emocjach – oceniane subiektywnie – życie dobre, przyjemne, wtedy czujemy pełnię tego dobrostanu, kiedy czujemy sami, że to nasze życie jest dobre, że jest przyjemne

2. involvement (passion, absorption)
3. social relationships – positive relationships with other people and social connections are one of the most important aspects of life
4. meaning and significance – a sense of belonging to something we recognize as greater than ourselves and a willingness to serve
5. achievement - life as the pursuit of achievement in one's own life, the pursuit of winning, mastery in a particular field - as an end in itself.

Well-being can be achieved on the basis of life wisdom. Wisdom understood as creativity, looking for effective solutions, making many things out of one thing, looking for ways to do it, new solutions, stimulating creativity, which we can then use in many areas of life.

The students asked the Wards to help them make a wall, a corner to which they would love to return in moments of doubt or sadness. They created their own mottos or sentences that fill them with optimism and “lift their spirits.”

23.03.2023 The students traveled to Cieszyn to learn more about this historic city there, and at the Cieszyn Penitentiary, together with the Inmates made insect houses, as part of a volunteer action, which will later go to various Institutions in Cieszyn and Pszczyna districts.
(see photos 36, 37)

24.03.2023 It's a day of bringing culture closer. At the National Symphony Orchestra of the Polish Radio in Katowice, participants listened to a concert, felt the power of art and deepened their metaphysical experience of the world.

2. zaangażowanie (pasja, pochłonięcie)
3. relacje społeczne – pozytywne relacje z innymi ludźmi i związki społeczne są jednym z najważniejszych aspektów życia
4. sens i znaczenie – poczucie przynależności do czegoś, co uznajemy za większe od nas oraz gotowość służby
5. osiągnięcia – życie jako dążenie do osiągnięć we własnym życiu, dążenie do wygranej, mistrzostwa w danej dziedzinie – jako cel sam w sobie.

Dobrostan może zostać osiągnięty w oparciu o mądrość życiową. Mądrość rozumiana jako kreatywność, szukanie efektywnych rozwiązań, robienia z jednej rzeczy wielu, szukania dróg do niej, nowych rozwiązań, pobudzenia kreatywności, którą potem możemy wykorzystać w wielu dziedzinach życia.

Uczniowie poprosili by Podopieczni pomogli im wykonać ściankę, kącik, do którego w chwilach zwątpienia, smutku chętnie będą wracać. Stworzyli własne motta lub sentencje, które napawają optymizmem i „podnoszą na duchu”.

23.03.2023 Uczniowie wyjechali do Cieszyna, by tam poznać bliżej to historyczne miasto, a także w Zakładzie Karnym w Cieszynie wraz z Osadzonymi wykonali domki dla owadów, w ramach akcji wolontaryjnej, które później trafią do różnych instytucji w powiecie cieszyńskim i pszczyńskim.

(zob. zdjęcia 36, 37)

24.03.2023 To dzień przybliżenia kultury. W Narodowej Orkiestrze Symfonicznej Polskiego Radia w Katowicach Uczestnicy wysłuchali koncertu, poczuli moc sztuki i pogłębili metafizyczne przeżywanie świata.

25 and 26.03.2023 There were trips to Wieliczka, Auschwitz, and there was a tour of Krakow, as a historic and historic city, included in the cultural heritage.

27.03.2023

On that day, a visit to the “Królówka” Nursery Farm took place and learning about the nursery production process took place. Students had the opportunity to plant trees together in the Kobiór forest. They visited the nature reserve “Żubrowisko” in Jankowice. The whole day was organized thanks to the help of the Kobiór Forest District.

28.03.2023 A solemn conference was held at the Prince’s Stables in Pszczyna under the theme: “Responsibility and sensitivity the key to a better world. In search of new methods of integration and social development”.

Representatives of the Leading Authority – the Pszczyna Starosty, the Board of Education, Researchers from Higher Education Institutions (including the University of Silesia, WSB Academy) were invited to the conference.

The purpose of this conference was to diagnose current social issues and problems from the perspective of social pedagogy, inspired by the motto of Janusz Korczak, which accompanied the participants of the meeting: “This world we cannot leave – as it is”! This thought was the starting point of the analysis on the state of the modern world, the evaluation of the actions taken by individuals, groups, institutions for the benefit of the other, as well as the commitment of pedagogues/educators/teachers to actively act and creatively improve social environments.

Educational and environmental activities should be about nurturing development, teaching the art of seeking and choosing existing values and making them tools of one’s own effort, enriching knowledge,

25 i 26.03.2023 Odbyły się wyjazdy do Wieliczki, Auschwitz oraz nastąpiło zwiedzanie Krakowa, jako zabytkowego i historycznego miasta, wpisanego w dziedzictwo kulturowe.

27.03.2023 To dzień ekologiczny, w którym odbyły się działania na rzecz ratowania Naszej Planety. Tego dnia odbyła się wizyta w Gospodarstwie Szkółkarskim „Królówka” i nastąpiło poznanie procesu produkcji szkółkarskiej. Uczniowie mieli możliwość wspólnego sadzenia drzew w lesie kobiórskim. Zwiedzali rezerwat przyrody „Żubrowisko” w Jankowicach. Cały dzień został zorganizowany dzięki pomocy Nadleśnictwa Kobiór.

28.03.2023 Odbyła się w Stajniach Książęcych w Pszczynie uroczysta konferencja pod hasłem: „Odpowiedzialność i wrażliwość kluczem do lepszego świata. W poszukiwaniu nowych metod integracji i rozwoju społecznego”.

Na konferencję zostali zaproszeni Przedstawiciele Organu Prowadzącego – Starostwa Pszczyńskiego, Kuratorium Oświaty, Naukowcy ze szkół wyższych (m.in. Uniwersytet Śląski, Akademia WSB).

Celem tej konferencji była diagnoza bieżących zagadnień i problemów społecznych z perspektywy pedagogiki społecznej, inspirowana mottem Janusza Korczaka, które towarzyszyło uczestnikom spotkania: „Tego świata nie możemy zostawić – jakim jest”! Myśl ta była punktem wyjścia analizy nad stanem współczesnego świata, oceny działań podejmowanych przez jednostki, grupy, instytucje na rzecz drugiego człowieka, jak również zobowiązaniem pedagogów/ wychowawców/ nauczycieli do aktywnego działania i twórczego ulepszania środowisk społecznych.

Działania wychowawcze i środowiskowe powinny polegać na pielęgnowaniu rozwoju, na uczeniu sztuki poszukiwania i wyboru wartości istniejących oraz czynienia z nich narzędzi własnego trudu, na wzbogacaniu wiedzy oraz wyrabianiu sprawności kierowania sobą i podejmowania pracy na rzecz środowiska.

and developing the ability to direct oneself and undertake work for the environment.

During the conference there was a presentation of project activities. Participants of both Schools presented their project achievements, shared their conclusions.

The culmination of the project is this publication, which all conference participants received. And then there was an official farewell to the Guests.

Bardzo cieszę się że mogłam wziąć udział w projekcie „Odpowiedzialność i wrażliwość kluczem do lepszego świata”, ponieważ od dłuższego czasu było to moim małym marzeniem. Projekt mnie wiele nauczył mogłam poznać kulturę innego kraju oraz nowych ludzi, była to również okazja do podszkolenia sobie języka angielskiego. Norwegia zawsze była krajem na mojej liście miejsc do zobaczenia, dlatego bardzo się cieszę że miałam taką możliwość. Projekt pokazał mi również jak działa edukacja w Norwegii, mogłam porozmawiać z starszymi osobami w norweskim domu pomocy społecznej oraz spotkać się z dziećmi z przedszkola, zobaczyłam również szkołę średnią w Norwegii, która wywarła na mnie największe wrażenie. Był to cudowny czas i bardzo chętnie bym go powtórzyła.

I am very happy that I was able to participate in the project „Responsibility and sensitivity as a key to a better world”, because it has been a small dream of mine for a long time. The project taught me a lot I could get to know the culture of another country and new people, it was also an opportunity to improve my English. Norway has always been a country on my list of places to see, so I am very happy that I had this opportunity. The project also showed me how education works in Norway, I was able to talk to elderly people in a Norwegian nursing home and meet children from a kindergarten, I also saw a high school in Norway, which impressed me the most. It was a wonderful time and I would love to repeat it.

Patrycja

Podczas konferencji nastąpiło przedstawienie działań projektowych. Uczestnicy obu Szkół zaprezentowali swoje dokonania projektowe, podzielili się wnioskami.

Zwieńczeniem projektu jest niniejsza publikacja, którą otrzymali wszyscy uczestnicy konferencji. A następnie nastąpiło oficjalne pożegnanie Gości.

Polsko-norweski projekt „Odpowiedzialność i wrażliwość kluczem do lepszego świata” był dla mnie niezwykłym doświadczeniem. Podczas wyjazdu do Norwegii poznałam wspaniałych ludzi, z którymi mogłam wymienić się doświadczeniami oraz realizować ciekawe, twórcze zadania. Myślę, że dzięki tej wymianie zarówno polscy, jak i norwescy uczniowie mogli stać się wrażliwszymi ludźmi, którzy dostrzegą problemy otaczającego ich świata. Sądzę, że ten wyjazd na długo pozostanie w pamięci mojej, moich koleżanek i kolegów oraz opiekunek, które znakomicie spełniły swoją rolę.

The Polish-Norwegian project „Responsibility and sensitivity as a key to a better world” was an extraordinary experience for me. During the trip to Norway, I met wonderful people with whom I could exchange experiences and carry out interesting, creative tasks. I think that thanks to this exchange, both Polish and Norwegian students were able to become more sensitive people who see the problems of the world around them. I think that this trip will long remain in the memory of me, my colleagues and chaperones, who perfectly fulfilled their role.

Laura

WORKSHOP SCENARIOS

WORKSHOP – CHILDREN’S RIGHTS BASED ON FAIRY TALES – KINDERGARTEN

The child is a human being. The fact that in the process of upbringing the child is not an object but a subject was already said by Ellen Key, a Swedish writer and social activist. In 1924, with a growing awareness that injustice is increasingly affecting children, and that taking action to support children is necessary, the child protection movement is born. The General Assembly of the League of Nations adopts the Declaration of the Rights of the Child (known as the Geneva Declaration), in which there are 5 principles that should be observed:

1. mankind should give the best to the child;
2. children must be cared for;
3. provide protection;
4. help in difficult situations;
5. opportunity for development, protection from a form of exploitation.

There are also HUMAN RIGHTS, which were approved by the UN General Assembly on December 10, 1948:

SCENARIUSZE WARSZTATÓW

WARSZTAT – PRAWA DZIECKA NA PODSTAWIE BAJEK – PRZEDSZKOLE

Dziecko jest człowiekiem. O tym, że w procesie wychowania dziecko nie jest przedmiotem tylko podmiotem mówiła już Ellen Key, szwedzka pisarka i działaczka społeczna. W 1924 r. przy rosnącej świadomości, że niesprawiedliwość coraz bardziej dotyka dzieci, a podjęcie działań wspierających dzieci jest konieczne, rodzi się ruch na rzecz ochrony dziecka. Zgromadzenie Ogólne Ligii Narodów przyjmuje Deklarację Praw Dziecka (zwaną jako Deklaracja genewska), w której jest 5 zasad, jakie powinny być przestrzegane:

1. ludzkość powinna dać dziecku wszystko co jest najlepsze;
2. dzieciom trzeba zapewnić opiekę;
3. zapewnić ochronę;
4. pomoc w trudnych sytuacjach
5. możliwość rozwoju, ochronę przed formą wyzysku.

Istnieją również PRAWA CZŁOWIEKA, które zatwierdzone zostały 10 grudnia 1948 r. przez Zgromadzenie Ogólne ONZ:

- the right to life, liberty and security of person;
- the right to association, expression, assembly and movement;
- freedom from arbitrary arrest or detention.

Lesson scenario:

Objectives:

- To make children aware of who a “child” is and why it requires special treatment.
- To impart knowledge of what rights are and what whims are.
- Forming an attitude of social involvement.
- To make children aware that they can derive knowledge about children’s rights from various sources they know well, even fairy tales and fables.

Course of classes:

1. “The child and the whole world” – who is a child?

The presenter asks the group what it means that they are children. What is the difference between a child and an adult? Do we all have the same rights? Does a child require special treatment? Why? - Children give answers and discuss. The most important answers are written down or symbolically represented on a mind map. (photo)

2. “Rights of the child”

The facilitator gives a collective envelope and in it cut up letters of words from laminated sheet of paper with a slogan in Polish and English – CHILDREN’S RIGHTS. The children are to arrange the slogan.

3. “Rights vs. whims”

The facilitator takes out printed cards of “rights and cravings”. The children sit in a circle, the leader in the middle spreads the cards with pictures downwards. The children one by one approach the cards, pick them up and show them to the group. They say what they see in the picture and whether it relates to their rights or cravings. For example,

- prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa osobistego;
- prawo do zrzeszania się, wypowiedzania się, gromadzenia i przemieszczania się;
- wolność od arbitralnego aresztowania lub przetrzymywania.

Scenariusz zajęć:

Cele:

- Uświadomienie dzieciom, kim jest „dziecko” i dlaczego wymaga szczególnego traktowania.
- Przekazanie wiedzy, czym są prawa, a czym zachcianki.
- Kształtowanie postawy zaangażowania społecznego.
- Uświadomienie dzieciom, że wiedzę o prawach dziecka mogą czerpać z różnych, dobrze im znanych źródeł, nawet bajek i baśni.

Przebieg zajęć:

1. „Dziecko a cały świat” – kim jest dziecko?

Prowadzący zadaje grupie pytanie, co to oznacza, że są dziećmi. Czym różni się dziecko od osoby dorosłej? Czy wszyscy mamy takie same prawa? Czy dziecko wymaga szczególnego traktowania? Dlaczego? – dzieci podają odpowiedzi i dyskutują. Najważniejsze odpowiedzi zapisywane lub symbolicznie przedstawiane są na mapie myśli. (zdjęcie)

2. „Prawa dziecka”

Prowadzący daje zbiorczą kopertę a w niej porozcinane literki słów z zalaminowanej kartki z hasłem w języku polskim i angielskim – PRAWA DZIECKA. Dzieci mają ułożyć hasło.

3. „Prawa a zachcianki”

Prowadzący wyjmuje wydrukowane karty „praw i zachcianek”. Dzieci siadają w kręgu, prowadzący na środku rozkłada karty obrazkami do dołu. Dzieci kolejno podchodzą do kart, podnoszą je i pokazują grupie. Mówią, co widzą na zdjęciu i czy odnosi się to do ich praw czy zachcianek. Przykładowo dzieci mają prawo do otrzymywania zdro-

children have the right to receive healthy food, but they do not have to consume sweets and carbonated drinks. Together with the facilitator, children learn to distinguish between rights and cravings. It is a good idea to prepare some blank cards on which the children themselves decide what should be in the category of rights and what should be in the category of cravings.

4. "Performance with fairy tale characters"

Props: symbolic items or clothing that indicate a particular fairy tale character

Scene I

Gretel: Jas is very scared, why are we in this cage here?

Jas: Maybe the other children are locked up too, maybe this is how it happens?

BabaJaga: Sit quietly, be quiet, you will be locked in here as long as I like!!!

DRAGON: (asks the children what they didn't like here, how they think whether the right of the child was not broken here and in what case, and then there is a summary – and so in each scene)

Dear children, it can't be like this, BabaJaga must let Hansel and Gretel go. Every child, remember, has his or her own rights, and here at least two have been violated - the right to protection from abduction and the right to freedom from physical or psychological violence. BabaJago open the cage and at this moment let out Hansel and Gretel (Everyone leaves the scene after the opening).

BabaJago cries. Hansel and Gretel come up to her

Johnny: why are you crying?

BabaJaga: my teeth hurt, I don't know what can help me from the things in the bag (she dumps: chocolate cream, toothpaste, nail polish, toothbrush, lollipop, etc.).

wego pożywienia, ale nie muszą spożywać słodczy i gazowanych napojów. Wspólnie z prowadzącym dzieci uczą się rozróżniać prawa od zachcianek. Warto przygotować kilka pustych kart, na których dzieci same zadecydują, co powinno się znaleźć w kategorii praw, a co w kategorii zachcianek.

4. „Przedstawienie z postaciami baśniowymi”

Rekwizyty: symboliczne elementy lub ubrania, które wskazują na daną postać z baśni

Scenka I

Małgosia: Jasiu bardzo się boję, dlaczego znajdujemy się tutaj w tej klatce?

Jaś: Może inne dzieci też są zamykane, może tak to się dzieje?

BabaJaga: Cicho siedźcie, cicho bądźcie, będziecie tu zamknięte dopóki mi się będzie podobać!!!

SMOK: (pyta dzieci co im się tutaj nie podobało, jak uważają czy nie zostało tutaj złamane prawo dziecka i w jakim przypadku, a później następuje podsumowanie – i tak w każdej scenie)

Drogie dzieci, tak być nie może, BabaJaga musi wypuścić Jasia i Małgosię. Każde dziecko pamiętajcie ma swoje prawa, a tutaj zostały złamane przynajmniej dwa - prawo do ochrony przed uprowadzeniem oraz prawo do wolności od przemocy fizycznej lub psychicznej. BabaJago otwórz klatkę i w tej chwili wypuść Jasia i Małgosię (Wszyscy opuszczają scenkę po otwarciu)

BabaJaga płacze. Jaś i Małgosia podchodzą do niej

Jaś: Dlaczego płaczesz?

BabaJaga: bolą mnie zęby, nie wiem co może mi pomóc z rzeczy z worka (wysypuje: krem czekoladowy, pastę do zębów, lakier do paznokci, szczoteczkę do zębów, lizak, itd.).

Małgosia: To proste, tylko te dwie rzeczy są Ci potrzebne, chętnie Ci wytłumaczę lub dzieci nam pomogą, jak prawidłowo myć zęby by były czyste? (dyskusja)

Margaret: It's easy, you only need these two things, I'll be happy to explain to you or the children will help us, how to properly brush your teeth to keep them clean? (discussion)

SMOK: I'm watching and I really like that despite the harm that Hansel and Gretel suffered from Baba Yaga you helped her with her problem. Remember that no one should ever be left without any help and we must not be indifferent.

Scene II

Stepmother: I'm going to a beautiful ball with my daughters, and you so that you don't get too bored you have to separate the peas from the beans, clean your shoes with paste to make them shine....

Cinderella: But time is short, and there is so much work, I have already washed the windows and did the laundry since this morning, I am slowly losing strength

Stepmother: My daughters took a nap today, I'm weak, because I was choosing a dress for the ball from the closet, and someone has to work, so don't argue

DRAGON: Dear children, there are many more rights broken here. Children are not allowed to work hard, so the right to rest and the right to protection from exploitation have been violated. In addition, the stepmother's daughters did not do any work, so the right to equal treatment whether based on gender, language, skin color, etc. was not respected. Cinderella pointed out that she was very tired, as she had already done a lot of work since the morning, to which the stepmother did not respond, that is, she violated the right to a standard of living appropriate to the development of a child. Though with me Cinderella, you will rest, and you stepmother shame on you and do some of the work yourself, involve your daughters too...

Scene III

Match girl: Excuse me, why don't you buy a pack of matches from me

Master: And do your parents know you are here?

SMOK: Przyglądam się i bardzo mi się podoba, że pomimo krzywdy, którą zaznał Jaś i Małgosia od BabyJagi pomogliście jej w jej problemie. Pamiętajcie, że nigdy nikt nie może zostać bez jakiegokolwiek pomocy i nie możemy być obojętni.

Scenka II

Macocha: Ja z córkami idę na piękny bal, a Ty byś się nie nudziła zbytnio musisz groch oddzielić od fasoli, buty poczyścić pastą by lśniły...

Kopciuszek: Ale czasu mało, a pracy aż tyle, już od rana dzisiaj umyłam okna i zrobiłam pranie, tracę powoli siły

Macocha: Moje córeczki dziś drzemkę sobie zrobiły, ja jestem słaba, bo suknię wybierałam na bal z szafy, a ktoś pracować musi, więc nie dyskutuj

SMOK: Drogie dzieci, tutaj praw złamanych jest o wiele więcej. Dzieci nie mogą ciężko pracować, więc zostało złamane prawo do wypoczynku oraz prawo do ochrony przed wyzyskiem. Poza tym córki macochy nie wykonywały żadnej pracy, więc nie przestrzegane było prawo do równego traktowania czy to ze względu na płeć, język, kolor skóry itd. Kopciuszek zwrócił uwagę, że jest bardzo zmęczony, gdyż wykonał już dużo pracy od rana, na co nie zareagowała macocha, czyli złamała prawo do poziomu życia odpowiadającego rozwojowi dziecka. Choć ze mną Kopciuszkule, odpoczniesz sobie, a Ty macochko wstydź się i sama część pracy wykonaj, zaangażuj też swoje córki...

Scenka III

Dziewczynka z zapalkami: Przepraszam, może kupi Pan paczkę zapalek ode mnie

Girl: I am an orphan

Mr: But it's cold, I don't know whether to buy? And what will you use this money of mine for?

Girl: I wanted to buy a book, I would like to study, but I can't afford it, and in fact I'm hungry, then maybe a roll, besides it's very cold, then maybe clothes....

Pan: You don't know what you want yourself, first decide, I'm off because it's cold....

SMOK: Oh not nice, the Lord should take an interest in the girl, why she is on the street and selling matches. After all, the girl, just like any child, is entitled to the right to health care, and she is after all frigid, besides hungry. What about the right to be raised in a family, just because she is an orphan doesn't mean she has to roam the streets alone. And then there's the right to education!!! Come let's look for shelter for you.

Scene IV

SMOK: Just to recap, dear children, I want you to know the date of November 20, because that's when we celebrate International Children's Rights Day. On a daily basis, remember that you can always turn to adults when your rights are violated.

Pan: A rodzice wiedzą, że tu jesteś?

Dziewczynka: Jestem sierotą

Pan: Ale zimno, nie wiem czy kupić? A na co te pieniądze moje przeznaczysz?

Dziewczynka: Chciałam kupić książkę, chciałabym się uczyć, ale mnie nie stać, a w zasadzie to jestem głodna, to może bułkę, poza tym jest bardzo zimno, to może ubranie...

Pan: Sama nie wiesz czego chcesz, najpierw się zdecyduj, ja zmykam bo zimno...

SMOK: Oj nieładnie, Pan powinien zainteresować się dziewczynką, dlaczego jest na ulicy i sprzedaje zapalki. Przecież dziewczynce tak jak każdemu dziecku należy się prawo do ochrony zdrowia, a ona przecież wyziębnięta, poza tym głodna. A co z prawem do wychowania w rodzinie, to że jest sierotą nie oznacza, że ma samotnie włóczyć się po ulicach. A i jeszcze prawo do nauki!!! Chodź poszukamy Ci schronienia.

Scenka IV

SMOK: Tak na podsumowanie, drogie dzieci, chcę byście znały datę 20 listopada, gdyż wtedy obchodzimy Międzynarodowy Dzień Praw Dziecka. Na co dzień pamiętajcie, że możecie zawsze zwrócić się do dorosłych, gdy łamane są Wasze prawa.

POSITIVE ACTION WORKSHOP

Objective of the workshop:

- To sensitize young people to the issue of interdependence connecting people
- To make students get to know each other better and be appreciated for their positive actions
- To encourage them to see kindness towards others as a way of realistically changing the world for the better, rather than as something to be ashamed of and not to be praised out loud
- Cooperating to achieve common goals
- Self-understanding, self-acceptance/self-acceptance
- Integration of the group, creating a pleasant, relaxing atmosphere
- Making students aware of basic feelings expressed in everyday life and expanding vocabulary related to the subject of feelings and emotions
- Learning respect and tolerance towards other people
- Making a distinction between situations when it is necessary to actively listen and when to use the “I” message
- To be aware that one should not make hasty judgments about others

EXERCISE 1: I, WITHOUT BRAGGING, DID IT/DO IT!

Materials: a sheet of paper and a pen for each student

This is a great way for students to get to know each other better and be appreciated for their positive actions.

1. Students write on prepared sheets of paper a couple of sentences about an event from their lives in which they themselves positively influenced another person's life.

2. All stories are collected into one container.

WARSZTAT POZYTYWNYCH DZIAŁAŃ

Cel zajęć:

- uwrażliwienie młodych ludzi na kwestię łączących ludzi współzależności
- sprawienie, by uczniowie lepiej się poznali i zostali docenieni za swoje pozytywne działania
- zachęcenie ich do postrzegania życzliwości wobec drugiego człowieka jako sposobu realnego zmieniania świata na lepsze, a nie jako czegoś, czego trzeba się wstydzić i czego nie należy na głos chwalić
- współpraca dla osiągnięcia wspólnych celów
- rozumienie siebie, akceptacja samego/samej siebie
- integracja grupy, stworzenie miłej, odprężającej atmosfery
- uświadomienie Uczniom podstawowych uczuć wyrażanych w życiu codziennym oraz poszerzenie słownictwa związanego z tematyką uczuć i emocji
- nauka szacunku i tolerancji w stosunku do innych osób
- dokonanie rozróżnienia pomiędzy sytuacjami, kiedy należy aktywnie słuchać, a kiedy stosować komunikat „ja”
- mieć świadomość, że nie należy wydawać pochopnych sądów o innych

ĆWICZENIE 1:

JA TO, NIE CHWAŁĄC SIĘ, UCZYNIŁEM/ŁAM!

Materiały: kartka papieru i długopis dla każdego ucznia

To świetny sposób, by uczniowie lepiej się poznali i zostali docenieni za swoje pozytywne działania.

1. Uczniowie piszą na przygotowanych kartkach parę zdań o wydarzeniu ze swojego życia, w którym sami pozytywnie wpłynęli na życie drugiego człowieka.

2. Zbiera się wszystkie historie do jednego pojemnika.

3. The leader draws one story from the container and reads it aloud. He encourages the group to discuss how the person whom the anonymous student helped might have felt (point out the positive implications of this action, its consequences).

4 Finally, you can ask the group if they suspect whose story it is, and ask its “owner” to come forward. If this happens, which doesn’t have to happen at all, let that person person to speak more broadly about the whole event and how it affected his or her emotions.

EXERCISE 2: “OUR FACES – LEMONS”

Material: lemons

Each of us is unique and at the same time similar to others. Let’s find this out with the example of a short exercise, which can be a good start to a class on dissimilarities and similarities in our daily lives.

- 1 Buy as many lemons as there are people in the group.
2. Draw one each.
3. Take a close look at your lemons and look for as many characteristics as possible. Tell others about them.
4. Give a name to your lemon and in a few sentences introduce it to others.
5. Collect all the lemons back into the bag.
6. Dump all the lemons in the center of the circle and try to find yours (you should usually be successful).
7. Reflect on why you were able to find your lemon.

Conclusions

This exercise demonstrates well how, on the one hand, it is easy for us to find the individual characteristics of seemingly identical lemons with little effort, and, on the other hand, it highlights how easily we lose these differences “in the crowd.”

3. Prowadzący losuje z pojemnika jedną historyjkę i czyta ją na głos. Zachęca grupę do dyskusji o tym, jak mogła się czuć osoba, której anonimowy uczeń pomógł (wskaż pozytywne implikacje tego działania, jego konsekwencje).

4. Na koniec można zapytać grupę, czy podejrzewa, czyja to historia, i poprosić jej „właściciela”, by się ujawnił. Jeśli to nastąpi, co wcale nie musi się zdarzyć, pozwólmy tej osobie szerzej wypowiedzieć się o całym zdarzeniu i o tym, jak ono wpłynęło na jej emocje.

ĆWICZENIE 2: „NASZE MINY – CYTRYNY”

Materiał: cytryny

Każdy z nas jest wyjątkowy, a jednocześnie podobny do innych. Przekonajmy się o tym na przykładzie krótkiego ćwiczenia, które może być dobrym początkiem zajęć na temat odmienności i podobieństw w naszym codziennym życiu.

1. Kupcie tyle cytryn, ile jest osób w grupie.
2. Wylosujcie po jednej.
3. Przyjrzyjcie się dokładnie swoim cytrynom i poszukajcie jak najwięcej charakterystycznych dla nich cech. Opowiedzcie o nich innym.
4. Nadajcie imię Waszej cytrynie i w kilku zdaniach przedstawcie ją innym.
5. Zbierzcie wszystkie cytryny z powrotem do torby.
6. Wysypcie wszystkie cytryny na środek kręgu i postarajcie się znaleźć swoją (zazwyczaj powinno się to udać).
7. Zastanówcie się, dlaczego udało się Wam odnaleźć Waszą cytrynę.

Wnioski

Ćwiczenie to dobrze pokazuje, jak z jednej strony łatwo nam przy niewielkim wysiłku odnaleźć indywidualne cechy pozornie identycznych cytryn, z drugiej zaś uwidacznia, jak łatwo gubimy te różnice „w tłumie”.

8. Next, have everyone cut up their lemon and taste it. One at a time, each Participant and another look at the faces they make. It turns out that each Participant's taste of the lemon is the same, and it causes significantly different faces.

EXERCISE 3: "OUR DESCRIPTIONS".

Materials: A4 sheets of paper, markers

On a daily basis, in order to better orient ourselves in the world, we use many generalizations. However, often simplistic opinions about other people are hurtful.

1. Get into pairs.
2. Have each of you write down five social groups to which the other person in the pair belongs, and which you think best defines them (e.g., student, Pole/Norwegian, woman/man) – don't show each other your cards.
3. Each of you lists one characteristic of each of the groups you noted down.
4. Write down the positive and negative stereotypes about the group you listed (this is not to evaluate, but to collect all opinions).
5. Now read each other's notes, trying not to comment on the way you were described.
6. Divide into groups of 4.
7. Talk in groups about how you were described, whether you agree with the opinions about you, describe how you felt when you couldn't respond to the stereotypes you heard about yourself.
8. Finally, talk about how and why people create stereotypes and labels for others. They often turn out to be unfair, as they do not describe the full richness of human personality.

Conclusions:

Even if giving labels to others is a natural tendency – the reality turns out to be much more complex. We should express interest in others, and not seek to over-generalize.

8. Następnie niech każdy rozkroi swoją cytrynę i spróbuje jej. Każdy Uczestnik po kolei, a inny przyglądają się na miny, które robi. Okazuje się, że smak cytryny u każdego Uczestnika jest ten sam, a wywołuje znacznie różne miny.

ĆWICZENIE 3: „NASZE OPISY”

Materiały: kartki formatu A4, mazaki

Na co dzień, by lepiej orientować się w świecie, korzystamy z wielu uogólnień. Często jednak uproszczone opinie na temat innych ludzi są krzywdzące.

1. Dobierzcie się w pary.

2. Niech każdy z Was zapisze pięć grup społecznych, do których należy druga osoba z pary, a które jego zdaniem najlepiej ją określają (np. uczeń, Polak/Norweg, kobieta/mężczyzna) – nie pokazujcie sobie swoich kartek.

3. Każdy z Was wymienia jedną cechę charakteryzującą każdą z zanonimowanych przez niego grup.

4. Zapiszcie pozytywne i negatywne stereotypy o wymienionej przez Was grupie (nie chodzi o ocenę, ale o zebranie wszystkich opinii).

5. Teraz przeczytajcie wzajemnie swoje notatki, starając się nie komentować sposobu, w jaki Was opisano.

6. Podzielcie się na 4 osobowe grupy.

7. Porozmawiajcie w grupach o tym, jak zostaliście opisani, czy zgadzacie się z opiniami na swój temat, opiszcie, co czuliście, gdy nie mogliście zareagować na stereotypy, jakie o sobie usłyszeliście.

8. Na koniec porozmawiajcie o tym, jak i dlaczego ludzie tworzą stereotypy i etykiety dla innych. Często okazują się one niesprawiedliwe, gdyż nie opisują pełnego bogactwa ludzkiej osobowości.

Wnioski:

Nawet jeżeli nadawanie innym etykietek jest naturalną tendencją – rzeczywistość okazuje się o wiele bardziej złożona. Powinniśmy wyrażać zainteresowanie innymi, a nie dążyć do zbyt rych generalizacji.

EXERCISE 4: IDENTITY HEXES

Materials: Cards with drawn hexes, markers

Each of us has different experiences, knowledge and skills. We grow up in different homes and different things are important to us – some unite us and others divide us.

1. Prepare a sheet of paper with a hex drawing pattern for everyone.
2. Each of you should take a moment to think about 5 things that make you yourself (e.g. eye color, favorite movie, home situation, etc.).
3. Draw your identity in the form of a hex.

Talk in groups of 4 about your molecules. Think about what you have in common, what you are similar in. Discuss in larger groups the types of information you entered – was it a hobby, a country or a culture? Consider whether the particles filled in by people of your age from other cultural backgrounds are similar to yours? How can you logically combine them into a whole honeycomb?

EXERCISE 5: ORDERING

Divide the group into four small discussion subgroups. Give each group work cards containing statements about “world values” and ask them to arrange them in order of importance. The participants are to arrange the cards in the shape of a rhombus:

- the most important, in the opinion of their group, they place the statements at the top,
- the least important – at the bottom, and those of equal importance – next to each other.

While working, students should cooperate with each other and be able to defend their opinions and views. Discuss their findings as a

ĆWICZENIE 4: HEKSY TOŻSAMOŚCI

Materiały: Kartki z narysowanymi heksami, mazaki

Każdy nas ma inne doświadczenia, wiedzę i umiejętności. Wychowujemy się w różnych domach i różne rzeczy są dla nas ważne – jedne nas łączą, a inne dzielą.

1. Przygotujcie dla wszystkich kartki z wzorem rysunku heksu.

2. Każdy z Was niech się chwilę zastanowi nad 5 rzeczami, które sprawiają, że jesteście sobą (np. kolor oczu, ulubiony film, sytuacja w domu itp.).

3. Narysujcie Waszą tożsamość w postaci heksu.

Porozmawiajcie w 4-osobowych grupach o Waszych częściach. Zastanówcie się, co Was łączy, w czym jesteście do siebie podobni. Omówcie w większych grupach rodzaje wpisanych przez Was informacji – czy było to hobby, kraj czy kultura? Zastanówcie się, czy części wypełnione przez ludzi w Waszym wieku, pochodzących z innych kręgów kulturowych są podobne do Waszych? Jak można je połączyć logicznie w całość plastra miodu?

ĆWICZENIE 5: UPORZĄDKOWANIE

Podziel grupę na cztery małe podgrupy dyskusyjne. Każdej z grup wręcz karty pracy zawierające stwierdzenia na temat „wartości świata” i poproś, by ułożyły je według ważności. Uczestnicy mają za zadanie ułożyć karty w kształt rombu:

- najważniejsze, zdaniem ich grupy, stwierdzenia umieszczają na górze,
- najmniej istotne – na dole, a te o jednakowej ważności – obok siebie.

W trakcie pracy uczniowie powinni ze sobą współpracować oraz umieć bronić swoich opinii i poglądów. Przedyskutujcie swoje spostrze-

class, and then give the floor to each group to show the statements they have arranged and present their arguments.

Then ask the children to rethink what they could change in their rhombuses, perhaps the order, based on the opinions of other participants they have heard.

Sample slogans: money, green vegetation, peace and quiet, health, mental well-being, family and close friends, fast car, good education, dream fulfilled, hug, sunshine, good party, most fashionable clothes, latest laptop, tasty food, cat or dog, comfortable bed, peace and tranquility, tolerance in the nation, respect, fame

EXERCISE 6: “WE ACT TOGETHER”

The goal is to create a poster in groups.

Hand each group a large sheet of paper (50 cm x 150 cm) and ask them to draw a silhouette (preferably, as the selected people will lie down as models).

Title the posters: “The perfect citizen/perfect citizen of the world.” Students are now to write or draw on the poster the abilities, skills and qualities they think the perfect citizen/perfect citizen of the world should have. You can suggest that they mark the abilities, skills and attributes next to the following body parts on the poster:

- head – what a citizen/citizen of the world needs to know,
- hands – what he/she must be able to do,
- heart – what he/she needs to feel or believe.

This is followed by a poster presentation with discussion.

Then the students are matched in pairs and are to perform a task entitled. “How many steps do you give me?” What is our distance or relationship to each other, because closeness is trust, so why do we block, how do we block? What should we block and what should we

żenia na forum klasy, a następnie przekaż głos każdej z grup, by pokazała ułożone przez siebie stwierdzenia i przedstawiła swoją argumentację.

Następnie poprosz dzieci, by ponownie przemyśleli, co mogli by zmienić w swoich rombach, może kolejność, na podstawie wysłuchanych opinii innych uczestników.

Przykładowe hasła: pieniądze, zielona roślinność, cisza i spokój, zdrowie, dobrostan psychiczny, rodzina i najbliżsi przyjaciele, szybki samochód, dobre wykształcenie, spełnione marzenie, przytulenie, słońce, dobra impreza, najmodniejsze ubrania, najnowszy laptop, smaczne jedzenie, kot lub pies, wygodne łóżko, pokój i spokój, tolerancja w narodzie, szacunek, sława.

ĆWICZENIE 6: „DZIAŁAMY RAZEM”

Celem jest tworzenie plakatu w grupach.

Wręczamy każdej z grup duży arkusz papieru (50 cm x 150 cm) i prosimy, by narysowały sylwetkę (najlepiej, gdyż wybrane osoby położą się jako modele).

Zatytułujcie plakaty: „Doskonały obywatel/Doskonała obywatelka świata”. Uczniowie mają teraz napisać bądź narysować na plakacie zdolności, umiejętności i cechy, które powinien/powinna posiadać według nich doskonały obywatel/doskonała obywatelka świata. Można zasugerować, by zaznaczyły na plakacie zdolności, umiejętności i atrybuty obok następujących części ciała:

- głowa – to, co obywatel/obywatelka świata musi wiedzieć,
- ręce – to, co musi umieć zrobić,
- serce – to, co musi czuć lub w co musi wierzyć.

Następnie odbywa się prezentacja plakatów z omówieniem.

Następnie uczniowie dobierają się w pary i mają wykonać zadanie pt. „Ile kroków mi dajesz?” Jaki jest nasz dystans lub stosunek do siebie, bo bliskość to zaufanie, dlaczego więc się blokujemy, jak się blokujemy? Co powinniśmy blokować, a czego nie? Uczeń oddalony od drugiej

not block? The student distanced from the other person in the pair gets the number of steps from the play partner to take to get closer to him.

**EXERCISE 7:
“EXAMPLE TO FOLLOW”**

Ask the Students to close their eyes and try to think of a person or group of people who are important to them, inspire them, perhaps have made a positive change in their lives. After a few minutes of data for reflection, ask them – working in pairs – to exchange information regarding the people they thought of. Then, from newspapers prepared in advance, painting the characters themselves or printing the selected characters, they are to glue them on the central place of a large paper. They are to make a frame around the selected personality, consisting of character traits, life achievements, good actions, etc.

At the bottom of the sheet, they are to write down the qualities they already have in common with that personality, as well as those they still need to work on. In pairs, they think about how to achieve the change, what they need to do to change and get closer to the ideal.

**EXERCISE 8:
“AM I THE MOST”**

Students are asked to search for poems, songs and works of art that depict human dignity, e.g. Live to the fullest, Only these days are important...etc.

We then pose the question: what do you think? Which of the phenomena observed in the world of youth testify to an understanding of the dignity of the human body, respect for the human being? And which are denials of this dignity? On the board, we divide the listed attitudes towards the human body into two groups: acts that speak for

osoby z pary dostaje liczbę kroków od partnera zabawy do wykonania, by się do niego zbliżyć.

ĆWICZENIE 7: „PRZYKŁAD DO NAŚLADOWANIA”

Poproś Uczniów, by zamknęli oczy i spróbowali pomyśleć o osobie lub grupie osób, które są dla nich ważne, inspirują ich, może wprowadziły pozytywną zmianę w życie. Po kilku minutach danych na zastanowienie, poproś, by – pracując w parach – wymieniły się informacjami odnośnie osób, o których pomyślały. Następnie z gazet wcześniej przygotowanych, samodzielnie malując postaci lub drukując wybrane postaci mają przykleić na centralnym miejscu dużego papieru. Mają wykonać ramkę wokoło wybranej osobistości, składającą się z cech charakteru, osiągnięć życiowych, dobrych działań itp.

Na dole arkusza mają wypisać już wspólne cechy, które posiadają z tą osobistością, a także te nad którymi muszą jeszcze popracować. W parach zastanawiają się jak osiągnąć zmianę, co muszą zrobić, by się zmienić i przybliżyć do ideału.

ĆWICZENIE 8: „CZY JESTEM NAJ”

Uczniowie mają za zadanie wyszukać wierszy, piosenek i dzieł sztuki przedstawiających godność człowieka, np. Żyj z całych sił, Ważne są tylko te dni...itp.

Następnie stawiamy pytanie: Jak wam się wydaje? Które ze zjawisk obserwowanych w świecie młodych świadczą o zrozumieniu godności ludzkiego ciała, o poszanowaniu człowieka? A które są zaprzeczeniem tej godności? Na tablicy dokonujemy podziału wymienionych postaw wobec ludzkiego ciała na dwie grupy: czyny przemawiające za poszanowaniem człowieka, jego ciała i życia i czyny przeciwko tej godności.

respect for the human being, his body and life, and acts against this dignity.

Then we look for sources from which we learn about the dignity of the human body. To begin with, you can write: popular belief, respect for the whole human being, national, European, world documents....

Later, students add to the word

D
I
G
N
I
T
Y

associations that fit this theme. We ask about the tasks and responsibilities a person has because of this. Then we ask the task – I will create a slogan to promote respect for man because of his dignity.

EXERCISE 9: “AGAINST STEREOTYPES AND PREJUDICES – OTHERS DO NOT MEAN INFERIOR”

Materials: WORKING CARDS – add the end, paper boards, newspapers, markers, tape.

Divide participants into groups. The exercise is to write down as many uses of the drawn items in everyday life as possible. Here are the items to choose from: a button, a hammer, a cup, a spoon. Time to come up with unusual uses for these items is, of course, limited. The results of the students’ work are written down on a piece of bristol paper. After reading the results of each group’s work, we ask questions:

- a) Does it occur to us on a daily basis that these objects can be used in such a way?
- b) Why do we usually use them in a certain way?

Następnie szukamy źródeł, z których dowiadujemy się o godności ludzkiego ciała. Na początek można wpisać: powszechne przekonanie, szacunek do całego człowieka, dokumenty krajowe, europejskie, światowe...

Później uczniowie dopisują do słowa

G
O
D
N
O
Ś
Ć

skojarzenia, które pasują do tej tematyki. Pytamy o zadania i obowiązki jakie spoczywają na człowieku z tego względu. Następnie zadajemy zadanie – Stworzę hasło promujące szacunek do człowieka ze względu na jego godność.

ĆWICZENIE 9: „PRZECIWKO STEREOTYPOM I UPRZEDZENIOM – INNI NIE ZNACZĄ GORSI”

Materiały: KARTY PRACY – dopisz zakończenie, plansze papieru, gazety, markery, taśma

Dzielimy uczestników na grupy. Ćwiczenie polega na wypisaniu, jak najczęściej zastosować wylosowanych rzeczy w życiu codziennym. Oto przedmioty do wyboru: guzik, młotek, kubek, łyżka. Czas na wymyślenie niezwykłych zastosowań tych przedmiotów jest oczywiście ograniczony. Wyniki pracy Uczniowie zapisują na brystolu. Po odczytaniu wyników pracy każdej z grup zadajemy pytania:

- a) Czy na co dzień przychodzi nam do głowy, że te przedmioty mogą być używane w taki sposób?
- b) Dlaczego zwykle posługujemy się nimi w określony sposób?

c) In what situations do we deviate from their standard use?

(The answers are very important, they will be needed later in the workshop).

The next task is to add endings to the situations presented (material auxiliary WORK CARD). Each of the episodes can have a completely unexpected ending. It turns out that people do not always behave as we expect. Our accumulated experiences through life often impose on us a way of seeing the world, but it happens that it does not work out.

WORK CARD:

1) A crowded train. An elderly woman gets on at the stop. A boy gives way her a seat right away .....

2) In front of a grocery store stands a group of beer-drinking men (from their appearance, you can from their appearance, they can be counted among the so-called marginal). A young woman comes out of the store, in both hands she holds plastic bags loaded with shopping. Suddenly one of the bags bursts, the shopping spills onto the sidewalk .....

3) A little eight-year-old boy stands and cries next to the pharmacy. An old lady leans over him and asks what happened .....

4) At a table in an elegant restaurant sits a very modestly dressed man. A waiter approaches him .....

The next task is to hand out newspaper clippings depicting the following people: two homosexuals, a girl with very dark skin, a boy in a wheelchair, a praying Jew.

The students are to present the hate speech they are familiar with, which could be directed toward these people. After that, they are tasked with explaining why it happens? At the end, the Leader asks the Students to write down how they would behave in the situation if it was their schoolmate, how they would react to hate speech, what they would advise their fellow student.

c) W jakich sytuacjach odchodzimy od ich standardowego zastosowania?

(Odpowiedzi są bardzo ważne, potrzebne będą w dalszej części warsztatu).

Następne zadanie polega na dopowiedzeniu zakończeń przedstawionych sytuacji (materiał pomocniczy KARTA PRACY). Każdy z epizodów może mieć zupełnie niespodziewane zakończenie. Okazuje się, że ludzie nie zawsze zachowują się tak, jak się tego spodziewamy. Nasze gromadzone przez życie doświadczenia często narzucają nam sposób widzenia świata, ale zdarza się, że on się nie sprawdza.

KARTA PRACY:

1) Zatłoczony pociąg. Na przystanku wsiada kobieta w podeszłym wieku. Chłopak ustępuje jej od razu miejsca .....

2) Przed sklepem spożywczym stoi grupka pijących piwo mężczyzn (z wyglądu można zaliczyć ich do tzw. marginesu). Ze sklepu wychodzi młoda kobieta, w obu rękach trzyma wyładowane zakupami foliowe torby. Nagle jedna z toreb pęka, zakupy sypią się na chodnik .....

3) Obok apteki stoi i płacze mały ośmioletni chłopiec. Starsza pani nachyla się nad nim i pyta, co się stało .....

4) Przy stoliku w eleganckiej restauracji siedzi bardzo skromnie ubrany mężczyzna. Podchodzi do niego kelner .....

Następnym zadaniem jest rozdanie wycinków z gazet, przedstawiających następujące osoby: dwaj homoseksualiści, dziewczynka o bardzo ciemnej karnacji skóry, chłopak na wózku inwalidzkim, modlący się Żyd.

Uczniowie mają za zadanie przedstawić znaną im mowę nienawiści, która mogłaby się pojawić w kierunku tych osób. Po tym, mają za zadanie wytłumaczyć dlaczego tak się dzieje? Pod koniec Prowadzący prosi, by Uczniowie wypisali jak by się zachowali w sytuacji, gdyby to był ich kolega/koleżanka z ławki szkolnej, jakby zareagowali na mowę nienawiści, co by doradzili współsiedzącemu/siedzącej w ławce.

At the end, students are given cut-up pieces of paper with slogans and are supposed to reject those that are not related to tolerance: ACCEPTANCE, **ANGER**, **HATE**, OBJECTIVISM, POSSESSION, EQUALITY, **ENVY**, COMPREHENSION, **SUBMISSIVENESS**, **IRONY**, RECOGNITION, RESPECT, **AROGANCE**, OPENNESS (those in bold are to be rejected).

EXERCISE 10: RETHINKING THE FUTURE DIFFERENTLY

Students draw cards:

1. Respect the individual worth and dignity of others
2. Treat others kindly and politely
3. Respect socially just standards and customs
4. Live by the golden rule – treat others as we would like to be treated ourselves
5. Accept differences, evaluate character and abilities
6. Respect the autonomy of others
7. Avoid violence and threats

Then in groups they think about the importance of these theses, the consequences that will flow from not following the rules.

Later they create a logo for the slogan from the sheet to present to the next groups.

EXERCISE 11: THE LIMITS OF TOLERANCE

The presenter hangs a piece of paper on the board with the words
TOLERANCE IS NOT A CONSENT FOR EVERY BEHAVIOR

Na zakończenie uczniowie otrzymują pocięte karteczki z hasłami i mają odrzucić te które nie mają związku z tolerancją: **AKCEPTACJA, GNIEW, NIECHEĆ, OBIEKTYWIZM, POSZANOWANIE, RÓWNOUPRAWNIENIE, ZAWIŚĆ, ZROZUMIENIE, ULEGŁOŚĆ, IRONIA, UZNANIE, SZACUNEK, AROGANCJA, OTWARTOŚĆ** (te pogrubione są do odrzucenia).

ĆWICZENIE 10: PRZEMYŚLENIA PRZYSZŁOŚCI INACZEJ

Uczniowie losują karteczki:

1. Szanuj indywidualną wartość i godność innych
2. Traktuj innych uprzejmie i grzecznie
3. Szanuj słuszne społecznie standardy i zwyczaje
4. Żyj zgodnie ze złotą regułą – traktujmy innych, jakbyśmy sami chcieli być traktowani
5. Akceptuj różnice, oceniaj charakter i zdolności
6. Szanuj autonomię innych
7. Unikaj przemocy i gróźb

Następnie w grupach zastanawiają się nad ważnością tych tez, konsekwencjami które wypłyną z nieprzestrzegania reguł.

Później tworzą logo do hasła z kartki, by zaprezentować je kolejnym grupom.

ĆWICZENIE 11: GRANICE TOLERANCJI

Prowadzący zawiesza na tablicy kartkę z napisem

TOLERANCJA NIE JEST ZGODĄ NA KAŻDE ZACHOWANIE.

By brainstorming, students list examples of behavior that must not be tolerated, such as drunk driving, mental or physical violence, etc.

In conclusion, students are asked to establish a criterion that sets the limits of tolerance, e.g., social good, health, etc.

At the end, the Moderator asks to write on cards individually two qualities that Pupils value in other Persons. The Leader sorts the cards on the board (if they coincide) and asks the Students: Do these qualities depend on, for example, skin color, affluence, occupation?

EXERCISE 12: WE CHANGE IDENTITIES

Students divided into three groups draw a card: white race, black race and yellow race.

The groups find a place in the room. From props and materials prepared in advance by the Instructor, Participants of the groups are to disguise themselves.

Each group comes up with a dance with a shout with which they will greet the other groups.

In addition, they make a leaflet about their breed: living conditions, symbolism associated with the breed, characteristics of appearance, values they value, entertainment they love, etc.

During the presentation, each group presents its parts. It turns out that despite the differences, many similarities can be found. And besides, diversity enriches, adds color.

At the end, all Participants stand in a circle and shout: “We are here in one circle - tolerance we value, because it is a source of smiles” and each Participant smiles warmly at everyone.

Na zasadzie burzy mózgów uczniowie wymieniają przykłady zachowań, których tolerować nie wolno, np. jazda samochodem po spożyciu alkoholu, przemoc psychiczna lub fizyczna, itp.

Uczeniowie w podsumowaniu mają za zadanie ustalić kryterium wyznaczające granice tolerancji np. dobro społeczne, zdrowie itp.

Na zakończenie Prowadzący prosi by na karteczkach indywidualnie wypisać po dwie cechy, które cenią Uczniowie u innych Osób. Karteczki przyklejone na tablicy Prowadzący segreguje (jeśli są zbieżne) i pyta Uczniów: Czy cechy te są zależne np. od koloru skóry, zasobności, wykonywanego zawodu?

ĆWICZENIE 12: ZMIENIAMY TOŻSAMOŚĆ

Uczeniowie podzieleni na trzy grupy losują karteczkę: rasa biała, rasa czarna i rasa żółta.

Grupy znajdują sobie miejsce w sali. Z przygotowanych wcześniej przez Prowadzącego rekwizytów i materiałów, Uczestnicy grup mają się ucharakteryzować.

Każda z grup wymyśla taniec z okrzykiem, którym przywita pozostałe grupy.

Dodatkowo wykonują ulotkę o swojej rasie: warunki życia, symbolika kojarzona z daną rasą, charakterystyka wyglądu, wartości, które sobie cenią, rozrywką, którą kochają itp.

Podczas prezentacji, każda grupa przedstawia swoje części. Okazuje się, że mimo różnic można doszukać się wielu podobieństw. A poza tym różnorodność ubogaca, nadaje kolorytu.

Na zakończenie wszyscy Uczestnicy stają w kole i wykrzykują: „Jesteśmy tu w jednym kręgu – tolerancję cenimy, bo to źródło uśmiechu” i każdy z Uczestników uśmiecha się serdecznie do każdego.

EXERCISE 13: CREATIVELY ABOUT OTHERS

Participants are asked to find the five great religions of the world in a cross out.

J	B	B	P	A	T	H	P	A	C
A	U	U	I	T	W	U	L	U	H
Š	J	D	S	R	O	K	M	O	R
K	F	D	A	H	M	R	T	P	I
O	E	I	W	I	S	L	A	M	S
L	S	S	B	N	S	A	K	D	T
W	O	M	N	D	R	M	S	U	I
Z	U	U	R	U	B	L	T	O	A
U	P	K	E	I	P	J	U	T	N
I	L	F	P	S	U	E	H	W	I
M	E	E	L	M	N	W	O	B	T
S	R	W	M	P	A	U	N	S	Y
E	T	C	H	A	E	P	C	D	W
R	B	B	J	O	R	T	I	C	T
T	M	U	K	N	C	M	P	B	O

J	B	B	P	A	T	H	P	A	C
A	U	U	I	T	W	U	L	U	H
Š	J	D	S	R	O	K	M	O	R
K	F	D	A	H	M	R	T	P	I
O	E	I	W	I	S	L	A	M	S
L	S	S	B	N	S	A	K	D	T
W	O	M	N	D	R	M	S	U	I
Z	U	U	R	U	B	L	T	O	A
U	P	K	E	I	P	J	U	T	N
I	L	F	P	S	U	E	H	W	I
M	E	E	L	M	N	W	O	B	T
S	R	W	M	P	A	U	N	S	Y
E	T	C	H	A	E	P	C	D	W
R	B	B	J	O	R	T	I	C	T
T	M	U	K	N	C	M	P	B	O

ĆWICZENIE 13: KREATYWNIE O INNYCH

Uczestnicy mają za zadanie doszukać się w wykreślance pięć wielkich religii świata.

J	B	B	P	A	T	H	P	A	C
A	U	U	I	T	W	U	L	U	H
Ś	J	D	S	R	O	K	M	O	R
K	F	D	A	H	M	R	T	P	Z
O	E	Y	W	I	S	L	A	M	E
L	S	Z	B	N	Z	A	K	D	Ś
W	O	M	N	D	R	M	S	U	C
Z	U	U	R	U	B	L	T	O	I
U	P	K	E	I	P	J	U	T	J
I	L	F	P	Z	U	E	H	W	A
M	E	E	L	M	N	W	O	B	Ń
S	R	W	M	P	A	U	N	S	S
E	T	C	H	A	E	P	C	D	T
R	B	B	J	O	R	T	I	C	W
T	M	U	K	N	C	M	P	B	O

J	B	B	P	A	T	H	P	A	C
A	U	U	I	T	W	U	L	U	H
Ś	J	D	S	R	O	K	M	O	R
K	F	D	A	H	M	R	T	P	Z
O	E	Y	W	I	S	L	A	M	E
L	S	Z	B	N	Z	A	K	D	Ś
W	O	M	N	D	R	M	S	U	C
Z	U	U	R	U	B	L	T	O	I
U	P	K	E	I	P	J	U	T	J
I	L	F	P	Z	U	E	H	W	A
M	E	E	L	M	N	W	O	B	Ń
S	R	W	M	P	A	U	N	S	S
E	T	C	H	A	E	P	C	D	T
R	B	B	J	O	R	T	I	C	W
T	M	U	K	N	C	M	P	B	O

Participant draws a card, unrolls it so that no one can see the writing for now. He introduces the sentence: "I am similar/similar to her, him in that ..."; Participants guess it is written on the card. Then the Participant shows the card to everyone. Here are examples:

- rabbi
- nun
- Buddhist monk
- Jewish merchant
- caravan commander
- muslim soldier
- little Hindu woman

With the help of scenes Students are to present the following concepts: EQUALITY, TOLERANCE, PREJUDICE, RACISM, DISCRIMINATION, INTEGRATION

EXERCISE 14: FIGHT FOR ARGUMENTS

Students are given a common problem to solve: HOW SHOULD THE ONE WORLD LOOK LIKE?

Using the "idea bank" method, students come up with hypotheses about, for example, the appearance, behavior of the people who inhabit it, the color scheme, etc.

Then, coming to the conclusion that the world must be diverse, and that a perfect one will never be created, only we can change our behavior, Students are given quotes:

J. Goethe	– To tolerate is not to offend
J. Locke	– Tolerance is not coercion
JPII	– Tolerance demands a twofold respect for each person – in the search for answers to the deepest questions and for the work of the Spirit in man
I. Kant	– Tolerance must be intolerant of intolerance

Uczestnik losuje karteczkę, rozwija ją tak, by nikt nie zobaczył na razie napisu. Przedstawia zdanie: „Ja jestem podobna/bny do niej, niego w tym, że ...”, Uczestnicy zgadują to jest zapisany na karteczce. Następnie Uczestnik pokazuje karteczkę wszystkim. Oto przykłady:

- rabin
- siostra zakonna
- mnich buddyjski
- kupiec żydowski
- dowódca karawany
- muzułmański żołnierz
- mała hinduska

Za pomocą scenek Uczniowie mają przedstawić następujące pojęcia: RÓWNOŚĆ, TOLERANCJA, UPRZEDZENIE, RASIZM, DYSKRYMINACJA, INTEGRACJA

ĆWICZENIE 14: WALKA NA ARGUMENTY

Uczniowie dostają wspólny problem do rozwiązania: JAK MIAŁBY WYGLĄDAĆ JEDNAKOWY ŚWIAT?

Uczniowie metodą „banku pomysłów” wymyślają hipotezy dotyczące np. wyglądu, zachowań zamieszkujących go ludzi, kolorystyki itp.

Następnie, dochodząc do wniosku, że świat musi być różnorodny, a idealnego nigdy nie stworzymy, tylko możemy zmienić swoje postępowanie, Uczniowie dostają cytaty:

- J. Goethe – Tolerować to nie obrażać
J. Locke – Tolerancja to nie wywieranie przymusu
JPiI – Tolerancja domaga się dwojakiego szacunku do każdego człowieka – w poszukiwaniu odpowiedzi na najgłębsze pytania oraz dla działania w Ducha w człowieku

Each group is to reflect on the meaning of the given reflection and prove that it is logical, suitable for a motto. At the end, the Students, sitting in a circle, finish the sentence, “It is worth listening to EVERYONE to the end of his statement, because...”. They write down their answers on the GOOD TOLERANCE TALK poster, which is hung in a place of honor in the room.

OXFORD UNION STYLE DEBATE

STRUCTURE

1. Opening Words by the Chairman

- » The Chairman, who should always be addressed as Mr/Madam Chairman, will open with a few words on the debate, floor debate and voting procedures. The Chairman will then call on the first speaker to begin the debate.

2. The First Speaker for the Proposition

- » It is the duty of the first speaker for the proposition to introduce the other guest speakers.
- » The traditional format for these introductions is:
- » “Mr/Madam Chairman, as the first speaker this morning it is my honour to introduce your guests”. Each speaker should then be introduced by name and with a short one or two line introduction, which can be either humorous or serious. After introducing the final guest the speaker may say “Mr/Madam Chairman, these are your guests and they are most welcome”, hopefully to be followed by applause from the audience.
- » The first speaker should then begin the debate presenting the first argument in favour of the proposition. A good introduction should attract the audiences attention and interest in the topic, it should

I. Kant – Tolerancja musi być nietolerancyjna wobec nietolerancji

Każda grupa ma zastanowić się nad sensem podanej refleksji i udowodnić, że jest logiczna, nadająca się na motto. Na zakończenie Uczniowie siedząc w kole kończą zdanie: „Warto wysłuchać Każdego do końca jego wypowiedzi, gdyż...”. Spisują odpowiedzi na plakacie DOBRYCH PORAD W SPRAWIE TOLERANCJI, który zostaje powieszony na honorowym miejscu w sali.

DEBATA W STYLU UNII OKSFORDZKIEJ

STRUKTURA

1. Słowo wstępne Przewodniczącego

- » Przewodniczący, do którego zawsze należy zwracać się per “pan/pani”, otworzy debatę kilkoma słowami na temat debaty, debaty z sali i procedury głosowania. Następnie przewodniczący wezwie pierwszego mówcę do rozpoczęcia debaty.

2. Pierwszy mówca w odniesieniu do propozycji

- » Obowiązkiem pierwszego mówcy propozycji jest przedstawienie pozostałych mówców zaproszonych.
- » Tradycyjny format tych wprowadzeń to:
- » “Panie/Pani Przewodniczący, jako pierwszy mówca tego ranka mam zaszczyt przedstawić Państwa gości”. Następnie każdy mówca powinien zostać przedstawiony z imienia i nazwiska oraz z krótkim jedno- lub dwuwierszowym wprowadzeniem, które może mieć charakter humorystyczny lub poważny. Po przedstawieniu ostatniego gościa mówca może powiedzieć: “Panie Przewodniczący, to są Państwa goście i są bardzo mile widziani”.
- » Pierwszy mówca powinien następnie rozpocząć debatę, przedstawiając pierwszy argument na rzecz danej propozycji. Dobre wprowadzenie powinno przyciągnąć uwagę publiczności i zaintereso-

also make use of facts, statistics, and anecdotes as supporting evidence.

- » The Chairman will thank the speaker and call upon the next speaker.
- 3. The First Speaker for the Opposition
- » The first opposition speaker should now address the first proposition speaker providing relevant argument against the proposition.
- 4. The Second Speaker for the Proposition
- » The Chairman will thank the speaker and call upon the next speaker.
- 5. The Second Speaker for the Opposition
- » The Chairman will thank the speaker and call for the next speaker.
- 6. The Third Speaker for the Proposition
- » The Chairman will thank the speaker and call upon the next speaker.
- 7. The Third Speaker for the Opposition
- » The Chairman will thank the speaker and call for the last speaker.
- 8. Debate from the floor
- » This is the opportunity for the audience to join in the debate. A certain amount of time will be allocated to this.
- » The Chairman will end the floor debate and call upon the next speaker.
- 9. Final summary
- » Time may be allocated for a rebuttal by either side. The rebuttal speech is usually made by the first speaker for each side.
- » The Chairman will call an end to the debate and call for the voting to begin.
- 10. Voting
- » This would be done by the jury and by a show of hands from the audience.

IMPORTANT NOTE

ALL DEBATERS WILL STAND OFFERING THEIR ARGUMENTS AND RESPONSES

- wać ją tematem, powinno także wykorzystywać fakty, statystyki i anegdoty jako dowody potwierdzające.
- » Przewodniczący dziękuje mówcy i zaprasza następnego.
    3. Pierwszy mówca z ramienia opozycji
    - » Pierwszy mówca opozycji powinien teraz zwrócić się do pierwszego mówcy przedstawiającego propozycję, podając odpowiednie argumenty przeciwko propozycji.
      4. Drugi mówca w sprawie propozycji
      - » Przewodniczący podziękuje mówcy i wezwie kolejnego mówcę.
        5. Drugi mówca w imieniu opozycji
        - » Przewodniczący dziękuje mówcy i wzywa następnego mówcę.
          6. Trzeci mówca w sprawie propozycji
          - Przewodniczący dziękuje mówcy i wzywa następnego mówcę.
          7. Trzeci mówca w imieniu opozycji
          - Przewodniczący dziękuje mówcy i wzywa ostatniego mówcę.
          8. Debata z sali
          - » Jest to okazja dla publiczności do włączenia się w debatę. Zostanie na to przeznaczony określony czas.
          - » Przewodniczący zakończy debatę z sali i wezwie następnego mówcę.
          9. Podsumowanie końcowe
          - » Każda ze stron może przeznaczyć czas na wystąpienie odpierające. Mowa zwrotna jest zazwyczaj wygłaszana przez pierwszego mówcę każdej ze stron.
          - » Przewodniczący ogłasza zakończenie debaty i wzywa do rozpoczęcia głosowania.
          10. Głosowanie
          - » Odbywa się ono przez jury i przez podniesienie ręki przez publiczność.

WAŻNA UWAGA
WSZYSCY DEBATUJĄCY BĘDĄ STAĆ I PRZEDSTAWIAĆ SWOJE ARGUMENTY I ODPOWIEDZI.

General Tips:

- Remember that debating involves winning the votes of your audience, which can involve a lot more than simply making the best logical arguments. A few well-placed jokes or anecdotes can often win votes!
- Don't feel obliged to take every point of information offered – answering a few makes things a little more lively and interactive, but taking too many may interrupt the flow of your arguments.

Timing:

Be sure to check what time restrictions are placed on speakers and ensure that you keep within that time.

* * *

THE HISTORY OF THE OXFORD UNION

The Union is the world's most prestigious debating society, with an unparalleled reputation for bringing international guests and speakers to Oxford. It has been established for 182 years, aiming to promote debate and discussion not just in Oxford University, but across the globe.

The Union is steeped in history. It was founded in 1823 as a forum for discussion and debate, at a time when the free exchange of ideas was a notion foreign to the restrictive University authorities. It soon became the only place for students to discuss political topics whilst at Oxford. W.E. Gladstone, later to become one of the greatest British Prime Ministers, was one of the leading figures of the Union's early years. Gladstone was President of the Union in 1830, shortly before entering the House of Commons. Many others have followed him into politics, and the Union can boast dozens of former members who have been active in its affairs whilst at Oxford and then gone to become both nationally and internationally prominent figures.

Wskazówki ogólne:

- Pamiętaj, że debatowanie polega na zdobyciu głosów publiczności, co może obejmować znacznie więcej niż tylko przedstawienie najlepszych logicznych argumentów. Kilka dobrze umieszczonych żartów lub anegdot może często zdobyć głosy!
- Nie czuj się zobowiązany do przyjmowania każdej informacji – odpowiadanie na kilka z nich czyni debatę bardziej ożywioną i interaktywną, ale przyjmowanie zbyt wielu może zakłócić tok twoich wywodów.

Czas:

Pamiętaj, aby sprawdzić, jakie ograniczenia czasowe nałożone są na mówców i upewnij się, że zmieścisz się w tym czasie.

* * *

HISTORIA UNII OKSFORDZKIEJ

Unia jest najbardziej prestiżowym towarzystwem dyskusyjnym na świecie, o niezrównanej reputacji w sprowadzaniu do Oxfordu międzynarodowych gości i prelegentów. Istnieje od ponad 182 lat, a jego celem jest promowanie debaty i dyskusji nie tylko na Uniwersytecie Oksfordzkim, ale na całym świecie.

Unia jest przesiąknięta historią. Została założona w 1823 roku jako forum dyskusji i debat, w czasach, gdy swobodna wymiana myśli była pojęciem obcym dla restrykcyjnych władz uniwersyteckich. Szybko stało się jedynym miejscem, w którym studenci mogli dyskutować na tematy polityczne podczas pobytu w Oxfordzie. W.E. Gladstone, który później stał się jednym z największych brytyjskich premierów, był jedną z czołowych postaci wczesnych lat Unii. Gladstone został przewodniczącym Unii w 1830 roku, na krótko przed wejściem do Izby Gmin. Wielu innych poszło w jego ślady w polityce, a Unia może się pochwalić dziesiątkami byłych członków, którzy byli aktywni w jej sprawach pod-

The Union has managed to absorb the greatest diversity, the wildest firebrands, the most outspoken and non-conformist people. Diversity and outspokenness, central to the Union's foundation, remain its guiding principles to this day.

TOPICS

1. Everybody should be vegan.
2. Some form of charity work should be obligatory for all secondary school students
3. Social media corrupt human interactions

czas studiów na Oksfordzie, a następnie stali się znanymi postaciami w kraju i na świecie.

Unii udało się wchłonąć największą różnorodność, najdziksze ogniki, najbardziej wyrazistych i nonkonformistycznych ludzi. Różnorodność i otwartość, kluczowe dla założenia Unii, pozostają jej zasadami przewodnimi do dziś.

TOPICS

1. Każdy powinien być weganinem.
2. Jakaś forma działalności charytatywnej powinna być obowiązkowa dla wszystkich uczniów szkół średnich
3. Media społecznościowe psują interakcje międzyludzkie

A POEM

The authors of the poem are sisters Sonia and Sandra Szlapa students of the High School with the innovation of social educator in the K. Miarka School Complex No. 2 in Pszczyna.

NO MATTER WHAT

Man you are not like a glass!
Empty, permeable and transparent.
How to describe you, how to examine you, how to evaluate you.
You need to be stopped like a clock – to rest – to think – to appreciate.
You have different faces when I look at you.
Whenever I look further to you!
But one thing I know and I know for sure!
You are not a puddle that everyone avoids as usual.
It is dirty and unfit for drinking.
Everyone washes their dirty shoes in it.
Remember that YOU are not so strutting!
You can't ruffle your name without permission
And say that you owe someone something.
Whoever you are you are precious and valuable!

You are not a blank page, but a diary full of experiences.
Everything is written like content on a hard drive.
Even when I don't like something about you

WIERSZ PODSUMOWUJĄCY PROJEKT

Autorkami wiersza są siostry Sonia i Sandra Szłapa uczennice Liceum o innowacji pedagog społeczny w Powiatowym Zespole Szkół nr 2 im. K. Miarki w Pszczynie.

BEZ WZGLĘDU NA WSZYSTKO

Człowieku nie jesteś jak szklanka!
Pusta, przenikliwa i przezroczysta.
Jak Cię opisać, jak zbadać, jak ocenić.
Zatrzymać Cię trzeba niczym zegar – byś odpoczął – pomyślał –
docenił.

Masz różne oblicza gdy patrzę na Ciebie.
Ilekcroć patrzę dalej mi do Ciebie!
Lecz jedno wiem i wiem na pewno!
Nie jesteś kałużą, którą jak zwykle każdy omija.
Jest brudna i niezdatna do picia.
Wszyscy w niej myją swe brudne buty.
Pamiętaj, że Ty nie jesteś tak struty!
Nie można bez zgody rugać twe imię
I mówić, że komuś jesteś coś winien.
Kimkolwiek jesteś to jesteś cenny i wartościowy!

Nie jesteś pustą kartką, lecz dziennikiem pełnym przeżyć.
Wszystko jest zapisane jak treści na twardym dysku.

That's what I value you, because I don't describe you as I do by
your cover.
You are not a logic puzzle and you don't need to fit in and be part of
my game.
You are needed to complete the game in your own way.
Remember your rights, which you acquire at birth.
You have the right to live and be happy, so I don't want to spoil your
happiness.
Even when "Others" want to ruin it – I am the bridge that supports you.
Your oasis where you have refuge and your rock when you are sad!

Girl! – Boy!
Colorful as a Peacock tuning its colorful beautiful feathers.
Know that "The World" loves you and does not change you by force.
Always be yourself and fulfill your dreams!
The world understands you and sincerely appreciates you.
Take care of what life gives you.
Love it for what lightens the meaning of your existence.
This planet is home to you no matter what you give from yourself.
Life is grateful for you "Man".
Tolerate Otherness like a light and never give up!

Nawet gdy coś mi się w Tobie nie podoba
To Cię cenię, bo nie opisuję, tak jak po okładce.
Nie jesteś układanką logiczną i nie musisz pasować i być elementem
mojej gry.

Jesteś potrzebny, by dokończyć grę po swojemu.
Pamiętaj o swoich prawach, które nabywasz w chwili narodzin.
Masz prawo do życia i bycia szczęśliwym, więc nie chcę psuć twego
szczęścia.

Nawet wtedy, gdy „Inni” chcą je zburzyć – ja jestem mostem,
który Cię wspiera.
Twoją oazą, w której masz schronienie i Twoją opoką gdy jest
Ci smutno!

Dziewczyno! – Chłopaku!
Barwnym jak Paw stroszącym swe kolorowe piękne pióra.
Wiedz, że „Świat” Cię kocha i na siłę nie zmienia.
Bądź zawsze sobą i spełniaj marzenia!
Świat Cię rozumie i szczerze docenia.
Dbaj o to co daje Ci życie.
Kochaj je za to, co rozpromienia sens twego istnienia.
Ta planeta jest domem dla Ciebie bez względu na to, co dajesz od siebie.
Życie jest wdzięczne za Ciebie „Człowieku”.
Tolerancję na Inność jak światło rozpalaj i nigdy się nie poddawaj!

Conclusion

In lessons, the teacher-educator should create such educational situations in which alumni will have to identify values and advocate for them. This specific type of educational situation has become known as an axiological situation. M. Golashevskaya defines this situation as “a theoretical construct mapping the actual functioning of values in the human world and their mutual, numerous relationships and interrelationships of not only necessary or possible, but actual nature, that is, such as actually take place in the human world. The factors shaping this reality are, among others, the intentions, intentions, realized ideals of the subject, seeking unity and order within and outside himself. Through the creation of axiological situations, the educator-teacher can help the pupil improve his ability to recognize and understand a variety of values, while distinguishing and rejecting anti-values, as well as classifying and hierarchizing values. In addition, it can provide assistance in the formation of a personal value system and a sense of responsibility for one’s own choices and actions, in the development of moral sensitivity and imagination, and in the formation of conscience .

A significant impact on the development of young people, is exerted by the unstable equilibrium of society. This system-wide feature generates many social contradictions and paradoxes. Of particular importance for young people is the breakdown of traditional forms of socialization and intergenerational continuity, social mobility, ways and means of professional self-determination and development. The mod-

Zakończenie

Nauczyciel-wychowawca powinien na lekcjach tworzyć takie sytuacje edukacyjne, w których wychowankowie będą musieli wskazać wartości oraz opowiadać się za nimi. Ten specyficzny rodzaj sytuacji edukacyjnej zyskał miano sytuacji aksjologicznej. M. Gołaszewska określa tę sytuację jako „konstrukt teoretyczny odwzorowujący rzeczywiste funkcjonowanie wartości w świecie ludzkim oraz ich wzajemne, rozliczne związki i zależności o charakterze nie jedynie koniecznym czy możliwym, lecz faktycznym, to znaczy takie, jakie rzeczywiście mają miejsce w świecie ludzkim. Czynnikiem kształtującymi tę rzeczywistość są między innymi zamierzenia, intencje, realizowane ideały podmiotu, szukającego w sobie i poza sobą jedności oraz porządku. Poprzez stwarzanie sytuacji aksjologicznych wychowawca-nauczyciel może pomóc wychowankowi doskonalić umiejętności rozpoznawania i rozumienia różnorodnych wartości, przy odróżnianiu i odrzucaniu antywartości oraz klasyfikowania i hierarchizowania wartości. Ponadto może stanowić pomoc w kształtowaniu osobistego systemu wartości i poczucia odpowiedzialności za własne wybory i czyny, w rozwijaniu wrażliwości i wyobraźni moralnej oraz w kształtowaniu sumienia²².

Istotny wpływ na rozwój młodzieży, wywiera niestabilna równowaga społeczeństwa. Ta ogólnosystemowa cecha generuje wiele spo-

---

²² M. Truszkowska, *Rodzina jako wartość w życiu młodzieży licealnej. Przypadek jednej szkoły*. W: A. Janke (red.): *Wychowanie rodzinne w teorii i praktyce. Rozwój pedagogicznej orientacji familiologicznej*. Akapt, Toruń 2008, s. 194–196.

ern world of the 21st century is highly dynamic, subject to risk, and young people's desire for new experiences, as a rule, is not burdened by reflection on the risk of making mistakes and the pursuit of contradictory goals. Therefore, it is likely that the paradoxical young man is a fairly common and typical type of young person from the era of post-modern society.

It should be noted that the social image of youth is formed, from two sides:

- 1) through the influence of the knowledge possessed, the norms, values assimilated in the course of the socialization process, important for society, which is a comprehensive, generalized and consolidated experience, and at the same time.
- 2) through the participation of young people in social life, the assimilation of certain forms and ways of life activities. When these two sides do not contradict each other, a certain integral whole is formed in the formation of sociocultural orientations.

Flexibility is learned by young people in action; this is fostered by the open and loose structure of an educational project with Norway. Finally, learning skills can be strengthened by giving students some responsibility for their learning process. The project proposals presented above are the realization of this postulate. However, the flexibility forced by globalization cannot mean a lack of values and norms for a young person. Global education can help him find his way in the chaos of views, ideas and lifestyles, which, after all, he already encounters every day.

The more experiences are exchanged during the school years and the more the student has experienced, seen and heard, the more tolerant he will be; and in adulthood he will be able to evaluate complex interrelationships in an effort to improve the world. The diversity of previous experiences, protects us from one-sidedness and the years of education should be years of "wandering." For the best education will be gained by the student on the journey - as Goethe used to say.

łecznych sprzeczności i paradoksów. Dla młodych ludzi szczególne znaczenie ma rozpad tradycyjnych form socjalizacji i ciągłości międzypokoleniowej, mobilności społecznej, sposobów i środków zawodowego samostanowienia i rozwoju. Współczesny świat XXI wieku jest bardzo dynamiczny, podlega ryzyku, a pragnienie nowych doświadczeń przez młodych ludzi, z reguły nie jest obciążone refleksją nad ryzykiem popełnienia błędów oraz dążeniem do osiągnięcia sprzecznych celów. Dlatego jest prawdopodobne, że paradoksalny młody człowiek jest dość powszechnym i typowym typem młodego człowieka z epoki społeczeństwa ponowoczesnego.

Należy podkreślić, że wizerunek społeczny młodzieży kształtuje się, z dwóch stron:

- 1) poprzez oddziaływania posiadanej wiedzy, przyswajanych w toku procesu socjalizacji norm, wartości, ważnych dla społeczeństwa, stanowiących kompleksowe, uogólnione i skonsolidowane doświadczenie, a jednocześnie
- 2) przez udział młodzieży w życiu społecznym, przyswajanie określonych form i sposobów działalności życiowej. Kiedy te dwie strony nie są ze sobą sprzeczne, to tworzy się pewna integralna całość w formowaniu orientacji socjokulturowych.

Elastyczności młodzież uczy się w działaniu; sprzyja temu otwarta i luźna struktura projektu edukacyjnego z Norwegią, Wreszcie umiejętność uczenia się można wzmocnić poprzez przekazanie uczniom części odpowiedzialności za ich proces uczenia się. Prezentowane wyżej propozycje projektów są realizacją tego postulatu. Elastyczność wymuszana przez globalizację nie może jednak oznaczać dla młodego człowieka braku wartości i norm. Edukacja globalna może mu pomóc w odnalezieniu się w chaosie poglądów, idei i stylów życia, z którymi przecież już teraz spotyka się na co dzień.

Im więcej wymiany doświadczeń podczas lat szkolnych i im więcej uczeń przeżył, zobaczył i usłyszał tym będzie bardziej tolerancyjny; a w dorosłości będzie w stanie oceniać złożone zależności, dążąc do ulep-

Animation is part of the educational and cultural system. Animation is realized through integration and participation, its task is:

- Improving social communication,
- Stimulating the development of individuals and their responsibility,
- Stimulating participation in social life through cooperation and self-governance, Activating the social environment,
- Animation is neither a technology nor a methodology, but a way of transforming the Social, which aims to create cultural democracy. Enabling expression, authentic (symmetrical) exchange of ideas (dialogue) and feelings leading to mutual understanding and agreement.

Education is a factor that determines not only the possibility of implementing animation, but is also the basis for the existence of other conditions. A derivative of education is mentality and this mentality determines whether the listed conditions are postulates or have real value. Education is also a fundamental condition for the preparation and course of change:

1. Education for freedom, subjectivity, democracy, cooperation, change.
2. Education for openness , tolerance, dialogue.
3. Education for entrepreneurship, initiative, competition.

An indispensable condition for animation processes is the existence of a rich social structure, which includes different types of groups, institutions, as well as relations, norms, forms of communication, which are both the goal and means of animation. In the process of animation, therefore, an important moment is the animation, creation and transformation of groups, working in and with the group. Stanislav Mika defines groups by enumerating their characteristics, which at the same time he considers as factors of group development. Thus, among the essential characteristics of the group and group-forming factors we will

szania świata. Zróżnicowanie wcześniejszych doświadczeń, chroni nas przed jednostronnością a lata nauki powinny być latami „wędrówki”. Gdyż najlepsze wykształcenie zdobędzie uczeń w podróży – jak mawiał Goethe.

Animacja stanowi część systemu wychowawczego i kulturalnego. Animacja realizuje się przez integrację i partycypację, jej zadaniem jest:

- Ulepszanie komunikacji społecznej.
- Pobudzanie rozwoju osób i ich odpowiedzialności.
- Stymulowanie uczestnictwa w życiu społecznym przez współpracę i samorządność, aktywizację środowiska społecznego.
- Animacja nie jest ani technologią, ani metodologią, ale sposobem przeobrażenia społecznego, które ma na celu stworzenie demokracji kulturalnej. Umożliwienie ekspresji, autentycznej (symetrycznej) wymiany myśli (dialogu) i odczuć prowadzącej do wzajemnego zrozumienia i porozumienia²³.

Edukacja jest czynnikiem warunkującym nie tylko możliwość wdrożenia animacji ale również jest podstawą występowania innych warunków. Pochodną edukacji jest mentalność a ta decyduje czy wymienione uwarunkowania są postulatami czy też mają realną wartość. Edukacja jest też fundamentalnym warunkiem przygotowania i przebiegu przemian:

1. Edukacja do wolności, podmiotowości, demokracji, kooperacji, zmiany.
2. Edukacja do otwartości, tolerancji, dialogu.
3. Edukacja do przedsiębiorczości, inicjatywy, konkurencji.

Nieodzownym warunkiem procesów animacyjnych jest istnienie bogatej struktury społecznej, do której należą różne typy grup, instytucji a także relacje, normy, formy komunikowania się, które są zarówno celem jak i środkiem animacji. W procesie animacji istotnym mo-

---

²³ R. Gloton, C. Clero, *Twórcza aktywność dziecka*, Warszawa 1988; B. Śliwerski, *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Impuls, Kraków 1998.

include: the number of people, direct and frequent interaction, common norms, adopted and enforced, a common goal that the group adopts is a testament to its development, maturity and responsibility. Animation implies three processes that take place in the individual, group, social environment. These processes are:

- Discovery – opening, which involves perceiving and defining one's own potential and that of the environment.
- Creating relationships, good communication, ties, structures, groups. Seeking and evaluating partners, creating alliances, looking for allies. Preparing for creativity (creative innovative action).
- Creativity, activity centered around problems. Awareness of the need to change the environment.

The area on inclusive education aims to draw the attention of students and teachers to the phenomenon of infrahumanization of “Others”, that is, in the project, the denial of the process in which people consider their own group with humanity characteristics, and foreign groups as less human. “Educational and social inclusion is realized in the idea of full participation of people with disabilities and people under many dimensions of “Others” in the sphere of education and all other activities. Its social dimension refers to the fact that mental obstacles make young people less and less open-minded and tolerant.

Another area is environmental education, and the project activities included in this area will increase the environmental awareness of participants, equip them with knowledge of how to promote pro-environmental attitudes and how this is important to us, especially in the context of Pszczyna - one of the most polluted cities in Poland. They will also support the development of participants' social skills. As for specific activities, tree planting actions were organized, as well as the creation of so-called sensory paths for kindergarten children and ecological workshops. During all the activities, they wanted to emphasize that education for sustainable development means much more than

mentem jest, więc ożywianie, tworzenie i przekształcanie grup, praca w grupie i z grupą. Stanisław Mika definiuje grupy poprzez wyliczenie ich cech, które jednocześnie traktuje jako czynniki rozwoju grupy. Tak, więc do zasadniczych cech grupy i czynników grupotwórczych zaliczymy: ilość osób, bezpośrednie i częste interakcje, wspólne normy, przyjęte i egzekwowane, wspólny cel, który grupa przyjmuje jest świadectwem jej rozwoju, dojrzałości i odpowiedzialności. Animacja implikuje trzy procesy, które przebiegają w jednostce, grupie, środowisku społecznym. Procesy te to:

- Odkrywanie – otwieranie, które polega na postrzeganiu i definiowaniu potencjału własnego i otoczenia.
- Tworzenie relacji, dobrej komunikacji, więzi, struktur, grup. Szukanie i ocenianie partnerów, tworzenie sojuszy, szukanie sprzymierzeńców. Przygotowanie do twórczości /sprawczego innowacyjnego działania/
- Twórczość, aktywność skupiona wokół problemów. Świadomość konieczności zmiany środowiska²⁴.

Obszar dotyczący edukacji włączającej ma na celu zwrócenie uwagi uczniów i nauczycieli na zjawisko infracywilizacji „Innych”, czyli w projekcie zaprzeczenie procesowi, w którym ludzie rozpatrują własną grupę z cechami człowieczeństwa, a grupy obce jako mniej ludzkie. „Inkluzja edukacyjna i społeczna jest realizowana w idei pełnego udziału osób niepełnosprawnych i osób pod wieloma wymiarami „Innych” w sferze edukacji i wszelkiej innej aktywności. Jej społeczny wymiar odnosi się do faktu, że przeszkody mentalnościowe sprawiają, że młodzież jest coraz mniej otwarta i tolerancyjna.

Innym obszarem jest edukacja ekologiczna, a wpisane w jej obszar działania projektowe zwiększą świadomość ekologiczną uczestników, wyposażą ich w wiedzę, jak promować postawy prośrodowiskowe i jak to jest dla nas ważne zwłaszcza w kontekście Pszczyny – jednego z najbardziej zanieczyszczonych miast w Polsce. Wspomogą także roz-

---

²⁴ K. Obuchowski, *Człowiek intencjonalny*, PWN, Warszawa 1993, s. 9.

just environmental education. Education for sustainable development, on which the project is based, means a multidisciplinary approach to education, offering all people, in all educational contexts and at all stages of life, the opportunity to learn a lifestyle that will ensure their sustainable development. The project's activities go far beyond formal education systems, as they were "good practices in education," while they will have an impact on them reflected in the future.

One of the main objectives of the project was to exchange good practices between participating institutions, both of the K. Miarka District School Complex No. 2 in Pszczyna and Ole Vig videregående skole from Norway. Both institutions have long been active in the areas covered by the project, i.e.: human rights education, environmental activities or the development of social skills in students. Through the project, a lot was tried to learn from each other. Knowledge was gained on how to more effectively disseminate activist attitudes among students, how to encourage them to be socially active, convince them that it is worth not being indifferent. The goal was to promote students' involvement in volunteering and make them realize how much can be gained by helping others. The aim of the project was also to equip teachers with tools (a publication, a scrapbook) to conduct classes in promoting the values of equality, tolerance and learning positive thinking.

In addition, the project also aimed to update the educational offer of the Polish school in terms of pedagogical innovation, and cooperation with the Ole Vig school will be permanently included in the innovation program. The goal was also to improve the quality and effectiveness of foreign language learning through the use of drama techniques, fairy tales for children and the expression of "good thoughts" for seniors. An integrated and practical description of these techniques (lesson plans) was created, which will help teachers in their work with young people, in developing their social competence. There was development and support of the creative potential of the project participants, as well as strengthening of their competence of cultural awareness and expression. At the same time, the participants' ability to interact and cooper-

wój kompetencji społecznych uczestników. Jeżeli chodzi o konkretne działania, zorganizowano akcje sadzenia drzew, a także stworzono tzw. ścieżki sensoryczne dla dzieci z przedszkoli oraz warsztaty ekologiczne. W trakcie wszystkich aktywności chciano podkreślić, że edukacja dla zrównoważonego rozwoju oznacza o wiele więcej niż tylko edukację ekologiczną. Edukacja dla zrównoważonego rozwoju, na której opiera się projekt oznacza multidyscyplinarne podejście do edukacji, oferujące wszystkim ludziom, we wszystkich kontekstach edukacyjnych i we wszystkich fazach życia, okazję do nauki takiego stylu życia, który zapewni im trwałą rozwój. Działania w projekcie wykraczają daleko poza formalne systemy edukacyjne, gdyż były to “dobre praktyki w kształceniu”, natomiast będą wywierać na nie wpływ znajdując odzwierciedlenie w przyszłości.

Jednym z głównych celów projektu była wymiana dobrych praktyk między instytucjami uczestniczącymi, zarówno Powiatowego Zespołu Szkół nr 2 im. K. Miarki w Pszczynie, jak i Ole Vig videregående skole z Norwegii. Obie Placówki od dawna aktywnie działają w obszarach objętych projektem, czyli: edukacja dotycząca praw człowieka, działania ekologiczne czy rozwój kompetencji społecznych u uczniów. Poprzez projekt starano się wiele od siebie nawzajem nauczyć. Zdobyto wiedzę, jak skuteczniej rozpropagować postawy aktywistyczne wśród uczniów, jak zachęcić ich do aktywności społecznej, przekonać, że warto nie być obojętnym. Celem była promocja zaangażowania uczniów w wolontariat i uświadomienie jak wiele można zyskać, pomagając innym. Celem projektu było również wyposażenie nauczycieli w narzędzia (publikacja, album) do prowadzenia zajęć w zakresie promowania wartości różnorodności, tolerancji oraz nauki pozytywnego myślenia.

Ponadto projekt miał również na celu uaktualnienie oferty edukacyjnej szkoły polskiej w zakresie innowacji pedagogicznej, a współpraca ze szkołą Ole Vig będzie na stałe wpisana w program innowacji. Celem była również poprawa jakości i efektywności nauki języka obcego, poprzez zastosowanie technik dramy, bajek dla dzieci i wyrażania „dobrych myśli” dla seniorów. Stworzono zintegrowany i praktyczny

ate and their motivation to act increased. Finally, the aim of the project was also to raise the prestige of both schools and promote them in the region as modern institutions, open to people, supporting the comprehensive development of the student and educating responsible and sensitive citizens.

Our observations show that non-formal education is largely neglected in schools, and therefore we see a great need for all possible activities in this field, and the project is one of them. Students from classes with a social educator innovation are the most active social group, they make up the majority of the school's Human Rights Group and have long signaled the need to promote attitudes involved in activities with such a theme. The current situation further encourages activity in the field of human rights, including children's rights, ecology and the promotion of environmentally conscious attitudes. The pandemic, on the other hand, has brought about the need to deal with negative thoughts and relationship problems. The participating schools have never carried out a similar project before, and there is hope on both sides that it will develop into an ongoing cyclical collaboration between activists at PZS 2 and Ole Vig.

We expect that all project activities at each stage will enrich participants with new skills and knowledge, but also increase awareness of the need for involvement in social, environmental, charitable and volunteer activities in all students and teachers of our schools. Extracurricular institutions such as kindergartens and elderly care homes will also benefit from the project. Thanks to the training in social skills, the participant's self-esteem will increase, allowing them to motivate their personal development and improve the social skills they already have. We hope that our project will be an inspiration for other Pszczyna County Schools. An example of PZS 2's previous activities in this area is cyclical cooperation with: Penitentiary Institution in Cieszyn and organizing many charity actions there; and with kindergartens of Pszczyna County, organizing educational theaters, teaching aids, educational-sensory games and balls for them.

opis tych technik (scenariusze zajęć), które będą pomocne nauczycielom w pracy z młodzieżą, w rozwijaniu ich kompetencji społecznych. Nastąpił rozwój i wspieranie kreatywnego potencjału uczestników projektu oraz wzmocnienie ich kompetencji świadomości i ekspresji kulturowej. U uczestników zarazem wzrosła umiejętność współdziałania i współpracy oraz motywacja do działania. Wreszcie celem projektu było również podniesienie prestiżu obu szkół i wypromowanie ich w regionie, jako placówek nowoczesnych, otwartych na człowieka, wspomagających wszechstronny rozwój ucznia i kształcących odpowiedzialnych i wrażliwych obywateli.

Z naszych obserwacji wynika, że edukacja pozaformalna jest w szkołach w dużej mierze zaniedbana i w związku z tym widzimy ogromną potrzebę podejmowania wszelkich możliwych działań na tym polu, a projekt jest jednym nich. Uczniowie z klas o innowacji pedagog społeczny są najbardziej aktywną społeczną grupą, stanowią większość Szkolnej Grupy Praw Człowieka i od dawna sygnalizowali potrzebę promowania postaw zaangażowanych w działania o takowej tematyce. Bieżąca sytuacja dodatkowo zachęca do aktywności na polu praw człowieka, w tym praw dziecka, ekologii i promowania świadomych postaw środowiskowych. Pandemia natomiast spowodowała konieczność radzenia sobie z negatywnymi myślami i problemami z relacjami z innymi. Szkoły uczestniczące nigdy przedtem nie realizowały podobnego projektu, po obu stronach jest nadzieja, że przetrzeźwi się on w stałą cykliczną współpracę aktywistów w PZS 2 i Ole Vig.

Oczekujemy, że wszystkie projektowe aktywności na każdym etapie wzbogacą uczestników o nowe umiejętności i wiedzę, ale również wzrosnie świadomość potrzeby zaangażowania w działalność społeczną, ekologiczną, charytatywną i wolontariat u wszystkich uczniów i nauczycieli naszych szkół. Skorzystają na projekcie również instytucje pozaszkolne, takie jak przedszkola czy domy opieki nad osobami starszymi. Dzięki treningowi kompetencji społecznych wzrosnie samoocena uczestnika, pozwalając motywować do swojego osobistego rozwoju i udoskonalać się posiadane już umiejętności społeczne. Liczymy, że

Education fosters the formation of attitudes of solidarity and empathy. By learning about the world from the perspective of school students in Norway and Poland and its inhabitants, young people learn empathy and sensitivity, to the plight of others. Learning about the mechanisms that govern the modern world allows students to take thoughtful action and adopt a socially responsible attitude. Learning about the living conditions of people of the world allows young people to find a new perspective on their situation. On the other hand, the image of Poland and Norway provides a lot of interesting, new and positive news, inspires to gain knowledge and discover the world.

nasz projekt będzie inspiracją dla innych Szkół Powiatu Pszczyńskiego. Przykładem wcześniejszych działań PZS 2 w tym zakresie jest cykliczna współpraca z: Zakładem Karnym w Cieszynie i organizowanie tam wielu akcji charytatywnych; oraz z przedszkolami powiatu pszczyńskiego, organizując im teatrzyki edukacyjno-wychowawcze, pomoce dydaktyczne, zabawy edukacyjno-sensoryczne i bale.

Edukacja sprzyja kształtowaniu postawy solidarności i empatii. Poznając świat z perspektywy uczniów szkoły w Norwegi i Polski i jej mieszkańców, młodzież uczy się empatii i wrażliwości, na los drugiego człowieka. Poznanie mechanizmów rządzących współczesnym światem pozwala uczniom podejmować przemyślane działania i przyjmować postawę społecznie odpowiedzialną. Poznanie warunków życia ludzi świata pozwala młodzieży znaleźć nową perspektywę na swoją sytuację. Z drugiej strony, obraz Polski i Norwegii dostarcza wiele ciekawych, nowych i pozytywnych wiadomości, inspirowane do zdobywania wiedzy i odkrywania świata.

Bibliografia / Bibliography

- Adamski F., *Kultura między sacrum a profanum*, Impuls, Kraków 1989.
- Argyle M., *Nowe ustalenia w treningu umiejętności społecznych*, W: W. Domachowski, M. Argyle (red.), *Reguły życia społecznego. Oksfordzka psychologia społeczna*, PWN, Warszawa 1994.
- Clarke D., *Zachowania prospołeczne i antyspołeczne*, GWP, Gdańsk 2005.
- Gloton R., Clero C., *Twórcza aktywność dziecka*, PWN, Warszawa 1988.
- Gołębiowski B., *Dynamika aspiracji*, KIW, Warszawa 1977.
- Hajduk B., Hajduk E., *O rodzajach pomocy*, Impuls, Kraków 2006.
- Jan Paweł II, Encyklika *Laborem exercens*, 14 IX 1981.
- Kirwil L., *Polskie dzieci w Internecie. Zagrożenia i bezpieczeństwo – część 2: Częściowy raport z badań EU Kids Online*, Warszawa 2011, SWPS – EU Kids Online – PL [dostęp 27.07.2022]
- Lewicka M., *Jednostka i społeczeństwo. Podejście psychologiczne*, GWP, Gdańsk 2002.
- Obuchowski K., *Człowiek intencjonalny*, PWN, Warszawa 1993.
- Pacholski M., Słaboń A., *Słownik pojęć socjologicznych*, WUE, Kraków 2010.
- Różańska-Kowal J., *Motywacja zachowań prospołecznych i antyspołecznych nieletnich*, Impuls, Kraków 2010.
- Rusiecki M., *System chrześcijańskiego wychowania*, Kielce 1995.
- Rutkowska D., Szuster A., *O różnych obliczach altruizmu*, SCHOLAR, Warszawa 2008.
- Small G., Vorgan G., *iMózg. Jak przetrwać technologiczną przemianę współczesnej umysłowości*, Vesper, Poznań, 2011.
- Spitzer M., *Jak uczy się mózg*, PWN, Warszawa, 2008.
- Szczepański J., *Elementarne pojęcia socjologii*, PWN, Warszawa 1992.
- Śliwerski B., *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Impuls, Kraków 1998.
- Truszkowska M., *Rodzina jako wartość w życiu młodzieży licealnej. Przypadek jednej szkoły*. W: A. Janke (red.), *Wychowanie rodzinne w teorii i praktyce. Rozwój pedagogicznej orientacji familiologicznej*, Akapit, Toruń 2008.
- Wielka Encyklopedia Powszechna*, PWN, Warszawa 1992.

ANEKS / APPENDIX

Dokumentacja fotograficzna Projektu / Photografic documentation of the Project

1

2

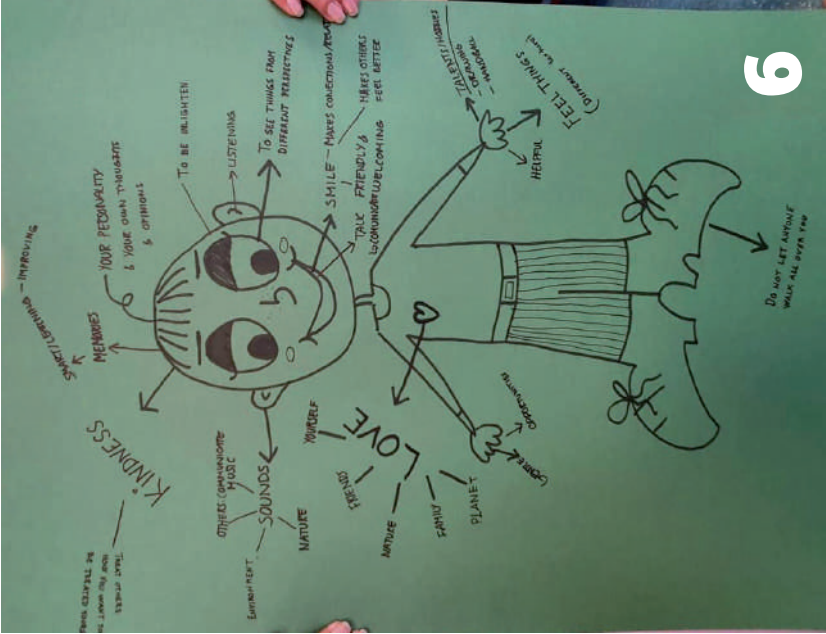

3

4

7

8

9

10

13

14

15

16

17

18

19

20

21

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

2 zero hunger

About 1 in 10 people worldwide are suffering from hunger ≈ 800 million people (2020)

2.1 By 2030, end hunger & ensure access by all people, in particular the poor and those in vulnerable situations, including infants, to safe, nutritious and sufficient food all year round.

1 in 3 people lack access to adequate food.

12 **Target 2.4**
Ensure sustainable food production... to increase productivity.

14 **Target 2.5**
Maintain genetic diversity of plants and animals, both cultivated & their wild relatives.

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

